

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 มีผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นมา มีอำนาจสูงสุด และโฉมหน้าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมยังคงมีบทบาทต่อเนื่องมาจากช่วงทศวรรษ 2490 และสหรัฐอเมริกายังได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ช่วงก่อนหน้านี้นี้คือ พ.ศ. 2493 ไทยก็ได้รับความช่วยเหลือทางทหารและเศรษฐกิจจากสหรัฐอเมริกาแล้วอันเกี่ยวเนื่องมาจาก “ลัทธิคอมมิวนิสต์” ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความ “ทันสมัย” เริ่มจากการพัฒนาประเทศเพื่อ “ความมั่นคง” ของชาติ เมื่อสถานการณ์ในลาวเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2502 และรัฐบาลสมัยนี้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความมั่นคงของประเทศชาติ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2504 เพื่อวางแผนเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีแผน และจุดเน้นที่สำคัญอย่างหนึ่งของแผนพัฒนานี้ก็คือการจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม (สุวิทย์ ชีรสาควัต 2541 : 53-54)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเปิด เน้นการลงทุนโดยเอกชนต่างประเทศ โดยแนวทางหนึ่งที่จะต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่แผ่ขยายมาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสหรัฐอเมริกาเข้ามาในรูปแบบของโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันได้แก่ การสร้างถนนมิตรภาพ สร้างเขื่อนอุบลรัตน์ การมาตั้งฐานทัพอเมริกาในจังหวัดอุดรธานี ยังผลให้มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้าสู่ภูมิภาคนี้ อีกทั้งยังรับเอาวิวัฒนาการใหม่ ๆ ด้านเทคโนโลยี เข้าไปมีอิทธิพลต่อสังคมวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือในขณะนั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนวิถีชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาวตะวันตกดังกล่าว ยังผลกระทบต่อความเจริญ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบท และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เห็นในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม จากสาเหตุปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ยังผลให้เกิดการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างจริงจังเป็นรูปธรรม ซึ่งทำให้ผู้วิจัยอยากจะศึกษาถึงแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ว่ามีผลกระทบต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเพื่อขยายผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคตต่อไปได้

ในการศึกษาประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดทางรัฐศาสตร์ 5 แบบในการอธิบาย อันได้แก่ แนวคิดอำนาจนิยม แนวคิดจิตวิทยาการเมือง แนวคิดเรื่องบทบาท แนวคิดการพัฒนาทางการเมือง และทฤษฎีแนวคิดเรื่องการพัฒนา โดยมีเนื้อหาคือ

1. สาเหตุ ความเป็นมา และสภาพแวดล้อม ของแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแยกแยะวิเคราะห์ในเรื่อง

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ การหล่อหลอมจากครอบครัว เพื่อน ผู้ได้บังคับบัญชา และประสบการณ์การกล่อมเกลารวมทางการเมือง

1.2 ปัจจัยภายใน อันได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์และความยากจนของประชาชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การขาดการศึกษาและด้อยพัฒนาของชนอิสาน

1.3 ปัจจัยภายนอก

1.3.1 ด้านการเมือง ได้แก่ การรวมรัฐไทย ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ภัยจากคอมมิวนิสต์

1.3.2 ด้านเศรษฐกิจ อันได้แก่เงินกู้จากต่างประเทศ ความช่วยเหลือจากธนาคารโลก

1.3.3 ด้านสังคม ความเป็นลาว หรือชาติพันธุ์ที่ใกล้ชิด

2. สาระสำคัญของแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1 แนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในด้านที่นำไปสู่การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2 บทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่นำไปสู่การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นการอนุญาตให้สหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพ เป็นต้น

3. ผลกระทบจากแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1 ด้านการเมือง

3.2 ด้านสังคม

3.3 เศรษฐกิจ

ในการรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริงต่าง ๆ ผู้วิจัยได้อาศัยงานเขียนของนักวิชาการอื่นเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยพบว่างานทุกชิ้นที่อ่านล้วนมีความเข้าใจลึกซึ้งในปัญหาที่นำเสนอ อย่างไรก็ตามประเด็นก็ยังคงมีอยู่ว่า แนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำมาซึ่งผลกระทบด้านใดบ้างต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. สาเหตุปัจจัย ความเป็นมา และสภาพแวดล้อม ของแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีผลต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การศึกษาถึงสาเหตุความเป็นมาของแนวคิดและบทบาทของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แบ่งการศึกษาเป็น 3 ประเด็นคือ ปัจจัยส่วนบุคคลที่เกิดจากภายในตัวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เอง ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกประเทศประเทศที่เป็นสาเหตุ มีอิทธิพลในการกล่อมเกลาคำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดแนวคิด และมีบทบาทบุคลิกภาพอันนำไปสู่การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคล ที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดแนวคิดในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิเคราะห์ผู้นำในทางจิตวิทยา ฌรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2518 :152) ได้อธิบายพฤติกรรมของผู้นำโดยอาศัยขบวนการอบรมเรียนรู้จากสังคม หรืออีกนัยหนึ่งคือความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ในชีวิตแต่วัยเด็กในครอบครัว ในโรงเรียนของผู้นำนั้นมีส่วนเป็นอย่างมากที่กำหนดให้พฤติกรรมของบุคคลเมื่อได้เป็นผู้นำแล้วเป็นแบบใดแบบหนึ่ง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภูมิหลังหรือชาติพันธุ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในความมีเชื้อสายของชนอีสานสืบเนื่องมาจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นบุตรพันธุ์ทรวงเรืองเคชอนันต์ (ทองดี ธนะรัชต์) ชาวพระนคร กับคุณจันทร์ทิพย์ ธนะรัชต์ ชาวอำเภอภูคดาหาร จังหวัดนครพนม ขณะอายุ 3 ขวบ มารดาพาไปอยู่ที่ภูคดาหาร แต่เนื่องจากการเดินทางลำบากทำให้พี่ชายเสียชีวิตด้วยพิษไข้ป่าระหว่างการเดินทาง

หลังจากเดินทางมาเป็นเวลานาน 3 เดือน ก็ได้มาถึงที่นครพนม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้อาศัยอยู่กับแม่และยาย ครั้นพอมีอายุสมควรที่จะเรียนหนังสือได้ มารดาจึงได้ส่งไปเรียนหนังสือกับอาจารย์เขมรที่เวียงจันทน์ จึงทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความรู้ภาษาขอมดี และปรากฏต่อมาว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถพูดภาษาลาวและเขมรได้คล่อง เป็นความรู้ที่ติดตัวมาจนเติบโตใหญ่ (ภิรมย์ แสนอิสสระ 2523: 6-7) จึงอาจกล่าวได้ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความเป็นคนที่พื้นเพทางภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่มาก อีกทั้งประสบการณ์อันเลวร้ายในวัยเด็กที่ประสบกับเหตุการณ์ในการเดินทางที่ทุรกันดาร และการตายของพี่ชายจากการเดินทางครั้งนั้นอาจมีส่วนผลักดันให้ท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าภาคอื่น ๆ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถูกบิดาไปปรับตัวมายังกรุงเทพฯเมื่อปลายพ.ศ. 2458 และให้เข้าศึกษาในโรงเรียนวัดมรรณพารามที่อยู่ใกล้ ๆ บ้าน ในระหว่างที่เป็นนักเรียนได้ชื่อว่าเป็นผู้มี

กิริยาท่าทางเรียบร้อย พุดน้อยและขยันขันแข็งในการศึกษาเล่าเรียน และมีที่น่าสังเกตคือ ชอบเป็นผู้
ผู้นำในกลุ่มชอบฟังครูเล่าเรื่องราวแปลก ๆ เสมอ ชอบแต่งกายสะอาดเรียบร้อย และชอบใส่เสื้อผ้าที่
เรียบเป็นประจําส่วนในด้านเพื่อน ๆ ให้ความสนิทสนมกับทุกคนเป็นอย่างดี (อาจศึก ดวงสว่าง
2507: 7)

ต่อมาได้เริ่มชีวิตการเป็นทหาร โดยการเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกได้เลข
ประจำตัว 3377 เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2462 ขณะนั้นอายุเพียง 11 ปี ศึกษาอยู่ 10 ปีสำเร็จ
การศึกษาชั้นสูงสุดและออกเป็นนักเรียนทำการนายร้อย เข้าประจำกองพันที่ 1 กรมทหารราบที่ 2
รักษาพระองค์ ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2472 เป็นต้นมา (สุภัทรา โกษะโยธิน 2543: 19) จะเห็นได้ว่า
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นบุคคลที่เป็นผลผลิตภายใน คือไม่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ
ดังนั้นแนวคิดประชาธิปไตยและลัทธิเสรีนิยมจึงเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตใจของจอม
พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เท่ากับผู้นำรุ่นก่อน ประกอบกับอาชีพทหารและวิถีชีวิตของทหารนั้นเน้นหนัก
ไปในทางการใช้อำนาจมาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมือง ความล้มเหลวของคณะผู้ก่อการ
2475 ในที่สุดนำไปสู่ข้อสรุปขั้นต้นในจิตใจของจอมพลสฤษดิ์ว่า การเมืองไทยจะต้องตั้งอยู่บน
พื้นฐานของหลักการเมืองไทย และความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมแบบไทย (อาจศึก ดวงสว่าง
2507: 9)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะถูกหล่อหลอมจากอาชีพทหารในการเคยชินกับการใช้อำนาจ
บังคับบัญชา จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ยังมีอุปนิสัยส่วนตัวที่ส่งเสริมให้มีลักษณะการเป็น
ผู้นำ คือความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว กล้าที่จะทำทุกอย่างเพื่อก้าวขึ้นสู่เก้าอี้แห่งความยิ่งใหญ่ เพื่อ
ความมั่นคงของเอกราชของชาติ เพื่อรักษาราชบัลลังก์ของพระมหากษัตริย์ ในยามที่บ้านเมืองกำลัง
ตกอยู่ภายใต้ความหวาดผวาทของประชาชน และความกำแหงหาญของคอมมิวนิสต์ ความกำเริบ
เลิภสานของ “ผู้กว้างขวาง” และความสกปรกมิในแผ่นดินไทยที่ตกอยู่ภายใต้ยึดครองของผู้
เถลิงอำนาจในยุคนั้น (ประยูร พิศนาค 2512: 379)

สำหรับบุคลิกภาพที่สำคัญของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เอื้ออำนวยต่อการเป็น
ผู้นำ คือการพูดเสียงดัง ฟังชัด เป็นคนที่พูดอะไรตรง ๆ ประกอบกับกิริยาท่าทางในการวางตัวยิ่ง
เพิ่มความน่าเกรงขามให้แก่ผู้พบเห็น เช่น จากคำบอกเล่าของนายทหารคนหนึ่งเล่าถึงการ
สอบสวนผู้ต้องหาที่ว่า เพียงแต่ผู้ต้องหาได้ยินเสียงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก่อนเข้าห้องสอบสวนก็
ตัวสั่นเข่าอ่อนแล้ว และส่วนใหญ่มักจะยอมรับสารภาพ โดยเฉพาะพวกอันธพาลด้วยแล้วบางคนไม่
ยอมแม้แต่สบตา นั่งตัวสั่นหน้าซีดด้วยความกลัว และนายทหารยังกล่าวต่อไปว่า เสียงของจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ เป็นเสียงที่มีอำนาจจริง ๆ ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้นำคนใดมีเสียงมีอำนาจเท่าจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ (ภิรมย์ แสสนอิสระ 2523: 313)

จากเหตุการณ์ขึ้นผงาดเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร และคลื่นมหาชนนับจำนวน พันที่เรียกร้องให้เข้าแก้สถานการณ์เลวร้าย วันประวัติศาสตร์การเลือกตั้ง “ไม่เรียบร้อย” ประชาชน ถูกปล้นสิทธิ มีการเดินขบวนไปที่ทำเนียบรัฐบาล ในขณะที่ประชาชนกำลังเดินผ่านสะพานมัฆวาน และทหารเตรียมพร้อมจะทำร้ายประชาชน ในเสี้ยววินาทีนั่นเองจอมพลสฤษดิ์ (ขณะนั้นเป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหาร) ก็ปรากฏตัวขึ้นพร้อมกับออกคำสั่งว่า “อย่าทำร้ายประชาชนเป็นอันขาด จนกว่าจะได้รับคำสั่งจากข้าพเจ้า” (จางงศ์ ใจเที่ยง 2521: 44) พร้อมกับให้ทหารเปิดทางให้กับ ประชาชน พร้อมประกาศว่า

“ข้าพเจ้าเป็นทหารของชาติ และขอพูดอย่างชายชาติทหารว่า

ข้าพเจ้ามีความเห็นใจประชาชน สิ่งใดที่มติมหาชนไม่ต้องการ ข้าพเจ้า จะไม่ร่วมมือด้วย และจะหาทางขจัดเสียในการที่ข้าพเจ้าพูดอย่างนี้ขอ เอาการติทหารเป็นเดิมพัน” (ประยูร พิศนาค 2512: 381)

จากเหตุการณ์นี้เองทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กลายเป็นขวัญใจประชาชน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการใช้สำนวนโวหารเป็น อย่างดี เห็นได้จากในการกล่าวสุนทรพจน์ในแต่ละครั้งสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังคล้อยตามได้ ทั้งนี้เพราะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถเลือกใช้ถ้อยคำได้เหมาะสมกับเรื่องกาลเทศะ ประกอบกับการมีเอกลักษณ์ประจำตัวในการพูด คือ เป็นคนพูดเสียงดัง เป็นคนพูดน้อย แต่ตรงไปตรงมา ทำให้ผู้ฟังรู้เรื่องในเวลาอันรวดเร็ว

นอกจากนั้นยังมีคำปราศรัยที่ประทับใจประชาชนอีกมากมาย แต่ที่เด่นที่สุดเห็นจะเป็นคำปราศรัยเกี่ยวกับคดีเขาพระวิหารที่ศาลโลกได้ตัดสินให้เป็นของประเทศไทย ใน พ.ศ. 2505 หลังจากคำตัดสินออกมา ประชาชนได้จัดขบวนประท้วงกันเป็นการใหญ่ และเหตุการณ์ มีแนวโน้มที่จะรุนแรงมากขึ้น จอมพลสฤษดิ์ เห็นท่าไม่ดีจึงได้ออกมากล่าวคำปราศรัยให้ทุกฝ่าย เข้าใจและเห็นใจรัฐบาล การกล่าวคำปราศรัยในครั้งนี้ได้สร้างความประทับใจให้กับประชาชนมาก มีผลทำให้ปฏิกิริยาที่มีท่าทีว่าจะรุนแรงกลับสงบลงในทันที (สฤษดิ์ ธนะรัชต์ 2507: 685-686)

“...พี่น้องชาวไทยที่รัก ข้าพเจ้าก็เป็นคนไทยคนหนึ่ง ซึ่งมีความรู้สึกนึกคิด เช่นเดียวกับพี่น้องชาวไทยทั้งหลาย และถ้าจะพูดถึงความรักชาติบ้านเมือง ข้าพเจ้าก็เชื่อเหลือเกินว่า ข้าพเจ้ามีความรักชาติไม่น้อยกว่าพี่น้องชาวไทย ทั้งหลายแต่ที่รัฐบาลจำต้องโอนอ่อนปฏิบัติตามพันธกรณีในกฏบัตรสห ประชาชาติ ก็โดยคำนึงถึงเกียรติภูมิของประเทศไทย ซึ่งเราได้สร้างสมไว้ เป็นเวลานับร้อย ๆ ปี...แม้กัมพูชาจะได้เขาพระวิหารไป ก็คงได้แต่ خاکปรัก หักพังและแผ่นดินที่รองรับเขาพระวิหารเท่านั้น แต่วิญญาณของปราสาทเขา

พระวิหารยังอยู่กับคนไทยตลอดไป ในวันหนึ่งข้างหน้าไม่ช้าก็เร็ว ปราสาท
เขาพระวิหารต้องกลับคืนมาอยู่ในดินแดนไทยครั้งหนึ่ง.....ข้าพเจ้าเองมีความ
เจ็บช้ำน้ำใจไม่น้อยไปกว่าพี่น้องร่วมชาติที่รักทั้งหลายการที่ข้าพเจ้าต้องมา
กล่าวในเรื่องนี้ในวันนี้ ข้าพเจ้าอยากจะกล่าวว่า ข้าพเจ้ามากล่าวกับท่านด้วยน้ำตา
แต่น้ำตาของข้าพเจ้าเป็นน้ำตาของลูกผู้ชาย ของเลือดของความคับแค้น และการ
ผูกใจเจ็บไปชั่วชีวิต ทั้งชาตินี้และชาติหน้า... พี่น้องที่รักน้ำตาไม่ได้ช่วยให้คน
ฉลาดขึ้นและได้อะไรคืนมา นอกจากความพยายาม ความสามัคคี ความสุขุม
รอบคอบ ความอดกลั้นที่กล้าเผชิญกับความสูญเสีย พร้อมทั้งรวมกำลังกาย
กำลังใจ กำลังความคิด เพื่อให้ชาติที่รักของเราแข็งแกร่ง มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น...

กล่าวได้ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้สำนวน
โวหารให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อมได้เป็นอย่างดี และให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก เห็นได้จาก
การแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาการร่างสุนทรพจน์ ซึ่งประกอบไปด้วย หลวงวิจิตรวาทการ พระยาศรี
วิศาลวงษา นายมาลัย ชูพินิจ และนายฉันทิชย์ กระแสสินธุ์ (สมบัติ จำปาเงิน 2528: 45) แต่ถึงจะมีคณะ
ผู้ร่วมร่างให้แล้วก็ตาม จอมพลสฤษดิ์จะต้องเป็นคนตรวจทานต่อเติมเป็นครั้งสุดท้าย โดยเน้นการใช้
ถ้อยคำที่มีสัมฤทธิ์ ดังนั้น ทุกครั้งที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวสุนทรพจน์จึงสามารถทำให้ผู้ฟัง
คล้อยตามได้ จนนำไปสู่การยอมรับในตัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในที่สุด

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังมีความผูกพันอีกเรื่องหนึ่งก็คือการที่ท่านมีบ้านพักที่
จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังหลักฐานที่
นายบุญชนะ อัดถากร (2526: 134-135) ได้บันทึกไว้ว่า

“...ข้าพเจ้าได้ร่างแผนการและโครงการที่ได้ไปดูงานพัฒนาการ
แห่งชาติเสนอกณะกรรมกรและผ่านเสนอไปยังท่านนายกรัฐมนตรีได้
เรียกประชุมครั้งสุดท้าย ที่บ้านพักจังหวัดขอนแก่น ให้ตั้งกระทรวงนี้ขึ้น
จนเป็นผลสำเร็จ”

ในด้านของการพัฒนาประเทศนอกจากเน้นการเจริญเติบโตในด้าน
เศรษฐกิจแล้วจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาถิ่นทุรกันดาร โดยมักอ้าง
เสมอว่าทำเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นภาคที่มีเนื้อที่กว้างใหญ่และเป็น
ภาคที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด และยังเป็นภาคที่มีความเป็นอยู่แร้นแค้นกว่าภาคอื่น และที่
สำคัญจอมพลสฤษดิ์ถือว่าตนเองเป็นคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้จอมพลสฤษดิ์มีความ
เชื่อว่าสิ่งที่จำเป็นต่อประชาชนในภาคนี้มากที่สุดก็คือ น้ำกับถนน (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ 2526: 273)

การอธิบายพฤติกรรมของผู้นำโดยอาศัยขบวนการอบรมเรียนรู้จากสังคม (Socialization process) หรืออีกนัยหนึ่งคือความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ในชีวิตแต่วัยเด็กในครอบครัว ในโรงเรียนของผู้นำนั้นมีส่วนเป็นอย่างมากที่กำหนดให้พฤติกรรมของบุคคลเมื่อได้เป็นผู้นำแล้วเป็นแบบใดแบบหนึ่ง ฮาโรลด์ ลาสเวล นักรัฐศาสตร์เรื่อของสหรัฐอเมริกาเคยตั้งสมมติฐานว่าบุคคลที่ในวัยเด็กมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนที่ขาดศักดิ์ศรี ไม่มีความหมายไม่มีความสามารถ เมื่อโตขึ้นจะแสวงหาอำนาจมาให้ตนเองเพื่อเป็นการชดเชยความรู้สึกว่าตนเองด้อยศักดิ์ศรีในวัยเด็ก (ฉรรงค์ สนิทสวัสดิ์ 1975:130-131)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความรักและปรารถนาดีที่จะพัฒนาถิ่นที่เป็นถิ่นกำเนิดของมารดาและความผูกพันต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือถึงกับมีบ้านพักอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น อีกทั้งลบล้างภาพเหตุการณ์ที่เลวร้าย สมัยเด็กจากสภาพความทุรกันดารของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงอุปนิสัยส่วนตัวที่เด็ดเดี่ยวมีความเป็นผู้นำสามารถนำพาตนเองขึ้นสู่ฐานอำนาจสูงสุดของประเทศ และมีความกล้าหาญที่จะตัดสินใจทุกเรื่องรวมถึงการกำหนดให้มีการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างจริงจังโดยนับแห่งเหตุผลอื่นๆ ที่นำมากล่าวอ้างซึ่งจะได้แจ้งต่อไป

1.2 ปัจจัยภายในที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดแนวคิดและบทบาทในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากลักษณะนิสัยประกอบด้วย ความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพ จะเห็นได้ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับการกล่อมเกลาทางการเมืองจากประสบการณ์ที่ไม่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ มีชีวิตอยู่กับโรงเรียนประจำ ในกรอบวินัยของทหารมาตลอดชีวิตวัยเยาว์ จนดำรงตำแหน่งผู้นำประเทศ จึงเป็นปัจจัยทำให้แนวคิดทางการเมืองของท่านเป็นไปในแนวอำนาจนิยม มีความเป็นระเบียบวินัยอยู่มาก ในบริบทด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ก็มีส่วนหล่อหลอมให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดแนวคิดการพัฒนา ดังนี้

1.2.1 ด้านการเมือง

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มองว่า ภัยจากคอมมิวนิสต์เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ และอาจเป็นไปได้ที่ว่า การอ้างการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปราบปรามนักการเมืองตลอดจนปัญญาชนที่เป็นฝ่ายตรงข้าม โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้พูดถึงเรื่องนี้ว่า (วิวัฒน์ เอี่ยมไพวัน 2527: 690)

“...ที่ร้ายยิ่งกว่านั้น คอมมิวนิสต์ได้โหมปฏิบัติการอย่างกว้างขวาง เพื่อแทรกซึมเข้าไปในวงการต่าง ๆ เพื่อล้มล้างสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ของชาติเรา คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อย่างน่าหวังใย และผู้แทนราษฎรหลายคน

ได้ขอมขายนเป็นเครื่องมือของลัทธินี้อย่างเปิดเผย...”

หนังสือพิมพ์ “สิงคโปร์สเตนดาร์ด” ซึ่งออกในสิงคโปร์เป็นของนายทุนจีน กล่าวในบทนำว่า ไทยมีศัตรูที่เข้มแข็งและร้ายกาจอยู่ที่ชายแดนด้านอีสาน (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ซึ่งอาจยังอันตรายให้กับไทยได้ และยังคงกล่าวอีกว่า ประเทศไทยในปัจจุบันกำลังมีฐานะเป็นประเทศกันชนป้องกันการขยายตัวของอาณาจักร คอมมิวนิสต์เกิดจะลงกำลังขององค์กรสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นมา อังกฤษกับอเมริกาจะต้องการเป็นประเทศที่รับภาระหนักหนากว่าในการสู้รบประยุทธ์นั้น ประเทศเป็นกลางที่เรียงรายอยู่ในแนวทางก็จะต้องพลอยฟ้าพลอยฝนไปด้วย (สมบูรณ์ วรพงษ์ 2549: 264)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความหวั่นเกรงว่าฝ่ายคอมมิวนิสต์จากประเทศลาวจะแทรกซึมเข้ามาในประเทศไทยทางจังหวัดชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยอาศัยสภาพท้องถิ่นทุรกันดารและความสัมพันธ์ที่ห่างไกลกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเหล่านั้น เป็นช่องทางที่จะเข้ามาซ่องสุมผู้คนและตั้งฐานปฏิบัติการเพื่อต่อต้านรัฐบาล(ทิพย์รัตน์ วานิชชา 2521: 1) การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และเป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกา ทำให้จอมพลสฤษดิ์ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาตลอดระยะเวลาที่เป็นนายกรัฐมนตรี ในระยะแรกจอมพลสฤษดิ์ต้องการความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในด้านเศรษฐกิจและการทหาร แต่ต่อมาจากความหวั่นวิตกต่อสถานการณ์ในลาวช่วง พ.ศ. 2502-2504 ผลักดันให้ไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศคล้อยตามสหรัฐอเมริกาและผูกพันใกล้ชิดมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการออกแถลงการณ์ถนัด-รัศก์ใน พ.ศ. 2503 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือ สหรัฐอเมริกาประกาศยืนยันที่จะรักษาเอกราชและบูรภาพของอาณาจักรไทย พร้อมทั้งแสดงเจตจำนงอย่างแน่วแน่ที่จะปฏิบัติตามพันธกรณีแห่งสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลประเทศไทยในการต่อต้านการรุกรานทั้งโดยเปิดเผยและไม่เปิดเผย (วรรณิกา ตันศิริรัตน์ไพศาล 2532: 130)

ตามความเห็นของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เกี่ยวกับการจัดระเบียบการเมืองของชาติอาจแยกออกได้เป็นสามประการที่สำคัญ ประการแรกและที่สำคัญที่สุด ก็คือการเมืองจะต้องอาศัยหลักการของไทย จะต้องละทิ้งอุดมการณ์ต่างประเทศ และจะต้องฟื้นฟูอุดมการณ์แบบไทย ๆ ให้เป็นอุดมการณ์หลัก(ทักษ์ เจริญเดียรณ 2526: 191)

นอกจากการรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์แล้ว การตั้งตัวเป็นกบฏของชาวบ้านที่เรียกตนเองว่าผู้มีบุญ เป็นอีกประเด็นที่ไม่อาจมองข้าม อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าหากปล่อยให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดเหตุการณ์กบฏผู้มีบุญขึ้นบ่อย ๆ จะทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลของจอม

พลสตยดี ษนะรัชต์สันคลอนอาจนำไปสู่การสูญเสียพื้นที่ด้านฝั่งขวาของแม่น้ำโขงไปให้ชาวต่างชาติ ก็เป็นไปได้

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ

จอมพลสตยดี ษนะรัชต์ ได้ดำเนินนโยบายทางการเมือง ทั้งในความสัมพันธ์ระดับระหว่างประเทศและในประเทศ ให้เป็นไปได้เพื่อความอยู่รอดจากการถูกคุกคามจากภัยคอมมิวนิสต์ แต่ผลที่ได้รับกลับมาเป็นความช่วยเหลือทั้งทางด้านการเงิน เศรษฐกิจ และการทหารจากสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันการรักษาสัมพันธ์กับรัฐบาลอเมริกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์อย่างต่อเนื่องนั้นเป็นเหตุผลักดันเกมบังคับให้จอมพลสตยดี ษนะรัชต์ หันไปให้ความสำคัญต่อการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในเพื่อตอบสนอง และรองรับนโยบายฐานการลงทุนของสหรัฐอเมริกา เป็นผลให้รัฐต้องเข้าไปมีบทบาทในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อรองรับกับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เป็นนโยบายการลงทุนที่ได้ผลตอบแทนกลับมาเป็นภาษีหรือกำไรอย่างสาธารณูปโภค (infrastructure) เช่น ถนน สะพาน เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นต้น และเพื่อที่รัฐจะดูแลควบคุมภาวะการณ์ให้เป็นไปตามนโยบาย หรือคำสั่งที่ได้รับมาจากอเมริกา รัฐจึงต้องลงไปดูแลกำกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ภายในประเทศ นำไปสู่การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจและประสานความสัมพันธ์กับกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจภายในประเทศ อันทำให้เกิดช่องทางแสวงหาผลประโยชน์ทั้งในภาครัฐวิสาหกิจเอง และภาคเอกชน เห็นได้จากการประกาศบทบาท และอำนาจของตนไปสนับสนุนให้ความคุ้มครองโดยสนับสนุนนักธุรกิจหลายตระกูล มีกลุ่มธนาคาร กลุ่มค้าข้าว กลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ เป็นต้น (ศักดิ์นา ฉัตรกุล ณ อยุธยา 2526: 8)

ในระยะนี้รัฐไม่ได้เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนกลุ่มต่าง ๆ ประเทศถูกปกครองในระบอบเผด็จการทหาร ผู้นำประเทศ 2 รัฐบาลต่างมีผลประโยชน์ส่วนตัวมากมาย การพัฒนาประเทศมิได้ตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ ผู้ที่ได้รับประโยชน์ก็คือพวกที่สามารถเข้าร่วมมือกับกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐได้ ซึ่งก็คือพวกนายทหาร นายทุนและจักรวรรดินิยมต่างชาติ นอกจากนี้การเข้าคุ้มครองสถาบันกษัตริย์ของจอมพลสตยดี ษนะรัชต์ ทำให้กลุ่มเจ้านายเชื้อพระวงศ์ได้หวนกลับมา มีบทบาททั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจในระยะเวลาต่อมา (ณรงค์ เพชรประเสริฐ 2524: 67-124)

1.2.3 ด้านสังคม

ในรัชกาลที่ 4 ยุคแห่งการปฏิรูปกฎหมายให้คลายความ “ล้าหลังและป่าเถื่อน” จารีตประเพณีกฎหมายหรือหลักคำครองเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ที่เรียกว่า ฮีต 12 คลอง 24 เป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัด และเชื่อถือความชอบธรรมที่ต้องมีการรองรับด้วยตัวบทที่เป็นลายลักษณ์อักษร ในการเปลี่ยนแปลงจารีตด้วยกฎหมายอีสาน โดยราชสำนักกรุงเทพฯ นับว่าเป็น

วิธีการที่ชาญฉลาดเป็นอย่างยิ่ง เพราะดูเหมือนว่าผู้นำศูนย์อำนาจกรุงเทพฯ จะมองเห็นความสำคัญของปัญหาพื้นฐานนั่นคือ เรื่องของความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับที่ราชสำนักกรุงเทพฯ ได้พยายามแสดงความเหนือกว่าอยู่บ้างจากการตรากฎหมาย จากคำว่า “คลอง 24” เพราะเดิมนั้นอีสานจะมีฮีต 12 คลอง 14 ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบหรือเป็นบรรทัดฐานของสังคม เมื่อเปลี่ยนคตินิยมจาก ฮีต 12 คลอง 14 มาเป็นฮีต 12 คลอง 24 ย่อมแสดงให้เห็นถึงความคิดเคลือบแฝงบางประการที่ซ่อนอยู่ การตรากฎหมายหลักคำคลองเมือง (ยุคสมัยจุลศักราช 1220) ว่าด้วยฮีต 12 คลอง 24 เพื่อใช้บังคับในหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้จะมีขีดจำกัดในการบังคับใช้อย่างมากก็ตาม (อรรด นันทจักร์ 2529: 257-259)

เนื้อหาและการเปลี่ยนแปลงของจารีต ซึ่งเป็นจารีตที่ตราโดยศูนย์อำนาจลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาหรือกรุงเทพฯ เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อความต่าง ๆ รวมถึงการจดบันทึกยังคงรูปแบบตามจารีตแบบล้านช้าง เริ่มด้วยการกำหนดความผิดออกเป็นประเภทต่าง ๆ โดยอาศัยข้อวินิจฉัยของศาสนากล่าวถึงความผิดขั้นปาราชิก 9 ประการ คือ (อรรด นันทจักร์ 2529: 259-261)

1. การไม่ปฏิบัติตามอาญาจักรหลักคำเป็นปาราชิก
2. ลัทธิโยชิวัง โวโรบายะ นั้นปองฆ่าท้าวพระยาอันเป็นเจ้าแผ่นดินเป็นปาราชิก
3. ไปเสวศึกษาบ่ถอยบ่หนี และย้ายหนีจาก จากเจ้านายเป็นปาราชิก
4. เล่นนางเฮือนหลวงกวงพาสารท แห่งเจ้าพระยาถือว่าพานางสนมเป็นปาราชิก
5. ลักเอาของสมบัติท้าวพระยาเป็นปาราชิก
6. งวดง่าอากร อันควรแก่ท้าวพระยาแล้ว ปกฮ้างงาไว้เอาแก่ตนบ่ให้ปรากฏเป็นปาราชิก
7. ท้าวพระยาขมขม เมื่อภยคุณจึงมีผญาติเตียน เมื่อภยคุณเป็นปาราชิก
8. คนที่ออกจากบ้านเมืองเป็นปาราชิก
9. การวางเลขต่อกิจจะบ้านเมือง มีท่านทางหลายขมขมกันตนแลอยู่เฮือนจ่วยก้วยปลง

ขมขมด้วยท่านทางหลายเป็นปาราชิก

จุดมุ่งหมายสำคัญในการพัฒนาถิ่นทุรกันดาร และการตรวจเยี่ยมประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็เพราะศูนย์อำนาจกรุงเทพฯ หวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งในขณะนั้นประเทศลาวที่มีอาณาเขตติดต่อกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีที่ทำนิยมคอมมิวนิสต์ ดังนั้นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงหวังเกรงว่าประชาชนในภาคนี้จะหันหน้าเข้าหาคอมมิวนิสต์ เพราะพวก

คอมมิวนิสต์อาจหว่านล้อมประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ และที่สำคัญ คือ ความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น อาจจะทำให้ประชาชนหันหน้าเข้าหาคอมมิวนิสต์ เพราะฉะนั้นเพื่อเป็นการป้องกัน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ได้ปล่อยให้ประชาชนอยู่กันตามยถากรรม ในขณะเดียวกัน รัฐบาลพยายามส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เช่น มีการตัดถนน มีการสร้างเขื่อน สร้างสถานีอนามัย สร้างโรงเรียน สร้างมหาวิทยาลัย และส่งหน่วยงานพัฒนาการเคลื่อนที่ไปพัฒนาชุมชนสิ่งเหล่านี้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำขึ้นเพื่อดึงประชาชนเข้าสู่ระบบการปกครองของตน โดยพยายามส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไป เพื่อให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐบาล เช่น การจัดหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ออกไปเยี่ยมเยียนประชาชนตามถิ่นทุรกันดาร ด้วยจุดมุ่งหมาย เพื่อเผยแพร่นโยบายและการบริหารงานของรัฐบาล ตลอดจนนำความหวังใจและปรารถนาดีของ นายกรัฐมนตรีไปแจ้งแก่ราษฎร พร้อมทั้งให้ความมั่นใจว่าประชาชนจะได้รับความคุ้มครองและได้รับ บริการจากรัฐโดยทั่วถึงกัน (ทิพรัตน์ วานิชชา 2521: 76) ดังนั้นจุดมุ่งหมายหลักของการส่งหน่วย พัฒนาการเคลื่อนที่ออกไปก็เพื่อโน้มน้าวจิตใจประชาชน ให้เขามีความผูกพันและเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกับรัฐบาล อันจะส่งผลไปสู่การมีเสถียรภาพของรัฐบาล และความมั่นคงของประเทศ แต่ใน ขณะเดียวกันจากการพัฒนาถิ่นทุรกันดารในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็สามารถตอบสนอง ความต้องการของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง คือ ประชาชนสามารถใช้สิ่งอำนวยความสะดวกที่ รัฐบาลสร้างขึ้น

จะเห็นได้ว่าศูนย์อำนาจกรุงเทพฯต้องให้ความสำคัญทางภูมิภาคนี้ ดังเช่นแนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นำการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการเชื่อม ประสานระหว่างศูนย์อำนาจกรุงเทพฯกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 ปัจจัยภายนอกที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดแนวคิดในการพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

ในเวทีโลก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้รับการยอมรับจากประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นมหาอำนาจของโลก ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในข้างต้นแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับผู้นำทางการเมืองของสหรัฐอเมริกามาแนบแน่นกันตอนที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เดินทางไปรักษาตัวที่ สหรัฐอเมริกาและในระหว่างนั้นเองก็ได้เข้าพบบุคคลสำคัญ ๆ ของ ประเทศสหรัฐอเมริกาหลายคน รวมทั้งประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ และสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เจรจากับสหรัฐอเมริกามี 3 เรื่องด้วยกัน คือ เรื่องการทหาร การพัฒนาเศรษฐกิจ และการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มาปรากฏตามประกาศของคณะพัฒนาเศรษฐกิจ และการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้มาปรากฏตามประกาศของคณะปฏิวัติ 2501 เพราะฉะนั้นการ ปฏิวัติ 2501 จึงได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาอย่างไม่ต้องสงสัย และการที่สหรัฐอเมริกาให้

การสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำให้ภาพพจน์ของคณะปฏิวัติดีขึ้น และเมื่อสหรัฐให้การสนับสนุนแล้ว ประเทศอื่น ๆ ก็ยอมให้การสนับสนุนตามไปด้วย เพราะในขณะนั้นสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศมหาอำนาจผู้นำฝ่ายประชาธิปไตย (สุภัทรา โกษะ โยธิน 2543: 114)

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางการเมืองของสหรัฐอเมริกากับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีส่วนช่วยเสริมบารมีของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในแง่ที่ว่าภายหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการปฏิวัติแล้ว ความช่วยเหลือต่าง ๆ จากสหรัฐอเมริกาก็หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก แม้จุดมุ่งหมายของการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐจะเป็นไปเพื่อต้องการให้ประเทศไทยดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเพื่อการต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นหลัก แต่เงินช่วยเหลือเหล่านี้ส่วนหนึ่งก็ตกถึงมือประชาชนโดยทางอ้อม ในส่วนที่รัฐบาลนำเงินเหล่านี้ไปพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับการยอมรับมากขึ้น

ตารางที่ 4.1 แสดงความช่วยเหลือที่ได้รับจากประเทศสหรัฐอเมริกา

ปี	เงินกู้	เงินให้เปล่าทั้งหมดของสหรัฐ(ล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา)	จำนวนเงินทั้งหมด
2500	9.8	21.4	34.2
2501	6.9	25.9	32.8
2502	21.6	23.9	45.5
2503	0.8	22.7	23.5
2504		27.2	27.2
2505		26.47	26.4
2506		17.0	27.3
รวม	49.4	167.5	216.9

ที่มา : วรรณิกา ตันศิริรัตน์ไพศาล 2532: 138 “กระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์” วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกามีทั้งเงินให้เปล่าและเงินกู้ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม และในขณะเดียวกันก็ให้ความช่วยเหลือทางด้านการทหาร เพื่อสกัดกั้นภัยจากคอมมิวนิสต์ และนับเป็นการส่งเสริมฐานะของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้มั่นคงยิ่งขึ้น ความช่วยเหลือทางด้านการเศรษฐกิจที่สหรัฐอเมริกาให้กับไทยได้เพิ่มขึ้นจาก 25.9 ล้านเหรียญ ใน พ.ศ. 2501 มาเป็น 47.6 ล้านเหรียญ ในพ.ศ. 2505 ในขณะเดียวกันความช่วยเหลือทางด้านการทหารก็

ได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้มีระเบียบวินัยทหารมาตั้งแต่เยาว์วัย จบการศึกษาได้รับราชการเป็นทหารสังกัดกองพันที่ 1 กรมทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์ นับเป็นเวลา 10 ปีที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก

จากประวัติทางการศึกษาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พบว่า จอมพลสฤษดิ์ได้รับการศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกเป็นเวลาถึง 10 ปี ตลอดระยะเวลาที่เรียนอยู่ที่นี้ จอมพลสฤษดิ์ได้รับการปลูกฝังในเรื่องระเบียบวินัย ความอดทนเข้มแข็ง ความรักชาติบ้านเมือง ซึ่งการปลูกฝังในเรื่องดังกล่าว ล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเวลาต่อมาไม่ว่าจะเป็นการที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีทัศนคติที่ต้องการให้ประเทศชาติมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ต้องการให้มีการประท้วงต่อต้านต่าง ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้ในทัศนะของจอมพลสฤษดิ์นำมาซึ่งความไม่เป็นระเบียบ นอกจากนี้การต่อต้านคอมมิวนิสต์ก็มาจากการที่จอมพลสฤษดิ์มองว่าคอมมิวนิสต์จะทำลายชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงกำจัดให้สิ้นไป(สุภัทรา โกษะ โยธิน 2543: 74)

สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มองว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในประเทศไทย แต่การปกครองที่เหมาะสมจะต้องเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ มูลเหตุที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความคิดแบบนี้ก็เนื่องมาจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะปฏิวัติ 2501 เป็นผลผลิตภายในประเทศที่มีได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ เช่นเดียวกับกลุ่มปฏิวัติ 2475 ดังนั้นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะผู้ก่อการปฏิวัติ 2501 จึงเป็นพวกเผด็จการอำนาจนิยม ที่ได้รับการอบรมตามแนวคิดแบบอำนาจนิยมและค่านิยมที่เกิดจากหลักความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ใ้อุปถัมภ์ เพราะฉะนั้นพวกเผด็จการอำนาจนิยมในกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้พยายามต่อสู้และรักษาไว้ซึ่งอุดมการณ์และสถาบันเดิมของสังคม พยายามขจัดอุดมการณ์ใหม่ ๆ ที่ขัดแย้งกับอุดมการณ์ของกลุ่มตน และในการปฏิวัติ 2501 ก็เป็นความพยายามของฝ่ายอนุรักษ์อำนาจนิยมที่ต้องการทำลายอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย และอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ให้หมดไป ซึ่งก็สามารถทำได้สำเร็จ เพราะในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการฟื้นฟูความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความพยายามหันกลับไปหารูปแบบทางการเมืองแบบเก่า ๆ โดยนำระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการมาใช้ (สุภัทรา โกษะ โยธิน 2543: 75)

ผลสะท้อนจากแนวคิดและความเข้าใจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อสิ่งที่คิดว่าเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้อง และเนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้หนึ่งที่เลื่อมใสใน

ประวัติศาสตร์มาก ซึ่งในทัศนะของทักษิ์ เกลิมเตียร์มองว่า หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้มีส่วนอยู่มาก และงานเขียนต่าง ๆ ของท่านหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นเรื่องของการแสวงหารูปแบบของการปกครอง ในสมัยโบราณ ที่อาจนำมาใช้ได้กับการพัฒนาประเทศ ความคิดดังกล่าวผนวกเข้ากับภูมิหลังทางการศึกษาภายในประเทศและประสบการณ์ทางการเมือง ในฐานะนายทหารผู้คร่ำหวอดอยู่กับการใช้กำลัง ทำให้พอสรุปถึงความเข้าใจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต่อรูปแบบของสังคมนการเมืองไทยว่าประกอบขึ้นด้วย รัฐ/รัฐบาล ข้าราชการ และประชาชน

การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการปกครองระบอบรัฐสภานี้ ส่วนหนึ่งมาจากการที่ร่วมรัฐบาลกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในพรรคเสรีมนังคศิลา ได้เห็นพฤติกรรมของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เรียกร้องตำแหน่งและผลประโยชน์จากพรรคอย่างไม่รู้จักพอ เพราะในสมัยนั้น ส.ส. ในพรรคเสรีมนังคศิลาอยู่ร่วมกันได้ก็ด้วยผลประโยชน์ที่หัวหน้าพรรค คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องจ่ายเงินจำนวนมากให้กับ ส.ส. เหล่านี้เพื่อยุติปัญหาต่าง ๆ บางครั้งถึงขนาดมีการให้สวัสดิการ ซึ่งมีทั้งบ้าน และรถ หรือแม้แต่พรรคร่วมรัฐบาลพรรคอื่น ๆ ก็เช่นกัน เพื่อกุมคะแนนเสียงข้างมากในสภาไว้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องใช้เงินหว่านเพื่อให้พรรคเหล่านั้นให้การสนับสนุนรัฐบาล และเงินที่นำมาให้กับพรรค ส.ส. ทั้งหมดนี้ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้หามาซึ่งส่วนมากจะเป็นเงินที่ได้มาไม่ถูกกฎหมาย จนนำไปสู่การโจมตีของพรรคฝ่ายค้านที่ไม่พอใจในพฤติกรรมของ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์และท้ายสุดก็นำไปสู่การรัฐประหาร พ.ศ. 2500 หลังจากนั้นประวัติศาสตร์ก็ซ้ำรอยอีก เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งพรรคการเมืองชื่อสหภูมิ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นพรรคชาติสังคม ภายหลังการเลือกตั้ง 15 ธันวาคม พ.ศ.2500 พรรคของท่านได้รับเสียงข้างมาก ท่านได้ให้ พล.ท.ถนอมขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน ภายหลังที่ พล.ท.ถนอมบริหารประเทศได้ไม่นานก็เกิดความแตกแยกภายในพรรค ถึงขนาดมีการโจมตีอภิปรายขับไล่รัฐมนตรีในพรรคของตัวเอง นอกจากนั้นก็มีการแย่งตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมืองจนทำให้รัฐบาลไม่มีเสถียรภาพ เป็นสาเหตุนำไปสู่การปฏิวัติ พ.ศ. 2501 ในที่สุด (สุภัทรา โกษะ โยธิน 2543: 102-103)

ความแตกแยกในคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งกันในผลประโยชน์และอำนาจ โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างชอชราชครูกับบ้านสี่เสา ชอชราชครู หมายถึง จอมพลผิน ชุณหะวัณ ที่มี พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์(ลูกเขย)เป็นเสาเอก กับเขยอื่น ๆ บ้านสี่เสา (เทเวศน์)หมายถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การปกครองบ้านเมืองในเวลานั้นอยู่ในอุ้งมือของสองกลุ่มนี้ โดยได้รับการสนับสนุนทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์จากสหรัฐอเมริกา มหามิตรมาด้วยกัน หน่วยแจสเม็กให้การสนับสนุนกองทัพบกที่มี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้บัญชาการ บริษัทซีซีพพลาย ซึ่งเป็นบริษัทขายอาวุธที่อยู่ภายใต้ ซีไอเอ ให้การสนับสนุนกรมตำรวจที่มีกำลังเสมอ

ด้วยกองทัพ โดยเฉพาะกองกำลังสำหรับยึดอำนาจในเมือง เช่น ตำรวจรถถัง เป็นต้น ทั้งสฤทธิ ษณะ รัชต์และเผ่าศรียานนท์ ต่างก็หวังที่จะเป็นทายาททางการเมืองสืบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจาก จอมพล ป.พิบูลสงคราม นี่เป็นเหตุผลหนึ่งของการเกิดรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ อัน เนื่องมาจากความขัดแย้งส่วนตัวในผลประโยชน์ระหว่างสฤทธิ-เผ่าประการต่อมา หลังจากจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ออกทัศนาวจรรอบโลกในปี ๒๔๙๘ เพื่อเป็นการแสดงสันถวไมตรีแก่ประมุข รัฐบาลและประชาชนแห่งประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย อเมริกา ยุโรปและแอฟริกา รวม ๑๗ ประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๙๘ ถึงวันที่ ๒๒ มิถุนายน สกเดียวกัน จากการเดินทางครั้งนี้ทำให้จอม พล ป.พิบูลสงครามมีทัศนะเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนดีขึ้น และดีขึ้นจนถึงกับส่งตัวแทน ส่วนตัวไปพบปะกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของจีนเพื่อเตรียมลู่ทางสถาปนาสัมพันธไมตรีกันต่อไป

และในอีกด้านหนึ่ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ส่งท่านวรวงศ์ หรือ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปร่วมประชุม ประเทศเอเชีย-แอฟริกาที่บังคอง ประเทศอินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ ๑๙-๒๔ เมษายน ๒๔๙๘ และ พระองค์ท่านได้มีโอกาสพบปะกันเป็นพิเศษกับ โจวเอินไหล นายกรัฐมนตรีแห่งสาธารณรัฐ ประชาชนจีน อันเป็นการขัดกับสหรัฐอเมริกาที่มีนโยบายต่อต้านสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่าง บ้าคลั่ง และการส่งตัวแทนไปพบปะกับเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของสาธารณรัฐประชาชนจีน การพบปะ กันเป็นพิเศษระหว่างท่านวรวงศ์ กับ โจวเอินไหลที่บังคอง อินโดนีเซีย ไม่เป็นความลับสำหรับ ซีไอเอ ที่ได้ชื่อว่า รัฐบาลจางบ่ง นี่เป็นเหตุผลหนึ่งของการเกิดรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ อันเนื่องมาจาก ความไม่พอใจของสหรัฐอเมริกาต่อท่าทีของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่มีต่อสาธารณรัฐ ประชาชนจีน จึงสนับสนุนให้สฤทธิ ษณะรัชต์ ขึ้นมาแทนจอมพล ป.พิบูลสงคราม เช่นเดียวกับ สนับสนุนเหียนวันเทียวเข้ามาแทนที่ โง่ดินเดียมในเวียดนามได้ในเวลาต่อมา

ประการต่อมาและเป็นประการชี้ขาด คือกรณีที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำริจะรื้อ ฟื้นคดีสวรรคตที่ถูกศาลฎีกาพิพากษาให้ประหารชีวิตคุณเฉลียว ปทุมรส คุณชิต สิงหเสนี และคุณ บุษย์ ปัทมศริน เสร็จสิ้นไปแล้วตั้งแต่วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๙๗ และกระทรวงมหาดไทยโดยกรม ราชทัณฑ์ ก็ได้ปฏิบัติตามคำพิพากษานั้นคือประหารชีวิตบุคคลทั้ง ๓ คนเสร็จสิ้นไปแล้ว ในวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘ และก่อนที่จะถูกประหารชีวิตทั้ง ๓ คน ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอ พระเมตตาอภัยโทษ แต่ก็ให้ยกฎีกานั้นเสีย และก่อนที่จะเข้าหลักประหาร นายชิต นายบุษย์ มหาดเล็กห้องพระบรรทมของในหลวงอานันทฯ และในเช้าวันเกิดเหตุ ทั้งสองคนก็นั่งอยู่ที่หน้า ประตูห้องแต่งพระองค์ ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่เข้าถึงห้องพระบรรทม (และได้ให้การต่อศาล เล่าถึง เหตุการณ์วันนั้นว่า ก่อนเสด็จขึ้นดั่งขึ้น ไม่มีใครล้วงล้ำเข้าไปในห้องพระบรรทมเลย แม้ในหลวง องค์ปัจจุบัน ถึงแม้พระพี่เลี้ยงเนื่องจะให้การตอบอัยการ โจทก์ว่า “ถ้าพระองค์หนึ่งองค์ใดตื่น

บรรทมก่อนแล้วก็จะต้องเข้าไปกระเช้าเหย้าเหยื่อให้อีกพระองค์หนึ่งตื่นขึ้น แล้วจึงประจ้อประแธ่ต่อกัน” แต่ในวันนั้นทั้งสองคนให้การตรงกันว่า ในหลวงองค์ปัจจุบันไปยืนอยู่แค่ประตู งามได้พระอาการของในหลวงอาหนักๆ แล้วบ่าวพระพักตร์กลับ) ได้มีโอกาสพบปะกับ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งไปเป็นสักขีพยานในการประหารชีวิต ๓ คนนั้นด้วยการพบปะกับ ๓ คนในวันนั้นจะพูดจากันประการใดไม่เป็นที่เปิดเผย แต่ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ได้มีบันทึกไว้ และได้เสนอจอมพล ป.พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา

ด้วยเหตุผลทั้ง ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น คือผลประโยชน์ส่วนตัวระหว่างสฤษดิ์ ธีระรัชต์ กับเผ่า ศรียานนท์ ขัดกันประการหนึ่ง ผลประโยชน์ของชาติ (คือเปิดความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน)ระหว่างจอมพล ป.พิบูลสงคราม กับสหรัฐอเมริกา(ที่ขัดขวางความสัมพันธ์ของไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน) ประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่งคือสกัดกั้นไม่ให้นำคดีสวรรคตขึ้นมาพิจารณาใหม่ แต่ก็มีอีกประเด็นหนึ่งแทรกซ้อนเข้ามาซึ่งแลดูผิวเผินก็ดูเหมือนกับไม่สำคัญ แต่ถ้าจับเอาโครงสร้างของสังคมเป็นหลักแล้ว จะเห็นว่าประเด็นนี้เป็นหลักการของระบอบประชาธิปไตย นั่นคือประเด็นปฏิรูปที่ดินทำกินของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยออกพระราชบัญญัติกำหนดที่ดินทำกินครัวเรือนละไม่เกิน ๕๐ ไร่ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้พวกเจ้าที่ดินที่ไม่รู้จักพอเพียง มีที่ดินนับพันไร่หมื่นไร่ ซึ่งตกทอดกันมาจากระบบทาสศักดินาและระบอบเผด็จการสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงสนับสนุนการทำรัฐประหารของสฤษดิ์ ธีระรัชต์ อย่างถึงที่สุดและภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ได้อำนาจแล้วก็ได้ยกเลิกกฎหมายปฏิรูปที่ดินฉบับนั้น ปลอ่ยให้เจ้าที่ดินมีที่ดินได้อย่างเสรีไม่จำกัดความพอเพียง ดังที่เป็นอยู่ในเวลานี้ อันเป็นผลพวงของรัฐประหารในครั้งนั้น

ดังที่กล่าวแล้วจะเห็นว่า จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ เป็นผลผลิตภายในประเทศที่ได้รับการอบรมกล่อมเกลามาในสังคมไทยที่มีลักษณะอำนาจนิยม ผนวกกับการเรียนการสอนที่เน้นหนักในเรื่องของเสถียรภาพและความมั่นคงของบ้านเมือง จึงทำให้จอมพลสฤษดิ์มีทัศนคติว่าการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศไทยต้องใช้วิธีการแบบไทย ๆ ในที่สุดประชาธิปไตยแบบไทยของจอมพลสฤษดิ์ก็ได้ นำพาประเทศไปสู่การปกครองแบบเผด็จการ โดยจอมพลสฤษดิ์มีความเห็นว่ารัฐบาลเปรียบเสมือนครอบครัวใหญ่ ประมุขของรัฐหรือหัวหน้าฝ่ายปกครองก็คือบิดา หรือหัวหน้าครอบครัว ที่ต้องให้ความผาสุกและความรักแก่ผู้อยู่ในการปกครองเยี่ยงบิดาพึงให้ความรักและความสุขแก่บุตร ความคิดนี้เป็นการแสดงออกถึงความนิยมในแบบแผนการปกครองดั้งเดิมของไทยตั้งแต่ครั้งโบราณ (ทิพยรัตน์ วานิชชา 2521: 67)

หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ได้นำการปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยมมาใช้ ท่านก็ได้สร้างความชอบธรรมให้กับระบบนี้ คือภายหลังการปฏิวัติจอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ได้ทำ

การช่วยเหลือประชาชน เช่น มีการลดค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่ารถ ประกาศห้ามขึ้นราคาและห้าม
 กักตุนสินค้า เปิดการรักษาพยาบาลฟรีให้กับผู้ยากไร้ พร้อมกับเปิดตลาดนัดขายของราคาถูกให้กับ
 ประชาชน มีการปราบปรามอาชญากรรม และแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสงบเรียบร้อย
 ให้กับบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นเครื่องมือที่สร้างความชอบธรรมให้กับระบบพ่อขุนอุปถัมภ์
 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่แสดงถึงความห่วงใยและความปรารถนาดีที่พอมิต่อลูก ๆ การที่
 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้รับการยอมรับจากประชาชนมีสาเหตุหลายประการ เช่น สถานการณ์ทาง
 การเมืองก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2501 ที่ได้เปิดโอกาสให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แสดงให้ประชาชนเห็น
 ว่าตนเองจะอยู่ฝ่ายประชาชน ทำให้กลายเป็นขวัญใจประชาชน ดังนั้นเมื่อเกิดการรัฐประหาร พ.ศ. 2500
 ประชาชนส่วนใหญ่จึงยอมรับในตัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่พอมมาในช่วงการปฏิวัติ พ.ศ. 2501
 สิ่งที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับการยอมรับจากประชาชนมาจากการสร้างภาพให้
 ประชาชนเห็นว่ารัฐบาลห่วงใยในความทุกข์สุขของประชาชน และทำทุกอย่างเพื่อให้เกิดความผาสุก
 กับประชาชน ประกอบกับบุคลิกภาพส่วนตัวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เองก็มีส่วนช่วยให้
 ประชาชนให้การยอมรับ นอกจากนั้นการเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็เป็นการเพิ่มการยอมรับ
 จากประชาชนมากขึ้น แต่เหนือสิ่งอื่นใดที่ทำให้ประชาชนให้การยอมรับ ในการปกครอง
 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คงจะหนีไม่พ้นเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองไทย

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มองดูประเทศแบบบิดาปกครองบุตร ในสุนทรพจน์ต่าง
 ๆ จอมพลสฤษดิ์ได้เปรียบเทียบประเทศเป็นครอบครัวใหญ่ และตนเองเป็นบิดาแห่งครอบครัว “แม้
 ในสมัยนี้จะได้มีระบบการปกครองเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ๆ ไม่เรียกว่า “พ่อ” เหมือนแต่ก่อนข้าพเจ้า
 ยึดมั่นนับถือคติและประเพณีโบราณของเราในเรื่อง “พ่อปกครองลูกอยู่เสมอ” (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ
 2526: 218)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการพัฒนาสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับการบริหาร
 ประเทศด้านความมั่นคงและการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ
 ประชาชนในท้องถิ่นชนบทซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการถูกแทรกแซงจากภายนอกประเทศ และ
 ดำเนินการส่งเสริมการศึกษาเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีความ
 เป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นโครงการเร่งด่วนเพื่อต่อต้านการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ด้วยเกรงว่าลัทธิ
 คอมมิวนิสต์ที่มีอิทธิพลในลาวจะขยายตัวเข้าสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเหตุนี้โครงการพัฒนา
 ชนบทจึงมุ่งพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นทุรกันดารเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
 และป้องกันการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์

นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศศึกษาว่าทำไมไม่มีการต่อต้านรัฐบาลในภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เป็นเพราะลักษณะของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นปัจจัย

ส่งเสริมให้เกิดพลังต่าง ๆ อันเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลกลาง และปัจจัยอื่นอีกที่สำคัญมี 3 แนวทางคือ (คาราร์ตัน เมตตาริกานนท์ 2547: 4)

1) ด้านชาติพันธุ์ โดยมองว่าคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะต่างจากคนไทยในภาคกลาง และมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนลาวในประเทศลาว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านชาติพันธุ์ของคนลาว อาจก่อให้เกิดความพยายามที่จะแบ่งแยกภาคอีสานจากการศึกษาของคีย์ส (Charles F. Keyes) ในงานเรื่อง "Ethnic Identity and Loyalty of Villagers in Northeastern" (1966) ซึ่งได้อธิบายว่า ลักษณะและความภักดีทางชาติพันธุ์ที่ยึดถือโดยชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐบาลดำเนินต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนอกขอบเขตคตินิยมท้องถิ่นซึ่งเป็นลักษณะของสังคมชาวนาทุกแห่ง ชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถใช้ลักษณะความเป็นลาวอีสานเพื่อแสดงความไม่ไว้วางใจ ความรู้สึกขุ่นเคือง ละความเพิกเฉยต่อคนไทยในภาคกลาง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยที่มาจากส่วนกลาง และในงานนี้อาจารย์คีย์สยังได้กล่าวอีกว่า ในอดีตผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นได้ใช้ความรู้สึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันมีอยู่อย่างเลือนรางในหมู่ชาวตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้เกิดความรู้สึกทางการเมือง เพื่อให้ปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาสู่ความสนใจของปัญญาชนที่อยู่ในกรุงเทพฯ พลังของการที่จะรวมกันดังกล่าวมีมากในปัจจุบัน เนื่องจากว่าชาวอีสานมีประสบการณ์ในความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเชื้อชาติต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงการที่ตนเองได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับคนไทยในภาคกลางมากขึ้น ความภักดีทางชาติพันธุ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออาจจะใช้ได้ต่อไปเพื่อให้เกิดความรู้สึกในภูมิภาคว่า ตนถูกทอดทิ้งในทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นของประเทศไทย

2) ด้านเศรษฐกิจของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการศึกษาของ มิลลาร์ด เอฟ ลอง (Millard F. Long) เรื่อง พัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหา และอนาคต (1966) อธิบายว่า ในบรรดาภาคใหญ่ ๆ ทั้ง 4 ภาคของไทยนั้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ยากจนที่สุด ข้าวเป็นพืชที่สำคัญแต่บริเวณส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ดินทราย น้ำขังไม่อยู่และไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์ ขณะเดียวกันการเพิ่มขึ้นของประชากรก็มีแนวโน้มสูงขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะยากจนกว่าภาคอื่น ๆ ของไทย แต่ก็ไม่ยากจนไปกว่าชาวเอเชียส่วนใหญ่ และถึงแม้ว่าชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีลักษณะอนุรักษนิยมแต่ก็แสดงให้เห็นว่าพวกเขาพร้อมที่จะยอมรับวิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ อันจะเป็นผลก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้น การที่มีรายได้สูงขึ้นจะทำให้ความเขี้ยววันที่จะนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์น้อยลง

3) ทางด้านการเมือง Frank C. Darling กล่าวใน "Rural Insurgencies in Thailand: A Comparative Analysis" (1975) กล่าวว่า ในขบวนการต่อต้านรัฐบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เคยประกาศเจตนารมณ์ที่จะแบ่งแยกดินแดนเหมือนในภาคใต้ และไม่เคยประกาศเจตนารมณ์ที่แยกภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเข้าไปผนวกกับประเทศใกล้เคียง และมองว่า เป้าหมายเบื้องต้นอยู่ที่การแสวงหาความอิสระในการปกครองและตัดสินใจในท้องถิ่น และเรียกร้องความช่วยเหลือในการพัฒนาจากรัฐบาลกลางมากขึ้น อย่างไรก็ตามงานนี้ชี้ให้เห็นว่า การต่อต้านรัฐบาลในชนบทของทั้งสามภาคไม่มีที่ไหนเลยที่มีศักยภาพแห่งการขยายตัวมากเพียงพอที่จะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของไทย เว้นเสียแต่ว่า จะมีข้อยกเว้นประการหนึ่งเกิดขึ้น นั่นคือ ประเทศลาวทั้งประเทศตกอยู่ภายใต้การควบคุมของคอมมิวนิสต์ เชื่อกันได้ว่าจะเป็นการทำให้ประชาชนคนลาวประมาณ 2 ล้านคนที่มีเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมเหมือนกับคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 12 ล้านคนตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลลาว สภาพการณ์เช่นนี้ จะเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลลาวมีทางเลือกที่จะส่งเสริมให้มีการต่อต้านรัฐบาลอย่างกว้างขวางเกิดขึ้นในภาคอีสาน และยังถ้าได้รับการสนับสนุนเพิ่มขึ้นจากจีนและเวียดนามแล้ว รัฐบาลลาวจะสามารถก่อให้เกิดความแตกแยกและความรุนแรงในหมู่ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ต้องพึงระลึกถึงอยู่เสมอก็คือว่า อำนาจรัฐที่เข้มแข็งขึ้น และการคมนาคมสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว ไม่ได้หมายความว่า พลวัตทางประวัติศาสตร์ภายใน "ท้องถิ่น" จะต้องถูกขบยให้จำยอมต่อพลังภายนอกเสมอไป เพราะตราบเท่าที่สำนึกของผู้คนในท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความมีอยู่จริงของ "ท้องถิ่น" ยังมีอยู่พลวัตทางประวัติศาสตร์ของ "ท้องถิ่น" ก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั่น

อาจจะกล่าวได้ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มองตัวเองในแง่ผู้นำที่มีลักษณะพอขุนที่เปรียบเสมือนบิดาปกครองครอบครัวโดยมีความเมตตาและเอื้ออาทร แต่ขณะเดียวกันก็ใช้ความเด็ดขาดในการปราบปรามความชั่วร้ายของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเผด็จการผู้อารี (Benevolent Dictatorship) โดยอีกนัยหนึ่งเป็นการเอาลักษณะผู้นำของสุโขทัย คือ แบบพ่อปกครองลูก มาผสมกับผู้นำของอยุธยา คือมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาด เข้าลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ซึ่งการปกครองแบบนี้ประสบความสำเร็จในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ลิขิต ธีรเวคิน 2537: 167)

2.2 แนวคิดในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับอิทธิพลจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและความช่วยเหลือของธนาคารโลกในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) เป็น

แนวคิดการพัฒนาในทศวรรษที่ 1960 ซึ่งนิยามความเจริญเติบโตโดยอาศัยมูลค่าผลผลิตต่อหัวเป็นเครื่องมือชี้วัด หมายถึงระดับของการพัฒนาวัดตามมูลค่าทางเศรษฐกิจ ดังนั้นประเทศที่กำลังพัฒนาต่างพยายามเพิ่มผลผลิตของประเทศให้สูง โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ทุนจากภายนอกประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ ซึ่งก็เป็นแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีนั่นเอง ตามแนวคิดดังกล่าวนี้รัฐไม่ต้องเข้าไปแทรกแซงกิจการของเอกชนมากนัก เพียงแต่เข้าไปควบคุมกิจการบางอย่างที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ปลอดภัยหรือสวัสดิภาพของประชาชนโดยส่วนรวม และปล่อยให้ระบบกลไกของตลาดทำหน้าที่เป็นผู้แก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยตรงจะทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว (ยุทธยา หมิ่นสาย 2546: 59)

ในสมัยปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นโยบายทางด้านเศรษฐกิจประกอบด้วยสาระสำคัญ คือการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมโดยเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเปิดและอนุญาตให้เอกชนจากต่างประเทศมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย การใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมีจุดมุ่งหมายที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้ดีขึ้น และแก้ไขปัญหาการขาดดุลของรัฐบาล (วรริกา ตันศิริรัตน์ไพศาล 2532: 91)

เพื่อเป็นการรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมแขนงต่าง ๆ รัฐบาลได้ทำการกู้เงินจากต่างประเทศมาสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน เขื่อน ไฟฟ้า ประปา โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนนั้นมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่ง คือ การผลิตไฟฟ้าจากพลังน้ำตกเพื่อใช้ในภาคอุตสาหกรรม (ศักดินา ฉัตรสกุล ณ อุทธยา 2526: 248) การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากจะจัดทำเพื่อสร้างบรรยากาศในการลงทุนแล้ว ยังทำเพื่อพัฒนาถิ่นทุรกันดาร และเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน

การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของประเทศ และเป็นแนวคิดในการดำเนินการที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องการให้เกิดความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ดังคำกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในวันเปิดประชุมสามัญวุฒิสภาประจำปี 2502 ความว่า

“...ข้าพเจ้าได้บอกกันว่าเราจะสร้างแผนการเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและระยะยาวให้รู้แน่เราจะทำอะไรบ้างในเศรษฐกิจ แล้วทางการศึกษาจะได้วางแผนให้การศึกษาก่อนให้สอดคล้องกัน เพื่อให้คนเรามีสมรรถภาพที่จะรับภาระงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อเราทำงานกันอย่างกลมเกลียวอย่างนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าในเวลาอีก 5 หรือ 6 ปี เราจะแก้ปัญหาเรื่องขาดคนลงได้เป็นอันมาก...”

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้ระบุความสำคัญของการศึกษาไว้ในแผนพัฒนาฯ คือให้เยาวชนของชาติได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาโดย

จัดการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง และให้มีมาตรฐานสูงขึ้น คือปรับปรุงขยายการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น(ป.1-ป.4) ให้สมบูรณ์และเพิ่มระดับการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปีทั่วประเทศ และขยายการศึกษาระดับกลางทั้งสายสามัญ และอาชีวศึกษาให้เข้มแข็งเพื่อเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของการศึกษาชั้นสูงต่อไป รวมทั้งผลิตครูอาจารย์ให้เพียงพอแก่ความต้องการและเสริมสร้างให้ครูมีคุณวุฒิเข้าระดับมาตรฐานเพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพของการจัดการศึกษา ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งผลิตกำลังคนระดับสูงของประเทศ มีการขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาออกไปยังส่วนภูมิภาค เพื่อผลิตนักศึกษาในอาชีพต่าง ๆ ให้เพียงพอกับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในอนาคตต่อไป

การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งของจอมพลสฤษดิ์ ทรราชต์ โดยให้สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติทำการร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก พ.ศ. 2504-2509 อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากผลการวิจัยและข้อเสนอแนะของธนาคารโลก ที่ได้ทำขึ้น ในนามรัฐบาลไทย โดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้ (ทักษ์ เฉลิมเกียรติ 2526: 300-301)

1. วัตถุประสงค์เบื้องต้นแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติก็คือ การยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนไทย ข้อความย่อ ๆ นี้ ดูเป็นการแนะนำเกี่ยวกับเป้าหมายทางวัตถุเท่านั้น โดยมีได้คำนึงถึงค่านิยมทางด้านสุนทรีย์ วัฒนธรรม และสังคม แต่ในขณะเดียวกัน ความสุขสบายก็มีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวแล้วและที่สำคัญยิ่งกว่านี้คือ ยังเป็นหนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายอย่างอื่นอีกขั้นหนึ่งที่ทำให้พลเมืองทุกคนได้มีชีวิตที่ผาสุกกว่า สร้างสรรค์กว่า และสมบูรณ์กว่า ดังนั้น “การยกมาตรฐานการครองชีพ” จึงจำต้องอธิบายในแง่ที่กว้างเช่นนี้

2. การให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย จำเป็นต้องเพิ่มรายได้ของสินค้าและบริการต่อหัวทั้งหมด และรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ก็ต้องกระจายออกไปโดยทั่วถึง เพื่อว่าพลเมืองทุกคนไม่เฉพาะเพียงแต่บางคนเท่านั้นจะพึงได้ผลประโยชน์จากการนี้

3. ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นนั้นส่วนใหญ่จะได้มาจากความพยายามด้วยตนเองของพลเมืองแต่ละคน โดยมีรัฐบาลช่วยเกื้อหนุนมากกว่าจากการที่รัฐบาลจะเข้าไปเป็นผู้ผลิตเองโดยตรง ดังนั้นประการสำคัญของโครงการพัฒนาเพื่อสาธารณชน จึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจขึ้นในภาคเอกชนและสิ่งอุดหนุนของรัฐบาลก็มุ่งไปสู่โครงการทั้งในภาคเศรษฐกิจและประเภทกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งต่างก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันนี้ อีกสามปีถัดไป การก่อสร้างด้านชลประทาน การสร้างและปรับปรุงถนนหนทาง และการคมนาคมอื่น ๆ โครงการพลังงานไฟฟ้าที่ไม่แพง และโครงการอื่น ๆ ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางวัตถุ ซึ่งต่างก็ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายจำนวนมากของรัฐบาล การขยายและการวิจัยทางด้านเกษตร การฝึกอบรมทางเทคนิค อาชีวศึกษา และ โครงการอื่น ๆ ที่จะขยายความรู้ทางด้านเทคนิค ซึ่งรัฐบาลจะต้องร่วม

ลงทุนอย่างมหาศาลด้วยเหมือนกัน การใช้จ่ายเงินอุดหนุนเพื่อวัตถุประสงค์เหล่านี้และเพื่อโครงการของรัฐบาลด้านอื่น ๆ ก็จะมีเอื้ออำนวยให้เกิดหนทางและโอกาสในการผลิตที่เพิ่มขึ้น และช่วยให้ภาคเอกชนได้ขยายกิจการ โดยอาศัยความคิดริเริ่มของตนเอง นอกจากนี้รัฐบาลยังช่วยด้านบริการสังคมอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ยุคนี้เป็นยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ภาวะแห่งความทันสมัยโดยได้มีการพยายามปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจไทยอย่างขนานใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงสร้างพื้นฐานอันได้แก่ น้ำ ถนน ไฟฟ้า ฯลฯ ตลอดจนมีการขยายตัวของการศึกษาขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายใต้คำขวัญที่ว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ บำรุงความสะอาด” (ลิขิต วีรเวศิน 2547: 174)

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เน้นหาโดยทั่วไปเพื่อส่งเสริมการลงทุนต่างประเทศ พัฒนาอุตสาหกรรมให้เอกชนประกอบธุรกิจอย่างเต็มที่ เน้นการเพิ่มรายได้ประชาชาติ แต่ไม่ได้เน้นการกระจายรายได้ และเพื่อรองรับการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน เขื่อน น้ำประปา โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนกั้นน้ำ จุดประสงค์สำคัญประการหนึ่ง คือ การผลิตไฟฟ้าจากพลังน้ำตกเพื่อใช้ในภาคอุตสาหกรรม และอีกส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในภาคเกษตรกรรม ความสะดวกเหล่านี้จึงให้มีการหลั่งไหลเข้ามาลงทุนจากต่างประเทศที่สำคัญ 2 ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ 2527)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวถึงการจัดทำแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า (ยูธยา หมื่นสาย 2546: 117)

“...ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นภาคที่มีความสำคัญทั้งในด้านการเศรษฐกิจ การเมืองและยุทธศาสตร์ สมควรที่จะได้รับการทำนุบำรุงให้มีความทัดเทียมกับภาคอื่น ๆ ...เป็นภาคที่ยังขาดสิ่งสำคัญอย่างยิ่งอยู่ 2 อย่างคือ ทางคมนาคมยังไม่เพียงพอและกั้นคาน้ำอยู่ทั่วไป...”

จะเห็นได้ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมาก และได้รับเป็นประธานคณะกรรมการร่างแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากการจัดทำแผนระดับภูมิภาค การจัดทำแผนพัฒนาประเทศทั้งระดับชาติ และระดับภูมิภาคเป็นการดำเนินการที่สำคัญ เป็นการเลือกแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อนำมาใช้ให้เกิดความสำเร็จ มีประสิทธิภาพและตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การวางแผนพัฒนาประเทศจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และรัฐบาลต่อ ๆ มา

การไปตรวจราชการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะไม่ให้ประชาชนและข้าราชการรู้ล่วงหน้าและทำนินยมนินทาบนเส้นทางที่ขรุขระ เพื่อที่จะแสดงถึงการอดทนต่อความยากลำบากและชีวิตที่ไม่มีพิธีรีตรอง คำที่ไหนก็กางเต็นท์ทำอาหารที่นั่น ไม่ต้องเดือดร้อนให้

ข้าราชการเตรียมการรับรอง และไม่ว่าจะไปที่ใดก็ตามท่านจะพยายามพูดคุยกับประชาชน และรับฟังความต้องการและความเดือดร้อนของประชาชน เพื่อจะได้หาแนวทางแก้ไขปัญหาต่อไป (ทักษ์ เถลิงเกียรติ 2526: 275)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีประสบการณ์จากการเดินทางไปตรวจการทุกภูมิภาคของประเทศไทย จึงเข้าใจสภาพของท้องถิ่นและเห็นความสำคัญของการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ดังคำกล่าวในการไปตรวจราชการภาคอีสานว่า “...เส้นทางคมนาคม...เป็นทางที่จะไปสู่ความเจริญ ความสะดวกแก่ประชาชนตลอดจนเป็นการทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น...” และคำกล่าวในการไปตรวจราชการภาคใต้ว่า “...ข้าพเจ้าจับประเด็นในสิ่งที่สำคัญได้ว่า 1) ต้องรีบเร่งบำรุงทางคมนาคม...” การพัฒนาคมนาคมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการดำเนินการสร้างปรับปรุงถนนให้มีมาตรฐานที่นำไปสู่ความสะดวกสบายในการคมนาคม การติดต่อสื่อสารและการเปลี่ยนสินค้าระหว่างภูมิภาค โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญสำหรับป้อนโรงงาน ขณะที่เหตุผลด้านความมั่นคงของภูมิภาคและประเทศก็มีความสำคัญ เพราะการคุกคามของคอมมิวนิสต์ปฏิบัติการในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเข้าไปดูแลได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาการคมนาคมขนส่งจึงมีความสำคัญต่อการกระตุ้นให้เกิดการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมและความมั่นคงของภูมิภาครัฐบาลได้ดำเนินการสร้างและปรับปรุงถนนสายสำคัญหลายสาย โดยถนนสายหลัก ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้ (บุญชนะ อัครถาวร 2507: 19)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีประสบการณ์จากการเดินทางไปตรวจการทุกภูมิภาคของประเทศไทย จึงเข้าใจสภาพของท้องถิ่นและเห็นความสำคัญของการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ดังคำกล่าวในการไปตรวจราชการภาคอีสานว่า “...เส้นทางคมนาคม...เป็นทางที่จะไปสู่ความเจริญ ความสะดวกแก่ประชาชนตลอดจนเป็นการทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น...” และคำกล่าวในการไปตรวจราชการภาคใต้ว่า “...ข้าพเจ้าจับประเด็นในสิ่งที่สำคัญได้ว่า 1) ต้องรีบเร่งบำรุงทางคมนาคม...” การพัฒนาคมนาคมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นการดำเนินการสร้างปรับปรุงถนนให้มีมาตรฐานที่นำไปสู่ความสะดวกสบายในการคมนาคม การติดต่อสื่อสารและการเปลี่ยนสินค้าระหว่างภูมิภาค โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญสำหรับป้อนโรงงาน ขณะที่เหตุผลด้านความมั่นคงของภูมิภาคและประเทศก็มีความสำคัญ เพราะการคุกคามของคอมมิวนิสต์ปฏิบัติการในพื้นที่ห่างไกลความเจริญ เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเข้าไปดูแลได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นการพัฒนาการคมนาคมขนส่งจึงมีความสำคัญต่อการกระตุ้นให้เกิดการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมและความมั่นคงของภูมิภาครัฐบาลได้ดำเนินการสร้างและปรับปรุงถนน

สายสำคัญหลายสาย โดยถนนสายหลัก ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้ (บุญชนะ อัครถาวร 2507: 19)

แนวความคิดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ก็ได้ถูกโจมตีว่า ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ และสร้างปัญหาเศรษฐกิจสังคมให้แก่สังคมไทยมากมาย เช่น งานของ ศจ. เสน่ห์ จามริก ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำไปสู่การกระจุกตัวของกลุ่มธุรกิจผูกขาด ในขณะที่เดียวกันได้ทำลายโครงสร้างเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมลงอย่างย่อยยับ (เสน่ห์ จามริก 2525)

2.3 แนวคิดทุนนิยม

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะพัฒนาระบบทุนนิยมเสรีขึ้นมา เช่น สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (4 กรกฎาคม 2502) คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่ออุตสาหกรรม (13 เมษายน 2502) บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม (6 พฤศจิกายน 2502) และได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายต่อมาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็คือการเน้นการลงทุนของเอกชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยย้ำว่า “การประกอบอุตสาหกรรมโดยรัฐควรหลีกเลี่ยงให้มากที่สุด เว้นแต่ที่จำเป็นจริง ๆ ที่ต้องกระทำ...” ซึ่งสอดคล้องกับประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 33 ที่ได้สั่งแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2497 เพื่อสนับสนุนการลงทุนของเอกชน ความว่า

1. รัฐจะไม่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นใหม่เพื่อแข่งขัน
2. รัฐจะไม่โอนกิจการอุตสาหกรรมของเอกชนมาเป็นของรัฐ
3. รัฐให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ กับบริษัทเอกชนทั้งไทยและต่างประเทศ
4. รัฐจะงดหรือลดการเก็บภาษีศุลกากรขาเข้าสำหรับวัสดุที่จำเป็นต้องใช้ในกิจการ

อุตสาหกรรมและจำเป็นต้องส่งมาจากต่างประเทศ งดหรือลดการเก็บภาษีศุลกากรขาออกสำหรับผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกนอกประเทศ ให้ความคุ้มครองโดยห้ามสินค้าชนิดเดียวกันเข้าประเทศ (วรวิภา ตันติรัตน์ไพศาล 2532: 95-96)

อนึ่ง ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นยุคของการสนับสนุนการลงทุนจากต่างชาติโดยให้สิทธิพิเศษหลายประการ โดยในปี 2503 รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน โดยเน้นการให้สิทธิพิเศษแก่นักลงทุนจากต่างประเทศ เช่น ลดภาษีนำเข้าวัตถุดิบ ลดภาษีส่งออก ให้นำกำไรออกนอกประเทศได้ สินค้าใดที่นักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาผลิตในประเทศแล้ว รัฐบาลจะตั้งกำแพงภาษีนำเข้าสินค้านั้น ๆ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ภายใต้ระบอบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ การประท้วงและการเรียกร้องของกรรมกร ตลอดจนการชุมนุมทางการเมืองใด ๆ เป็นสิ่งที่ถูกห้ามอย่างเด็ดขาด จากปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้ดึงดูดให้นักลงทุนจาก

ต่างประเทศเข้ามาลงทุนเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยขยายตัวไปอย่างมาก โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและการเงิน

2.4 แนวคิดแบบเผด็จการอำนาจนิยม

ภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ไม่นานก็ได้มีการปรับปรุงหน่วยงานต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะในส่วนของสำนักนายกรัฐมนตรี ที่มีการโอนหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาอยู่รวมกัน โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้ควบคุมดูแล โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความเห็นว่า นายกรัฐมนตรีควรเป็นผู้ถือสิทธิในการคิดริเริ่มสิ่งต่าง ๆ ดังคำกล่าวที่ว่า “ข้าพเจ้าขอถือสิทธิริเริ่มไว้ในมือ ความคิดริเริ่มส่วนมากที่สุดเป็นของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าเป็นคนริเริ่มว่าจะทำอะไร” และท่านได้แต่งตั้งหลวงวิจิตรวาทการเป็นปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยนายกรัฐมนตรีมีฐานะเท่ากับปลัดกระทรวง ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวถึงความตั้งใจในการที่จะโอนหน่วยงานต่าง ๆ ให้มาขึ้นตรงกับสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อจะได้สร้างศูนย์รวมอำนาจให้กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ว่า (ศักดิ์นา ฉัตรสกุล ณ อยุธยา 2526: 207)

“...ในระบอบของรัฐบาลปฏิวัติอย่างที่เป็นอยู่ในประเทศของเราในเวลานี้ ไม่มีใครรู้เท่ากับนายกรัฐมนตรี ไม่มีใครทราบดีไปกว่านายกรัฐมนตรีว่า อะไรควรทำก่อนทำหลัง ไม่มีใครต้องรับผิดชอบ ยิ่งไปกว่านายกรัฐมนตรีในเรื่องแบ่งสรรขั้นตอนและจังหวะของงาน และด้วยเหตุนี้จึงต้องมอบสิทธิริเริ่มไว้ให้แก่นายกรัฐมนตรีเป็นส่วนมากที่สุด” และ

“...เพื่อการริเริ่มหรือการสร้างนโยบายตกเป็นภาระอันสำคัญที่สุดของนายกรัฐมนตรีเช่นนี้ก็จำเป็นต้องให้เครื่องมืออันมีประสิทธิภาพแก่นายกรัฐมนตรี ซึ่งหมายความว่า จะปรับปรุงแก้ไข โครงรูปของสำนักนายกรัฐมนตรี ให้เหมาะสมกับภาระที่นายกรัฐมนตรีจะต้องรับ...”

จากคำกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการแสดงให้เห็นว่านายกรัฐมนตรี จะต้องเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินงานทุกอย่าง และไม่มีใครรู้งานดีไปกว่านายกรัฐมนตรี การทำแบบนี้เป็นการเสริมสร้างให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารงาน

3. บทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจในลักษณะที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิต โครงสร้างทางสังคม ค่านิยม ทศนะคติ การศึกษา ระบบการปกครอง และการใช้ทรัพยากรที่สอดคล้องและเหมาะสมกับความต้องการของประเทศ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งมิใช่เพียงแต่เป็นกระบวนการซึ่งทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของรายได้เท่านั้น แต่การกระจายรายได้จะต้องเป็นไปอย่างเสมอภาค นั่นคือ ประชากรส่วนใหญ่จะต้องได้รับประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นอย่างเท่าเทียมกันด้วย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีแนวทางการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยมีวิธีการ ยุทธวิธี คือ

3.1 บทบาทในการระดมทุนจากภาคเอกชนและต่างประเทศ

จากการเจรจาขอความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2501 นำไปสู่ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และผู้นำทางการเมืองของสหรัฐอเมริกา คำแนะนำในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมกลายเป็นนโยบายที่สำคัญของระบบปฏิวัติในเวลาต่อมาและยังผลให้ไทยดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ดังนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาได้ทุ่มเทความช่วยเหลือจำนวนมากแก่ไทยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย ขณะเดียวกันก็ได้ให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นการสกัดกั้นภัยจากคอมมิวนิสต์ และเป็นการส่งเสริมฐานะของจอมพลสฤษดิ์ให้เข้มแข็งมากขึ้น

วิเทโศบายในการสนับสนุนระบบเผด็จการทหารที่สหรัฐอเมริกามีต่อประเทศไทยนั้นเป็นสิ่งที่เดินสวนทางกับผลประโยชน์ของคนไทยส่วนใหญ่ นับตั้งแต่ กรรมกร ชาวนา พ่อค้ารายย่อย ข้าราชการชั้นผู้น้อย และนักวิชาชีพ ชนชั้นนำส่วนหนึ่งเริ่มยอมรับความจริงดังกล่าวในช่วงต้นทศวรรษของปี พ.ศ. 2500 แต่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังคงไม่มีอิทธิพลและอำนาจในอันที่จะเข้าไปควบคุมหรือต่อรองกับรัฐบาล เพราะเห็นว่าเสถียรภาพทางการเมืองในประเทศไทยมีส่วนเอื้อต่อการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชนชั้นผู้นำไทย และผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทนายทุนอเมริกัน ฝ่ายสหรัฐอเมริกัเองก็มีความปรารถนาในเสถียรภาพทางการเมืองไม่น้อยไปกว่าผู้นำไทย ทั้งนี้เพื่อรักษาประเทศนี้ไว้เป็นแหล่งระบายสินค้า แหล่งป้อนวัตถุดิบ และแหล่งลงทุนระยะยาวของธุรกิจอเมริกัน นอกจากนี้ เสถียรภาพทางการเมืองของประเทศไทย (และผลพลอยได้ทางเศรษฐกิจ) ยังมีความสำคัญต่อความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อีกด้วย ฉะนั้น ประเทศไทยจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายยุทธศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกาปกป้องอารักขาให้พ้นจากลัทธินิยมคอมมิวนิสต์ (โรเบิร์ต เจ มัสแคต 1990 : 139)

โดยทั่วไปแล้วประเทศต่าง ๆ มักจะเลือกเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง สำหรับประเทศไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 ก็มีแนวโน้มเป็นประชาธิปไตย ในขณะที่สหรัฐอเมริกาก็

เริ่มให้ความสำคัญต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างจริงจัง (พริทิมล์ เอี่ยมธรรม 2528: 19) เพราะมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับท่าทีของฝ่ายตรงข้าม เนื่องจากภูมิภาคนี้มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่สำคัญของตน (จาริก สุดใจ 2529: 39) ในส่วนของประเทศไทยนั้น สหรัฐอเมริกาต้องการให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางในการต่อต้านการเผยแพร่ของลัทธิคอมมิวนิสต์ในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (พริทิมย์ เอี่ยมธรรม 2528: 20)

ในช่วงรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีนโยบายต่างประเทศที่อิงอยู่กับประเทศสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจจากประเทศสหรัฐอเมริกาก็ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก สหรัฐอเมริกายังมองไกลไปถึงผู้ที่จะมีขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปซึ่งแน่นอนที่สุด บุคคลที่มีบทบาททางการเมืองในขณะนั้นซึ่งเป็นคู่แข่งกันหลาย ๆ คือ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงให้ความช่วยเหลือทั้งหน่วยงานตำรวจและหน่วยงานทหารไปพร้อม ๆ กัน กล่าวได้ว่าใครขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไปก็ดูเหมือนสหรัฐอเมริกาก็ได้ประโยชน์ทั้งนั้น แต่อย่างไรก็ดีในภายหลังสหรัฐอเมริกาก็ให้การสนับสนุนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มากกว่า เพราะเป็นความหวังของประชาชนและมีภาพพจน์ที่ดีกว่าพล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ (พริทิมย์ เอี่ยมธรรม 2528: 44)

ต่อมาเมื่อมีการรัฐประหาร พ.ศ. 2500 รัฐบาลนายพจน์ สารสิน และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เข้ามาบริหารประเทศแต่ันนโยบายทางเศรษฐกิจก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงจนถึงช่วงปลายของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรกล่าวคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้เดินทางไปสหรัฐและได้เข้าเยี่ยมคำนับประธานาธิบดีไอเซนเฮาว์ ที่ทำเนียบขาวและได้เข้าพบบุคคลสำคัญทางเศรษฐกิจของสหรัฐ การไปสหรัฐในครั้งนี้ของจอมพลสฤษดิ์ได้มีการเจรจาขอความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจ การทหาร และทำโครงการต่อต้านคอมมิวนิสต์ส่วนการเข้าพบบุคคลสำคัญทางเศรษฐกิจของสหรัฐก็มีการเจรจาในเรื่องการลงทุนในภาคเอกชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (จาริก สุดใจ 2529: 56-59)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมือง และในระหว่างที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็ดูเหมือนประเทศสหรัฐอเมริกาก็ให้ความเชื่อถือและการยอมรับเป็นอย่างดี ซึ่งส่งผลให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีภาพพจน์ที่ดีในสายตาของชาวต่างชาติ แม้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จะเป็นผู้นำที่มาจากกรปฏิบัติ ทั้งนี้ก็เพราะว่ามหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาให้การยอมรับ จึงเป็นหลักประกันได้ว่ารัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นรัฐบาลที่ชอบธรรม ทำให้การบริหารประเทศเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพราะไม่ต้องกังวลต่อเรื่องต่างประเทศ

จากการที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศเจริญก้าวหน้า ความร่วมมือกับต่างประเทศจึงมีบทบาทสำคัญมาก สำหรับแหล่งที่มาของความช่วยเหลือจากต่างประเทศนั้น นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ยังมีแหล่งอื่น ๆ อีกที่ให้ความช่วยเหลือกับประเทศไทย คือ แผนการโคลัมโบ (Colombo Plan) สหประชาชาติ และประเทศอื่น ๆ (นันทนา กปิลกาญจน์ 2529: 91)

ตารางที่ 4.2 แสดงความช่วยเหลือจากต่างประเทศในโครงการสำคัญ ๆ (ข้อมูลเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

โครงการ	คิดเป็นมูลค่า ล้านบาท	ประเทศผู้ให้
1. โครงการทางหลวงแผ่นดินสายนครราชสีมา - หนองคาย	248.1	สหรัฐอเมริกา
2. ทางหลวงจังหวัดสายพังโคน-บึงกาฬและ เขียงราย-เขียงของ	110.0	สหรัฐอเมริกา
3. โครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะเกษตรศาสตร์	7.2	นิวซีแลนด์
4. โครงการจัดตั้งศูนย์จักรกลขอนแก่น	70.0	ออสเตรเลีย
5. โครงการจัดตั้ง ร.ร.ช่างกลที่ขอนแก่น	16.0	เยอรมัน

ที่มา: บุญชนะ อัดถากร 2526: 94-95

รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความใกล้ชิดและให้ความสนิทสนมกับประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก ทำให้การดำเนินนโยบายมีแนวโน้มไปทางสหรัฐอเมริกา ซึ่งก็ส่งผลให้ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ และการทหาร (สุภัทรา โกษะโยธิน 2543: 56)

เหตุผลสำคัญที่สหรัฐอเมริกาให้การยอมรับและให้การช่วยเหลือรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เนื่องมาจากสาเหตุหลัก คือ นโยบายของจอมพลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับนโยบายของประเทศสหรัฐอเมริกาไปด้วยกันได้ กล่าวคือ สหรัฐมีนโยบายในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในขณะที่เดียวกันนโยบายทางด้านเศรษฐกิจเน้นในเรื่องทุนนิยม เช่นเดียวกับรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีท่าทีในการต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างจริงจัง ในขณะที่นโยบายทางด้านเศรษฐกิจก็พร้อมที่จะเอาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาใช้ (จารึก สุกใจ 2529: 90)

สัมพันธภาพไทย-อเมริกันมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์ สหรัฐอเมริกาซึ่งมีพลังอำนาจทางทหารและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ คือ “ผู้ใหญ่” หรือ “ผู้อุปถัมภ์” โดยมีผู้นำทางทหารและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของไทยเป็น “ผู้น้อย” หรือ “ผู้รับความอุปถัมภ์” “ผู้อุปถัมภ์” จะทำหน้าที่ให้อารักขาคุ้มครองด้านความมั่นคงและช่วยเหลือจนเจ็ดด้านเศรษฐกิจ สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทั้งทางด้านการทหารและด้านเศรษฐกิจต่อผู้นำไทยและผู้นำไทยได้นำทรัพยากรเหล่านั้นมาจัดสรรปันส่วนต่อไป ยังพรรคพวกลูกน้องของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ระบอบการเมืองของไทยจึงเต็มอกเต็มใจที่จะสนองตอบวิเทโศบายของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ (โรเบิร์ต เจ มัสแคต 1994)

คณะทำงานของธนาคารโลก ได้แนะนำรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ให้เสริมสร้างความมั่นใจให้แก่ธุรกิจเอกชน และช่วยเหลือการขยายอุตสาหกรรมในประเทศไทย และได้เสนอมติการต่าง ๆ เป็นพื้นฐานในการพิจารณากำหนดนโยบายส่งเสริมการลงทุนในภาคเอกชนดังนี้ (นินนาท สินไชย 2545: 104)

- 1) ให้สิทธิประโยชน์พิเศษ เช่น การตั้งกำแพงภาษี การงดเก็บภาษี เป็นต้น
- 2) ขจัดข้อจำกัดต่าง ๆ ในการขยายตัว
- 3) ปรับปรุงการให้สินเชื่อ
- 4) สร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสาธารณูปการ
- 5) จัดระเบียบองค์การของกระทรวงอุตสาหกรรมใหม่และ
- 6) ขจัดการปฏิบัติต่าง ๆ ที่อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อการลงทุน

คณะทำงานของธนาคารโลกไม่ได้เป็นคณะที่เสนอคำแนะนำแก่รัฐบาลเพียงคณะเดียว ในปี พ.ศ. 2501 คณะสำรวจการลงทุนจากสหรัฐอเมริกาโดยการอำนวยการของ George B. Beitzel ก็ได้เข้ามาในประเทศไทยภายใต้ข้อตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและองค์การบริหารความร่วมมือระหว่างประเทศ (The International Co-operation Administration) วัตถุประสงค์ของคณะสำรวจนี้ คือ การศึกษาศักยภาพในการลงทุนในประเทศไทย จากข้อสังเกตของนักธุรกิจเอกชน รายงานพิเศษชื่อ “Investment for Thailand's Economic Growth” ถูกนำเสนอต่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยตรงในปลายปีเดียวกัน มาตรการต่าง ๆ ที่เสนอแนะไม่ได้แตกต่างจากข้อเสนอแนะของคณะทำงานธนาคารโลกเท่าใดนัก ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้ คือ

- 1) ส่งเสริมความมีอิสระในการวินิจฉัยสั่งการของนักธุรกิจเอกชนเพื่อที่จะก่อให้เกิดการเติบโตของการลงทุนของนายทุนไทยและต่างชาติใน 5 ปีข้างหน้า
- 2) ลดกระบวนการบริหารการลงทุนที่ซับซ้อน แก้ไขสนธิสัญญาที่มีผลกระทบต่อการลงทุนและจัดการมีส่วนร่วมของรัฐบาลในวิสาหกิจต่าง ๆ

3) กำหนดระยะเวลาปลอดภาษีสำหรับการนำเข้าเครื่องจักรที่ใช้ในการลงทุนทางอุตสาหกรรมโดยไม่คำนึงว่าการลงทุนนั้น ๆ เพิ่มหรือไม่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายการลงทุนฉบับใหม่

4) ก่อตั้งหน่วยงานส่งเสริมการลงทุนโดยเฉพาะ เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือการลงทุนของเอกชนในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุมัติการลงทุน การให้บริการพิเศษทางด้านเทคนิค ข้อมูลและการส่งเสริมต่าง ๆ เป็นต้น (นินนาท สิ้นไชย 2545: 104-105)

3.2 บทบาทการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นโยบายพัฒนาถิ่นทุรกันดารได้เริ่มอย่างจริงจังในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย และเพื่อเป็นการป้องกันการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ และที่สำคัญคือ รัฐบาลต้องการให้ประชาชนในชนบทมีการกินดีอยู่ดีและมีความสุขกันอย่างทั่วถึงเพื่อโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้มีความผูกพันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐบาล (วรรณิก ตันติรัตน์ไพศาล 2532: 112) การดำเนินงานพัฒนาถิ่นทุรกันดารโดยทั่วไป จะดำเนินการพัฒนาจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งรับผิดชอบในโครงการนี้จะส่งพัฒนากรไปทำการในเขตตำบลต่าง ๆ ที่เปิดเป็นเขตพัฒนาตำบลละ 1 คน โดยพัฒนากรจะเป็นผู้ให้แนวคิดและแนะนำแนวทางให้ราษฎร รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เพื่อกระตุ้นให้ราษฎรเกิดความคิดริเริ่มในการช่วยเหลือตนเองและปรับปรุงท้องถิ่นของตนให้ดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนและรัฐบาล รวมทั้งพยายามให้ประชาชนยอมรับเอาความคิด วิธีดำเนินงาน เทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่รัฐบาลจัดบริการให้ด้วย (ทิพยรัตน์ วานิชชา 2521: 159)

กิจกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือการออกไปเยี่ยมเยียนราษฎร นอกจากจะตรวจตราความเรียบร้อยในพระนครแล้ว ถ้าหากมีเวลาว่างพอจอมพลสฤษดิ์ ก็จะออกเดินทางไปเยี่ยมราษฎรในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท้องถิ่นทุรกันดาร และห่างไกลเส้นทางคมนาคม การเดินทางเยี่ยมเยียนราษฎร ส่วนใหญ่แล้วจะเดินทางโดยรถยนต์เมื่อมีโอกาสและชอบที่จะไปตามถนนที่ไม่ดี เพื่อแสดงถึงการทนต่อความยากลำบากและชีวิตที่ไม่มีพิธีรีตรอง และจะปฏิเสธที่จะพักแรมในบ้านพักรับรองแต่จะเลือกที่จะกางเต็นท์นอน ไม่ว่าจะไปที่ใดก็ตาม พร้อมทั้งจะต้องไปตรวจเยี่ยมตลาดต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าตลาดเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของท้องถิ่น (ทักษ์ เฉลิมเกียรติ 2526: 275) และจากการตรวจราชการในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จอมพลสฤษดิ์ก็มีความเห็นว่าสิ่งที่ต้องการเร่งด่วนของชาวอีสาน มีสองประการ คือ น้ำและถนน (ทักษ์ เฉลิมเกียรติ 2526: 273) สอดคล้องกับการทำรายงานการสำรวจวิจัยของ Chamrieng Bhavichitra และ Chalerm Sri Dhamabutra (1963: 5) ว่าสิ่งที่สร้างความยากลำบากให้คนในภาคอีสาน คือ การคมนาคมที่ไม่สะดวก

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปูพื้นฐานการศึกษาให้แก่เยาวชน เพื่อให้เป็นคนที่ดีในอนาคต ดังคำกล่าวที่ว่า “พวกผู้ใหญ่ไม่กี่วันก็ตายกันแล้ว เด็กเหล่านี้ซึ่งจะเติบโตขึ้นมา ถ้าเป็นพาลเกรเป็นภัยต่อสังคมก่อความสงบสุขของบ้านเมืองแล้ว บ้านเมืองจะเป็นอย่างไรจะนั้นขอให้เรามาช่วยกันหล่อหลอมเด็กเหล่านี้เป็นคนดีมีประโยชน์เถิด” (สมบุญ วรรณ 2507: 310)

ส่วนการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ได้ขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปสู่ส่วนภูมิภาค นั่นคือ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปี พ.ศ. 2507 การที่รัฐบาลขยายการศึกษาออกไปสู่ภูมิภาค ก็เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนในส่วนภูมิภาคได้ศึกษาวิชาชีพในระดับสูงโดยไม่ต้องเดินทางเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ (จางงัก โจเจียง 2521: 221-222)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ให้ความสำคัญกับการพัฒนาถิ่นทุรกันดาร ถึงขนาดจัดตั้งโครงการพัฒนาท้องถิ่นขึ้นมา โดยให้กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้มีการส่งนักพัฒนากรเข้าไปในท้องถิ่นต่าง ๆ และถ้าพัฒนากรคนใดทำงานได้ดี จอมพลสฤษดิ์จะมีบำเหน็จบำนาญความชอบให้ เช่น นายไพฑูรย์ เทพชัย พัฒนาการตำบลอุ้นजार อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกคลื่นแกล้งให้ถูกจับในข้อหาขโมยสุราเถื่อน ให้ได้รับความเป็นธรรม นอกจากนี้ยังชักชวนให้ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจทำถนนในหมู่บ้าน และทำถนนเชื่อมกับหมู่บ้านอื่น ๆ รวมทั้งวางท่อระบายน้ำในหมู่บ้านด้วย (ทิพยรัตน์ วานิชชา 2521: 169) นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ เพื่อเข้าไปในพื้นที่ทุรกันดารดังที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนถึงหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไว้ว่า (ทิพยรัตน์ วานิชชา 2521: 213-214)

“...หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่เป็นหน่วยราชการพิเศษ ซึ่งจอมพลสฤษดิ์

ธนะรัชต์ ดำริให้จัดตั้งขึ้น ที่เป็นหน่วยราชการฉุกเฉินที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี ดังนั้นการดำเนินการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่จึงรวดเร็ว เพราะนายกรัฐมนตรีสามารถสั่งการได้ไม่ต้องรอรเบียบราชการต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้นตามหมู่บ้าน หรือตามที่ห่างไกลชุมชนก็แก้ไขได้โดยไม่เสียเวลานานัก หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่สามารเดินเข้าถึงประชาชน ไม่ว่าจะอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างไกลจากการคมนาคม หรือความเจริญเพียงใดก็ตาม ถ้าพบปัญหาที่รีบด่วนก็จะแก้ปัญหาที่นั่นได้ทันที...”

ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของ พันเอกณัฐ เทศะกรณ์ หัวหน้ากองการฝึกกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ที่กล่าวว่า

“...หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจอมพลสฤษดิ์สามารถสั่งการให้
ผู้ที่มีความสามารถปฏิบัติงานได้ทันทั่วทั้งที่ ทุกหน่วยงานเต็มใจช่วย
ทั้งจอมพลสฤษดิ์ติดตามผลการปฏิบัติงานด้วยตนเองอีกด้วย...”

จากการเอาจริงเอาจังในการปฏิบัติงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้
หน่วยงานต่าง ๆ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ข้าราชการในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจะ
กระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงานให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาเพราะจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะเฝ้า
ติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า จากการเอาใจใส่ในการทำงานอย่างจริงจัง
ทำให้ผู้ได้บังคับบัญชาต้องกระตือรือร้นตามไปด้วย จึงส่งผลให้งานต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจนี้ก็ได้ถูกโจมตีว่า ทำให้เกิด
ความเหลื่อมล้ำและสร้างปัญหาเศรษฐกิจสังคมให้แก่สังคมไทยมากมาย เช่น งานของ ศจ.เสน่ห์
จามริก ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ได้นำไปสู่การกระจุกตัวของกลุ่ม
ธุรกิจผูกขาด ในขณะที่เดียวกันได้ทำลายโครงสร้างเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมลงอย่างย่อยยับ
(เสน่ห์ จามริก 2525)

แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้กำหนดให้มีการพัฒนาชลประทานภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ 2 โครงการ คือ โครงการพัฒนาแม่น้ำพองจังหวัดขอนแก่น และโครงการพัฒนา
ลำน้ำพุงจังหวัดสกลนคร

โครงการพัฒนาแม่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ
อเนกประสงค์บนลำน้ำพองเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าปีละ 95 ล้านกิโลวัตต์ต่อชั่วโมงจากโรงไฟฟ้า
ขนาด 25,000 กิโลวัตต์ ซึ่งสามารถส่งกระแสไฟฟ้าไปจำหน่ายในเขตจังหวัดขอนแก่น อุรธานี
กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ชัยภูมิและนครราชสีมา ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่การเกษตร
จำนวน 200,000 ไร่ รวมทั้งทำให้เกิดการประมงในอ่างเก็บน้ำของโครงการและบรรเทาความ
เสียหายจากน้ำท่วมไร่นาทั้งสองฝั่งของลำน้ำพอง

โครงการพัฒนามัน้ำพุงจังหวัดสกลนคร เป็นโครงการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ
อเนกประสงค์บนลำน้ำพุงเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าปีละ 18 ล้านกิโลวัตต์ต่อชั่วโมงจากโรงไฟฟ้า
พลังงานน้ำ ขนาด 6,300 กิโลวัตต์ สามารถส่งกระแสไฟฟ้าไปจำหน่ายในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร
และนครพนม และป้องกันความเสียหายจากน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรบริเวณรอบหนองหาร

นอกจากนี้กรมชลประทานได้วางโครงการที่จะสร้างเขื่อนเก็บน้ำขนาดกลางจำนวน
17 แห่ง เพื่อป้องกันน้ำท่วมและเพื่อการเพาะปลูกสำหรับพื้นที่ 1,500,000 ไร่ เขื่อนที่สำคัญใน
โครงการนี้คือ เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ เขื่อนลำตะคอง เขื่อนลำพระเพลิง จังหวัดนครราชสีมา

โครงการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในภูมิภาคอีสานเป็นโครงการที่ได้รับการพัฒนามากที่สุดใน พ.ศ. 2506 มีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำทั่วประเทศทุกภูมิภาคจำนวน 149 โครงการ ซึ่งในจำนวนนี้อยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 133 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 89.26 ของโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กทั่วประเทศ โดยมีพื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการจำนวน 321,168 ไร่ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งโครงการขนาดใหญ่ ขนาดกลางและเล็ก โดยเฉพาะโครงการขนาดเล็กเป็นโครงการที่ได้รับการพัฒนามากที่สุดเพื่อให้ประชาชนในชนบทมีน้ำเสริมในฤดูแล้ง (ยุทธยา หมั่นสาย 2546: 118-119)

การพัฒนาชลประทานในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีทั้งโครงการขนาดใหญ่ เช่น โครงการสร้างเขื่อนเก็บน้ำอเนกประสงค์ที่สามารถผลิตกระแสไฟฟ้า โครงการขนาดใหญ่ โครงการขนาดกลางและโครงการขนาดเล็ก โครงการชลประทานส่วนใหญ่เพื่อประโยชน์ทางการเกษตร ทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์ จึงส่งผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบท ดังคำกล่าวที่ว่า (ยุทธยา หมั่นสาย 2546: 120)

“...น้ำเป็นปัญหาสำคัญมาก ข้าพเจ้าสังเกตเห็นจังหวัดใดมีน้ำบริบูรณ์ประชาชนในจังหวัดนั้นหน้าตา่องใส ผิวพรรณสะอาดสดชื่น พืชพรรณธัญญาหารในการเพาะปลูกก็ได้ผลดี ทำให้เศรษฐกิจของจังหวัดนั้นรุ่งเรืองและสดใสตามไปด้วย...”

ตารางที่ 4.3 แสดงพื้นที่การเกษตรที่ได้รับการชลประทานและค่าใช้จ่ายระหว่าง พ.ศ. 2502-2506

รายการ/ปี	โครงการการชลประทานทุกประเภท	อ่างเก็บน้ำ
พื้นที่ได้รับการชลประทาน(ไร่)		
2502	9,386,940	149,750
2503	9,536,440	179,750
2504	9,797,400	210,250
2505	10,283,750	230,250
2506	10,474,250	250,250
พื้นที่เพิ่มขึ้นในปี 2506 จากปี 2502	1,087,310	100,500
คิดเป็นร้อยละ	22.9	67.1
จำนวนเงินที่จ่ายในโครงการชลประทาน (ล้านบาท)	4,380.2	193.9

ที่มา : สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพที่ 26: 207

จากตารางที่ 4.3 จะเห็นว่าพื้นที่การเพาะปลูกได้รับน้ำจากโครงการชลประทาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2502-2506 เพิ่มขึ้นเพียง 1,087,310 ไร่หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 11.6 นับว่าโครงการชลประทานของรัฐมีผลต่อการเพิ่มพื้นที่ทำการเกษตรน้อยมาก ในขณะที่งบประมาณใช้จ่ายในโครงการชลประทานสูงถึง 4,380.2 ล้านบาท อย่างไรก็ตามโครงการชลประทานก็เป็นโครงการที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลและต่างประเทศ เพราะนอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อการเกษตรโดยตรงแล้วยังเป็นการสร้างงานในชนบท

การพัฒนาคมนาคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและเหตุผลด้านความมั่นคงของประเทศ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การคมนาคมของไทยอยู่ในภาวะทรุดโทรมเสียหาย โดยเฉพาะการคมนาคมทางรถไฟซึ่งเป็นผลมาจากการทิ้งระเบิดทำลายเส้นทางลำเลียงยุทธปัจจัยของกองทหารญี่ปุ่น ทำให้เส้นทางคมนาคมในการค้าขายหรือการติดต่อสื่อสารระหว่างภูมิภาคมีความยากลำบาก ดังรายงานการวิจัยที่ว่า

“...ในปี 2492 ไทยมีทางหลวงแผ่นดินที่ใช้ได้ตลอดปีเป็นระยะทางเพียง 845 กิโลเมตรซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ใช้การเกือบไม่ได้เนื่องจากขาดการบำรุงรักษา รวมทั้งสะพานไม้ก็หักไม่ได้รับการซ่อมแซม จนกระทั่งปี 2497 จึงมีทางหลวงแผ่นดินที่ใช้ได้ทั้งที่รายวงและยังไม่ได้รายวงรวมเป็นระยะทางเพียง 1,600 กิโลเมตร การเดินทางโดยรถยนต์ไปเชียงใหม่ทางเหนือหรือไปยังชายแดนมาเลเซียทางใต้ทำไม่ได้เลย ผู้ที่เดินทางไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้หนึ่งในต้นทศวรรษที่ 1950 ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเขาไม่เห็นรถยนต์แม้แต่คันเดียวตั้งแต่ทิศตะวันออกของโคราชไป...” (โรเบิร์ต เจ. มัสแคต 2536: 119)

ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่าเส้นทางคมนาคมในประเทศไทยมีน้อยและยากลำบาก เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างภูมิภาคและก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงินตรา ในทางตรงกันข้ามหากการคมนาคมได้รับการพัฒนา ก็จะส่งผลให้มีการหมุนเวียนของเงินตราและการผลิตเพื่อจำหน่ายมากขึ้น นอกจากนี้ความสะดวกสบายในการคมนาคมยังส่งผลให้การติดต่อสื่อสารกับส่วนกลางมีความรวดเร็วหากเกิดการรุกรานจากภายนอกหรือถูกโจมตีจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ จะทำให้การส่งกำลังสนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือกระทำได้อย่างทันเหตุการณ์

ถนนสายกรุงเทพฯ - สระบุรี มีความยาว 103 กิโลเมตร เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมระหว่างภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับกรุงเทพมหานคร

ถนนสายนครราชสีมา - หนองคาย มีความยาว 360 กิโลเมตร เพื่อใช้เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคกลาง ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์

การดำเนินการสร้างและปรับปรุงถนน ส่งผลให้เส้นทางคมนาคมได้รับการปรับปรุงและขยายเส้นทางเชื่อมต่อเพิ่มขึ้น รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จัดสรรงบประมาณในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในสัดส่วนของการพัฒนาคมนาคมสูงกว่าการพัฒนาในด้านอื่น ๆ โดยหวังว่าการพัฒนาคมนาคมจะทำให้การเชื่อมต่อระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยได้รับความสะดวกโดยเฉพาะเพื่อขนถ่ายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์จากภาคการเกษตรและอุตสาหกรรมให้กว้างขวางออกไป นอกจากนี้การพัฒนาคมนาคมยังมีความเกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ความมั่นคงของประเทศเพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้ายกำลังทหารเมื่อถูกโจมตีหรือรุกรานจากภายนอกประเทศด้วย (โรเบิร์ต เจ.มัสแคต 2536: 119-120)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509) ได้บรรจุโครงการพัฒนาท้องถิ่นไว้เป็นส่วนหนึ่ง มีหลักการที่สำคัญคือ ให้ประชาชนรู้จักช่วยเหลือตนเอง โดยใช้วิธีแนะนำและกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเป็นฝ่ายริเริ่ม เพื่อให้มีส่วนร่วมในการสร้างสาธารณสมบัติที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวมในท้องถิ่น และอบรมผู้นำในท้องถิ่นซึ่งจะเป็นผู้นำประชาชนให้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐในการพัฒนา รัฐบาลให้ความช่วยเหลือทางวิชาการและจัดหาอุปกรณ์สมทบ รวมทั้งอาศัยความร่วมมือและการประสานเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาค ทั้งนี้รัฐบาลหวังว่าจะเป็น การสร้างทัศนคติใหม่ให้ประชาชนพัฒนาและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้เจริญก้าวหน้า ไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ดังนั้นงานพัฒนาท้องถิ่นจึง "...เป็นงานของประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือไม่ใช่รัฐบาลทำเองทั้งหมด...หลักการนี้อาจแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน...รัฐบาลเป็นผู้ริเริ่มประชาชนให้ความช่วยเหลือ ถ้าจะให้จริงจัง...ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มและรัฐบาลให้ความร่วมมือ..." (ยูธยา หมั่นสาย 2546: 142)

หลังการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติ โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นประธานและกรรมการอีก 11 คนดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงแผนการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับนโยบายของคณะปฏิวัติ ต่อมาใน พ.ศ. 2502 มีการยกเลิกคณะกรรมการการศึกษาชุดแรกและประกาศตั้งสภาการศึกษาขึ้น โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นประธาน คณะกรรมการชุดนี้ได้ปรับปรุงแผนการศึกษาชาติที่ค้างอยู่โดยให้มีหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน ยกร่างขึ้นเสนอต่อสภาเพื่อพิจารณา เมื่อสภาพิจารณาและแก้ไขเสร็จจึงได้ประกาศออกมาเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ (ยูธยา หมั่นสาย 2546: 151)

1) รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อเป็นพลเมืองที่ดี มีศีลธรรม วัฒนธรรม ระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง โดยถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้อง

ส่งเสริมให้บุคคลได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนจนเต็มความสามารถ และเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับทุกคน

2) จัดการศึกษาเพื่อสนองตอบความต้องการของสังคมและบุคคล โดยให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและการปกครองของประเทศ เช่น จริยศึกษา ให้มีศีลธรรม วัฒนธรรม และหิริโอตตัปปะ เห็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว พลศึกษา ให้มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจและมีน้ำใจเป็นนักกีฬา พุทธศึกษา ให้มีความรู้วิชาการเพื่อการดำรงชีวิต และหัตถศึกษา ให้มีกิจนิสัยและความขยันหมั่นเพียรในการใช้มือปฏิบัติงานเพื่อเป็นรากฐานของการประกอบอาชีพ(ผลงาน)

การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของประเทศ และเป็นแนวคิดในการดำเนินการที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ต้องการให้เกิดความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ดังคำกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ ฐนะรัชต์ ในวันเปิดประชุมสามัญคุรุสภาประจำปี 2502 ความว่า

“...ข้าพเจ้าได้บอกกันที่จะสร้างแผนการศึกษาทั้งในระยะสั้นและระยะยาวให้รู้ว่าเราจะทำอะไรบ้างในเศรษฐกิจ แล้วทางการศึกษาจะได้วางแผนให้การศึกษาก่อผลเมืองให้สอดคล้องต้องกัน เพื่อให้คนเรามีสมรรถภาพที่จะรับภาระงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อเราทำงานกันอย่างกลมเกลียวอย่างนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าในเวลาอีก 5 หรือ 6 ปี เราจะแก้ปัญหาเรื่องขาดคนลงได้เป็นอันมาก...”

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้ระบุความสำคัญของการศึกษาไว้ในแผนพัฒนาฯ คือให้เยาวชนของชาติได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาโดยจัดการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วถึง และให้มีมาตรฐานสูงขึ้น คือปรับปรุงขยายการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น(ป.1-ป.4) ให้สมบูรณ์และเพิ่มระดับการศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ทั่วประเทศ และขยายการศึกษาระดับกลางทั้งสายสามัญ และอาชีวศึกษาให้เข้มแข็งเพื่อเป็นพื้นฐานที่มั่นคงของการศึกษาชั้นสูงต่อไป รวมทั้งผลิตครูอาจารย์ให้เพียงพอแก่ความต้องการและเสริมสร้างให้ครูมีคุณวุฒิเข้าระดับมาตรฐานเพื่อเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาตลอดจนส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งผลิตกำลังคนระดับสูงของประเทศ มีการขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาออกไปยังส่วนภูมิภาค เพื่อผลิตนักศึกษาในอาชีพต่าง ๆ ให้เพียงพอกับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในอนาคตต่อไป

จอมพลสฤษดิ์ ฐนะรัชต์ บริหารประเทศเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เน้นการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติและระดับภูมิภาคให้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศปรับปรุงองค์กรและหน่วยงานของรัฐเพื่อสอดคล้องกับ แนวทางในการพัฒนาและออกกฎหมายเพื่อ

ส่งเสริมและพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยหน่วยงานทางราชการควบคุม ดูแล ที่สำคัญการพัฒนาส่งผลให้รัฐขยายกำลังเจ้าหน้าที่ในทุกระดับทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการขยายบทบาทของรัฐในการเอาใจใส่ดูแลประชาชนส่งผลให้การบริหารประเทศของรัฐบาลได้รับความร่วมมือจากประชาชน ที่สำคัญการพัฒนาเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้แก่ข้าราชการและให้ประชาชนในชนบทสามารถช่วยเหลือตนเองรวมทั้งปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้น

เนื่องจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นความสำคัญของที่ดินซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าอันนำมาซึ่งวัตถุดิบที่สำคัญทางการเกษตร ดังคำกล่าวที่ว่า

“...ที่ดินเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน การเกษตร รัฐบาลจำเป็นต้องดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับการสำรวจ การทดลอง การวางแผนและนโยบายเพื่อพัฒนาทรัพยากรประเภทนี้อย่างจริงจัง ประกอบกับงานพัฒนาที่ดินนี้ยังกระจุกกระจายอยู่ในหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย กรมกสิกรรม กระทรวงเกษตร เป็นต้น จึงเห็นว่าควรได้ รวมงานให้อยู่ในแหล่งเดียวกัน...” (ยูธยา หมิ่นสาย 2546: 125)

จากแนวคิดและความสำคัญดังกล่าวรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ตั้งกรมที่ดินขึ้น ให้มีหน้าที่สำรวจดินเพื่อทราบถึงสภาพความสมบูรณ์และวางโครงการจำแนกประเภทที่ดินและการใช้ที่ดินให้เหมาะสม เช่น ที่อยู่อาศัย คมนาคม อุตสาหกรรม ป่าไม้ เหมืองแร่ และการเกษตรกรรม รวมทั้งทำการสำรวจ วิเคราะห์ คั่นคว่ำและปรับปรุงที่ดินเพื่อการพัฒนาให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด ตลอดจนทำการอนุรักษ์และวางแผนการใช้ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ ประหยัดและให้เกิดประโยชน์มากที่สุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวถึงการใช้ทรัพยากรที่ดินว่า

“...ข้าพเจ้าห่วงใยแผ่นดินไทยของเราซึ่งได้ทำการเพาะปลูกมาหลายพันปี ... แผ่นดินเป็นของที่ต้องรักษา ซึ่งถ้าไม่รักษาไว้ให้ดี แผ่นดินก็จะเสียไปได้ หมายความว่า จะหมดความอุดมสมบูรณ์ กลายเป็นที่ดินเสื่อมค่า ทำการเพาะปลูกไม่ได้...” (ยูธยา หมิ่นสาย 2546: 126)

ด้วยเหตุนี้กรมที่ดินจึงเป็นหน่วยสำคัญในการจัดสรรที่ดินให้ประชาชนประกอบอาชีพ ตลอดจนคั่นคว่ำและดำเนินการให้ประชาชนได้ใช้และเป็นเจ้าของที่ดินตามขนาดที่เหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการเศรษฐกิจและแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาประเทศอีกทางหนึ่ง ดังนั้นสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง โดยการออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการลงทุนและจัดตั้งองค์กรของรัฐหรือกิจการราชการให้ความ

ช่วยเหลือการลงทุน ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติงดหรือลดอากรขาเข้าให้แก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริม พ.ศ. 2503 2504 และ 2505

หน่วยงานราชการหรือกึ่งราชการที่จอมพลสฤษดิ์ตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรม ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน(Board of Investment) บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศไทยอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นการดำเนินการสำคัญของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ที่ให้สิทธิประโยชน์และอำนวยความสะดวกแก่นักลงทุน เช่น การลดภาษีอากรนำเข้าวัตถุดิบหรืออุปกรณ์ในการประกอบการผลิตภาษีเงินได้และจัดตั้งหน่วยงานให้คำปรึกษาและกู้เงินสำหรับการลงทุนภายในประเทศ ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกในการลงทุนอุตสาหกรรมภายในประเทศ จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ กล่าวว่า

“...รัฐบาลได้ทุ่มเทความพยายามลงไปเป็นอันมาก เพราะได้ตระหนักดีว่าการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมจะต้องกลายเป็นปัญหาในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดของชาติต่อไปในภายภาคหน้า...ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้ใช้นโยบายสนับสนุนและชักชวนนายทุนมาดำเนินการเป็นส่วนใหญ่...”
(อ้างในยูธยา หมิ่นสาย 2546: 135)

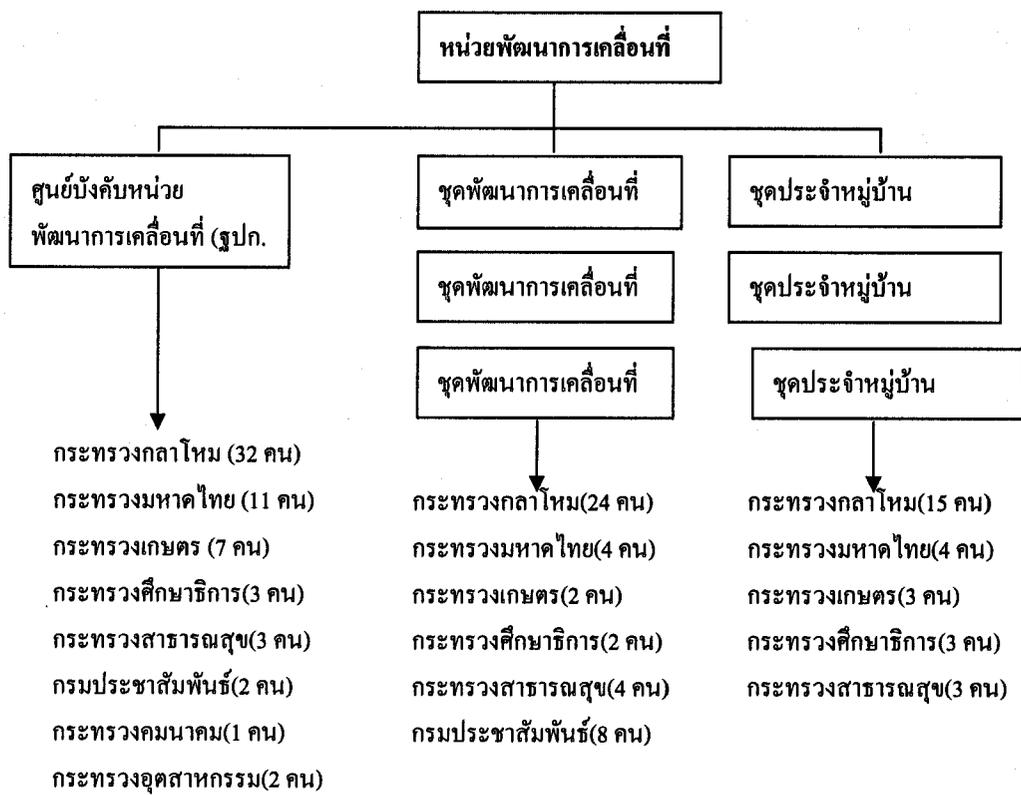
เห็นได้ว่าจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ มีบทบาทอย่างมากในการนำนโยบายของรัฐบาลสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมนำสู่การพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างเป็นระบบดังที่กล่าวมาข้างต้น

คณะกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจมีหน้าที่วิเคราะห์ศึกษาและกำหนดจุดมุ่งหมายแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อเสนอต่อสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ จัดให้มีการประสานงานโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของกระทรวง ทบวง กรม ในรัฐบาลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งประสานความช่วยเหลือจากต่างประเทศทางด้านวิชาการและการเงิน ศึกษาภาวะเศรษฐกิจและแสวงหาวิธีการที่จะนำทรัพยากรมาใช้ในการลงทุนรวมทั้งสำรวจผลงานตามโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนมีอำนาจเชิญหน่วยงานของรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจมาให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการศึกษาภาวะเศรษฐกิจเพื่อความก้าวหน้าของโครงการเศรษฐกิจ (มาตรา 12) จึงเห็นได้ว่าสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นศูนย์กลางในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตลอดจนเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐและประสานความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (ยูธยา หมิ่นสาย 2546:116)

สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ชี้แนะนโยบายในการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ อันจะนำไปสู่เสถียรภาพและความมั่นคงต่อการพัฒนาประเทศ หลังจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจฯ ดำเนินงานไประยะหนึ่งได้มีการปรับปรุงโดยกำหนดหน้าที่ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจให้ครอบคลุมงานในด้านต่าง ๆ ต่อมาจึงประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1(2504-2509) เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2503 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 เป็นต้นไป นอกจากนี้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ยังได้จัดทำแผนพัฒนาแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย คือ แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ เป็นประธาน)

3.3 บทบาทการจัดตั้งองค์กรของรัฐเพื่อสนับสนุนการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ดำเนินการปรับปรุงท้องถิ่นทุรกันดารโดยตั้ง “หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่” ซึ่งเป็นหน่วยงานของ กรป.กลาง ที่ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการต่อต้านการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ด้วยการพัฒนาทางวัตถุที่ท้องถิ่นยังขาดแคลน เช่นการศึกษา การสาธารณสุข การเกษตร การชลประทาน และอื่น ๆ และทำการพัฒนาทางด้านจิตใจด้วยการพบปะเยี่ยมเยียนประชาชน ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์กับประชาชน ประกอบกับการประชาสัมพันธ์จิตใจและให้การบันเทิง เช่น การฉายภาพยนตร์หรือการให้บริการทางการแพทย์ ง่ายยารักษาโรคและแจกเครื่องนุ่งห่ม พร้อมทั้งสำรวจข้อมูลตามความต้องการของประชาชนเพื่อพิจารณาทำเป็น โครงการระยะยาวเสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้พิจารณาดำเนินการ (บุรุษยามื่นสาย 2546: 144)

ภาพที่ 4.1 การจัดหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่

จากภาพประกอบ. 4.1 การจัดหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่สรุปได้ดังนี้

กองบังคับการหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ หรือศูนย์บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ตั้งอยู่ย่านกลางในเขตพัฒนาเปรียบเสมือนเป็นฐานปฏิบัติการ มีผู้บังคับการหน่วยฯ เป็นหัวหน้า ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการต่างๆ ทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจและพลเรือน

ชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ เป็นหน่วยงานให้บริการแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น แพทย์เตรียมเรื่องการรักษาพยาบาล เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่โฆษณาชี้แจงให้ชาวบ้านทราบถึงความมุ่งหมายของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจหัวหน้าชุดจะมอบแบบประเมินให้ผู้นำท้องถิ่นประเมินผลการปฏิบัติงานของชุด

ชุดประจำหมู่บ้านตัวอย่าง เป็นชุดปฏิบัติการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ซึ่งเลือกหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งอำเภอละ 1 แห่ง แล้วดำเนินการปรับปรุงในทุก ๆ ด้านให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่างเพื่อเป็นแนวทางให้หมู่บ้านใกล้เคียงนำไปเป็นแนวทางพัฒนาหมู่บ้านของตน หมู่บ้านตัวอย่างได้รับการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข โภคและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนนภายในหมู่บ้าน บ่อน้ำบาดาล ศาลาประชาคม สร้างทำนบกั้นน้ำ จัดตั้งโรงไฟฟ้าและสถานีอนามัยพร้อมทั้งจัดวางแผนพัฒนาหมู่บ้านให้ถูกต้องตามหลักสุขภาพีบาล รวมทั้งส่งเสริมอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านด้วยการสาธิตให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

การปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่เน้นพื้นที่ ในเขตชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญซึ่งเสี่ยงต่อการถูกแทรกจากฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือผู้ก่อการร้าย เช่นเขตพื้นที่ชายแดนที่ติดกับประเทศลาวและมาเลเซีย หรือพื้นที่ซึ่งทุรกันดาร เช่น บริเวณเทือกเขาภูพานในแถบจังหวัดสกลนคร ดังนั้นการส่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ออกไปให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านต่าง ๆ นอกจากจะเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลกับประชาชนแล้วยังเป็นการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนและประเทศชาติให้ดีขึ้น (ยุทธยา หมั่นสาย 2546: 146-148)

3.4 บทบาทผู้นำเผด็จการอำนาจนิยม

การปฏิรูปเพื่อนำประเทศไปสู่ภาวะแห่งความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากมายในช่วงเวลาหลังจากนั้น แต่ผลที่ตามมาคือ ระบบพ่อขุนของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมุ่งที่จะใช้อำนาจแบบเผด็จการ โดยมีได้สนใจที่จะแก้ไขปัญหาการขัดแย้งทางการเมือง และในขณะเดียวกันมิได้สนใจที่จะสร้างสถาบันทางการเมืองขึ้นมารองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ปัจจัยที่สนับสนุนและส่งเสริมให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประสบผลสำเร็จและปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

การตั้งสหกรณ์ที่ดิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นชนบทที่มีที่ดินครอบครองและเป็นการเพิ่มพูนผลผลิตทางการเกษตรทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ดำเนินการจัดรูปแบบของสหกรณ์ต่าง ๆ คือ

1) สหกรณ์เช่าซื้อและผู้เช่าซื้อ มีวัตถุประสงค์ช่วยให้ผู้เช่าซื้อมีโอกาสเป็นเจ้าของที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีโอกาสเช่าที่ดินเพื่อการเพาะปลูกเป็นระยะเวลาหลายปี เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เช่าเพราะจะได้พัฒนาหรือปรับปรุงที่ดินให้สามารถเพิ่มผลผลิตให้คุ้มทุนหรือค่าเช่า

2) สหกรณ์นิคม มีวัตถุประสงค์ช่วยผู้ไม่มีที่ดินหรือมีน้อย ให้สามารถมีที่ดินประกอบอาชีพเพื่อตั้งหลักแหล่งเป็นที่อยู่อาศัยถาวรตลอดไป

3) สหกรณ์บำรุงดิน มีวัตถุประสงค์ช่วยผู้ที่มีที่ดินอยู่แล้วแต่ผลผลิตตกต่ำหรือทำการเพาะปลูกไม่ได้ผลดี เพื่อให้สามารถทำการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ

ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นสมัยที่มีการฟื้นฟูพระเกียรติภูมิและบทบาทของพระมหากษัตริย์มากที่สุด นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา จอมพลสฤษดิ์ ต้องการที่จะเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่เคารพนับถือสูงสุด และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ถวายพระเกียรติแก่องค์พระมหากษัตริย์ โดยการบับกมลให้ทรงรับตำแหน่งกิตติมศักดิ์เป็นผู้บังคับบัญชาการ โรงเรียนนายร้อยทหารบก ผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ 1 กองพันทหารราบที่ 11 กองพันทหารม้าที่ 1 กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 1 กองพันทหารช่าง ซึ่งทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของกองทหารรักษาพระองค์ และได้โอนกองพันที่ 21 ไปทำหน้าที่รักษาพระองค์ พร้อมทั้งยังได้จัดให้มีพิธีทางทหารที่สำคัญ คือ พิธีสวนสนามเหล่าทัพเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา และพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณต่อหน้าธงชัยเฉลิมพล เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของกองทัพที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นการสนับสนุนฐานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มั่นคงมากขึ้น (วรวิภา ดันดิรัตน์ไพศาล 2532: 152-153)

ในขณะที่เดียวกันสถาบันพระมหากษัตริย์ก็มีส่วนช่วยสนับสนุนรัฐบาลและสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสในวโรกาสต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล (วรวิภา ดันดิรัตน์ไพศาล 2532: 153) หรือแม้แต่ภายหลังที่เสด็จกลับสู่พระนคร ในปี พ.ศ. 2504 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ชวนให้ประชาชนไชโยสวดให้นายกรัฐมนตรี นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณปราณีแก่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างหาที่สุดมิได้ หรือแม้แต่การเสด็จประพาสสวนพระองค์ในการเยี่ยมชมไร่ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ตำบลปากช่อง รวมทั้งการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด คือเสนาภคมนตรี ในวันที่ 20

กรกฎาคม พ.ศ. 2505 นับเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เทียบเท่าเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ (พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่) และทั้งสองพระองค์ได้เสด็จเยี่ยมเมื่อคราวที่ป่วยหนักในปี พ.ศ. 2506 หลังจากการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าเป็นกรณีพิเศษให้รับศพไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ พร้อมทั้งพระราชทานโกศทองกุดันน้อยชั้นสูงสุดบรรจุกศพ และยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ไว้ทุกข์ในพระราชสำนักถึง 21 วัน นับเป็นนายกรัฐมนตรีที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณสูงสุดเท่าที่มีมา

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเข้ามามีบทบาทและขยายอำนาจทางเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งทางการทหาร และการเมืองที่สูงขึ้นด้วย ธุรกิจทั้งหลายที่ตั้งขึ้นภายหลังรัฐประหาร 2490 มาเฟื่องฟูในปี 2494 และ 2495 อันเป็นปีที่จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก รองผู้บัญชาการทหารบก และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม รวมทั้งการดำรงตำแหน่งประธานกรรมการกองสลากกินแบ่งรัฐบาล และกรรมการสภากรรมการทหารผ่านศึก และธุรกิจของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ที่กำเนิดในช่วงปี 2499 และ 2500 เป็นผลมาจากการใช้วิธีฉ้อฉลและให้อภิสิทธิ์ต่างๆ จากตำแหน่งหน้าที่ เอาเงินราชการมาลงทุนขยายกิจการ (สุภัทรา โกษะโยธิน 2543: 118)

หลังการรัฐประหาร 2500 ฐานะของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน ภายหลังจากการที่มีการแก้ไขประมวลกฎหมายที่ดิน ปี 2497 ทำให้บุคคลมีเสรีภาพในการถือครองที่ดินอย่างไม่จำกัด (จารึก สุดใจ 2529: 229-231) จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ทำการกว้านซื้อที่ดินเป็นจำนวนมากโดยการใช้อภิสิทธิ์ต่างๆ นอกจากนั้นจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ยังอาศัยการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสร้างความร่ำรวยให้กับตนเองและพรรคพวก เช่น การใช้อำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีและประธานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ทำการผูกขาดการค้าทองแต่เพียงผู้เดียวและให้คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนสนับสนุนบริษัทต่าง ๆ ที่ตนเป็นกรรมการหรือถือหุ้นอยู่ให้ได้รับบัตรส่งเสริมการลงทุน และยังให้คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนสนับสนุนบริษัทของคนใกล้ชิดด้วย เช่น บริษัทยูนิเวอแซลมายนิ่ง ของนายบรรเจิด ชลวิจารณ์ และ พล.อ.ประกาศ จารุเสถียร (จารึก สุดใจ 2529: 233-234) เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือเปลี่ยนจากคนในพื้นที่ไปอยู่ในความครอบครองของคนต่างถิ่นหรือนายทุนส่วนคนในพื้นที่ก็ต้องขยับขยายหาที่ทำกินเกิดการบุกรุกแผ้วทางป่าไม้ธรรมชาติเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ทำการรัฐประหาร พ.ศ. 2500 ก็ปรากฏว่าประชาชนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุน เพราะเอือมระอากับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอย่างมาก ดังนั้นการรัฐประหารในครั้งนี้จึงเป็นที่พอใจของประชาชน หลังจากนั้นจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ก็ทำการปฏิวัติอีกครั้งหนึ่งพร้อมกับนำระบบเผด็จการมาใช้ มีการริดรอนสิทธิของประชาชนแต่ก็เป็นที่น่า

สังเกตว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถปกครองประเทศได้อย่างเรียบร้อย สิ่งสำคัญที่ทำให้การบริหารประเทศเป็นไปอย่างเรียบร้อยก็คือ การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถควบคุมกำลังส่วนใหญ่ของประเทศได้ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ หรือข้าราชการ แต่ปัจจัยที่สำคัญน่าจะอยู่ที่การยอมรับความเป็นผู้นำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในหมู่ประชาชน เพราะถ้าประชาชนไม่ให้การสนับสนุนรัฐบาลก็ไม่สามารถบริหารประเทศได้ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ใช่ว่าประชาชนทุกคนให้การสนับสนุนหมด คนที่ต่อต้านก็มีแต่คนที่สนับสนุนมีมากกว่า จึงเท่ากับว่าคนส่วนใหญ่ให้การยอมรับในตัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทั้งนี้ก็เพราะภายหลังการปฏิวัติแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำที่ดี โดยการให้ความสนใจในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชน (สุภัทรา โกษะโยธิน 2543: 71)

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับการยอมรับจากประชาชน ก็คือการเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะสถาบันนี้ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย ฐานะของพระมหากษัตริย์ต้องตกต่ำลงนับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และมาได้รับการฟื้นฟูในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นั่นเอง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องการที่จะเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่เคารพนับถือสูงสุด และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ทั้งยังพยายามแสดงให้เห็นว่าตนเองเคารพและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างการยอมรับและความชอบธรรมในหมู่ประชาชนซึ่งก็สามารถทำได้สำเร็จ หลายครั้งที่สถาบันกษัตริย์มีส่วนสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เช่น พระราชดำรัสในปี พ.ศ. 2504 ทรงเรียกร้องให้ประชาชนตั้งอยู่ในความสงบ เท่ากับเป็นการขอร้องประชาชนโดยทางอ้อมให้สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล นอกจากนั้นพระราชดำรัสหลายตอนทรงแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล เช่น ทรงยกย่องรัฐบาลในการให้การช่วยสร้างความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นอย่างดีที่สุด และทรงขอให้ประชาชนร่วมมือกับรัฐบาล อย่าเชื่อคำโฆษณาชวนเชื่อของคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามประเทศอยู่ (วรวิการ ตันศิริรัตน์ ไพศาล 2532: 153-154) ดังนั้นการสร้างภาพแห่งการเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้รับการยอมรับจากประชาชนมากขึ้น ส่งผลให้รัฐบาลมีความมั่นคง

อัลมอนต์ ได้นิยามวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแนวทางกว้าง ๆ ว่า “วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนของทัศนคติที่มีต่อระบบการเมือง ต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง” (ประจิต มหาหิง 2529: 173) สำหรับวัฒนธรรมทางการเมืองไทยจัดอยู่ในประเภทวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมกับการมีส่วนร่วม (Subject-Participant Politician Culture) แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าสังคมไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้ามากกว่าการมีส่วนร่วม จึงมีผลให้

วัฒนธรรมทางการเมืองไทยมีแนวโน้มของบุคลิกภาพที่เป็นเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตยประกอบกับโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทยที่จะสอดคล้องกันกับลักษณะอำนาจนิยม เช่น การเคยชินกับระบบการใช้อำนาจและการสั่งงานจากเบื้องบน ลักษณะแบบนี้จึงเป็นการปลูกฝังให้คนไทยยอมรับอำนาจของผู้ปกครองมาตั้งแต่ในอดีต ครั้นเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบบรัฐสภา คำนิมดังกล่าวจึงกลายเป็นคำนิมทางการเมืองอย่างหนึ่งของสังคมไทย ได้แก่ การที่คนไทยนิยมยกย่องเชื้อเพลิงและเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจ ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ประชาชนจะยอมรับผู้นำที่มาจากการปฏิบัติ เพราะลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองไทยเอื้ออำนวยอยู่แล้ว

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าจากสถานการณ์ทางการเมือง การสร้างภาพของรัฐบาล การเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมทางการเมืองไทย ได้ส่งผลให้ประชาชนยอมรับในตัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถบริหารประเทศได้อย่างราบรื่นตลอดระยะเวลาที่อยู่ในอำนาจ

จากการศึกษาทำให้พบว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำประเภทที่ชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำและมีความสุขในการทำงาน โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้โอนหน่วยงานจำนวนมากเข้ามาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อให้ขึ้นตรงกับท่าน และนอกจากจะเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่น ๆ อีก การชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังแสดงออกมาในรูปของการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่ใช้ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้อำนาจนิติบัญญัติในการแต่งตั้งสมาชิกสภาว่าราชการธรรมนูญ ใช้อำนาจบริหารเต็มที่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และตำแหน่งอื่น ๆ ใช้อำนาจตุลาการในการตัดสินโทษประหารชีวิตโดยอาศัยมาตรา 17 จึงสรุปได้ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงเป็นผู้นำที่ชื่นชอบในตำแหน่งผู้นำ และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้นำที่ขยันขันแข็งในการทำงาน

3.5 บทบาทในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และเป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกา ทำให้จอมพลสฤษดิ์ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาตลอดระยะเวลาที่เป็นนายกรัฐมนตรี ในระยะแรกจอมพลสฤษดิ์ต้องการความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในด้านเศรษฐกิจและการทหาร แต่ต่อมาจากความหวั่นวิตกต่อสถานการณ์ในลาวช่วง พ.ศ. 2502-2504 ผลักดันให้ไทยดำเนินนโยบายต่างประเทศคล้ายตามสหรัฐอเมริกาและผูกพันใกล้ชิดมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการออกแถลงการณ์ถนัด-รัศก์ใน พ.ศ. 2503 ซึ่งมีสาระสำคัญคือ สหรัฐอเมริกาประกาศยืนยันที่จะรักษาเอกราชและบูรณาภาพของอาณาจักรไทย พร้อมทั้งแสดงเจตจำนงอย่างแน่วแน่ที่จะปฏิบัติตามพันธกรณีแห่งสนธิสัญญา (ส.ป.อ.) เพื่อช่วยเหลือก๊ก

ประเทศไทยในการต่อต้านการรุกรานทั้งโดยเปิดเผยและไม่เปิดเผย (วรวิภา ตันศิริรัตน์ไพศาล 2532: 130)

หลังจากนั้นไม่นานจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 และเป็นที่น่าสังเกตว่าประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 และฉบับที่ 11 เป็นหลักการสำคัญของการเจรจาระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับสหรัฐฯ คือ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 มีความว่า (ศักดินา ฉัตรสกุล ณ อุรุยา 2526: 180)

“...ทางสถานการณ์ภายในลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นภัยอันยิ่งใหญ่เป็นที่
ประจักษ์แจ้งอยู่ทั่วไปในเรื่องความแทรกซึมของลัทธิคอมมิวนิสต์
ที่พยายามสร้างอิทธิพลเหนือจิตใจของประชาชนชาวไทย...”

และข้อความบางตอนของประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 11 (ศักดินา ฉัตรสกุล ณ อุรุยา 2526: 181)

“...จัดการแก้ไขและปรับปรุงเศรษฐกิจแห่งชาติให้ดีขึ้นและเข้าสู่
มาตรฐานที่พึงพอใจโดยนำหลักนิยมในระบอบประชาธิปไตยมา
ปรับปรุงให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทย ทั้ง
ในด้านกิจกรรมและอุตสาหกรรม...”

จะเห็นได้ว่าคณะปฏิวัติอธิบายเอาไว้ว่าสาเหตุสำคัญของการปฏิวัติก็คือ ภัยของคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้นยังเสนอแนวทางการดำเนินงานของคณะปฏิวัติเอาไว้ว่า ในด้านเศรษฐกิจต้องการนำหลักนิยมในระบอบประชาธิปไตยมาใช้ ซึ่งในที่นี้ก็คือ ใช้ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบทุนนิยม หรือเสรีนิยมนั่นเอง

บุคคลที่มีท่าทีจะต่อต้านรัฐบาลจะถูกจับกุมและดำเนินคดีอย่างทันที เช่นกรณีกบฏผีบุญที่อำเภอโซคซัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งนำโดยนายศิลา วงศ์สิน ได้ทำการหลอกลวงให้ประชาชนเชื่อว่าตนเองเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ปัดหาร และพยายามแยกตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นกับรัฐบาล หลังจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองเข้าจับกุมก็เกิดการปะทะกัน ปรากฏว่าผีบุญได้ทำร้ายเจ้าหน้าที่ของรัฐไปหลายคน แต่ภายหลังก็ถูกจับกุมตัวได้ และถูกนำตัวส่งเข้ากรุงเทพฯ เพื่อให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์สอบสวน และในที่สุดผีบุญก็ถูกประหารด้วยมาตรา 17 เช่นเดียวกับมีการจับกุมผู้ต้องหาคดีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจำนวนมาก

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เกิดเหตุการณ์วุ่นวายจากผู้ที่จะตั้งตัวเป็นอิสระจากการปกครองของรัฐบาล คือกบฏศิลา วงศ์สิน เมื่อปี พ.ศ. 2502 หัวหน้ากบฏคือ นายศิลา วงศ์สิน บ้านเดิมอยู่อุดรธานีหรือไม่ก็สกลนคร ต่อมาได้ภรรยาที่อุบลราชธานี มีอาชีพเข้าทรงรักษาคณ ไข้ มีลูกศิษย์และคนเลื่อมใสมาก มีหลายรายที่ขายนา ขายโรงสีเอาเงินมาให้ นายศิลา นายศิลาได้พาสมัครพรรคพวกมาตั้งบ้านในเขตบ้านละหอกมะขามป้อม (ปัจจุบันคือบ้านใหม่ไทยเจริญ) ตำบลสารภี

อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยการถางป่า ปลุกกระท่อม 13 หลัง โดยกระท่อมของนายศिला อยู่ตรงกลาง นายศिलाไม่ยอมไปแจ้งขึ้นทะเบียนบ้าน ไม่ยอมขึ้นกับอำนาจรัฐ และได้วางกฎให้ สมาชิกปฏิบัติเป็นสังคมที่ต่างจากสังคมโดยทั่วไปในประเทศไทย คือแบ่งสมาชิกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งไปทำงานปลูกผัก หาของป่า อีกกลุ่มหนึ่งนั่งสมาธิพนมมือท่อง “พุทโธ” ทั้งวัน รุ่งขึ้นก็เปลี่ยนกลุ่มกัน ทุกวันขึ้นและแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำ สมาชิกทุกคนจะเปลี่ยนคู่นอน 1 ครั้ง แต่หญิงสาวทุกคน ก่อนจะมีคู่นอนกลับนอนกับนายศิลาก่อน เพื่อล้างบาปไม่มีหญิงคนใดรังเกียจกฎที่นายศิลาวางไว้ ต่อมาในวันที่ 30 พฤษภาคม 2502 นายอำเภอเลิศ พุกกระรัตน กับคณะรวม 9 คน ได้เข้าไปเชิญตัว นายศิลามาสอบสวนที่อำเภอ พวกนายศिलाได้นำนายอำเภอกับพวกตาย 5 คน ต่อมาทางการได้ส่ง ตำรวจไปปราบ มีชาวบ้านถูกยิงตาย 12 คน ถูกจับ 44 คน นายศิลากับพวกหนีไปก่อนหน้าที่ตำรวจ จะไปถึง ต่อมาทางการได้จับนายศิลากับพวกได้ที่ชายแดนตรงช่องเม็ก นายศिलाถูกประหารชีวิต เกณฑ์ถูกจำคุกตลอดชีวิต (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และประนุช ทรัพย์สาร 2527: 233-235)

กล่าวได้ว่าแม้จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ จะได้รับการยอมรับและสนับสนุนจาก ประชาชนจำนวนมากแต่ก็ยังมี กลุ่มชนบางกลุ่มที่ต่อต้านแบบเงียบ ๆ ด้วยเนื่องจากเกรงอำนาจอัน ชอบธรรมคือมาตรา 17 ของกฎหมายที่รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ กำหนดขึ้นเพื่อสร้าง ความชอบธรรมและเพิ่มอำนาจเด็ดขาดให้แก่จอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ ซึ่งเป็นผู้บริหารประเทศใน สมัยนั้น การก่อตัวของกลุ่มที่เรียกกันว่าผู้มีบุญหรือผีบุญ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก่อปัญหาให้ รัฐบาลอยู่บ้างแม้จะไม่มากมายนัก แต่ก็สร้างปัญหาให้รัฐไม่สามารถนำนโยบายแผ่ขยายไปถึง ท้องถิ่นบางแห่งที่เป็นถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชนเหล่านั้นได้ ทำให้เกิดความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่นที่ แผนการพัฒนาเข้าไปถึง

4. ผลกระทบจากแนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เศรษฐกิจไทยก่อนการพัฒนาของระบบการเมืองสฤษดิ์ รัชชต์นั้น กล่าวโดยทั่วไป เป็นเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมเป็นหลัก จนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า สินค้าขายออกที่สำคัญคือ ข้าว และต่อมาได้แก่ ไม้สัก ดีบุกและยางพารา จะมีอุตสาหกรรมการผลิตอยู่บ้างก็ไม่มากนัก นโยบาย การพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ เน้นที่การส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรม ดังได้ กล่าวมาแล้วว่ามีการพัฒนาด้านใดบ้าง จึงยังผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวชนบท คนเมือง ที่มีชีวิต อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.1 ด้านการเมือง

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าบริหารประเทศด้วยการยึดอำนาจโดยอ้างสาเหตุการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นภัยต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติได้ควบคุมกลไกของรัฐด้านต่าง ๆ ไว้อย่างเบ็ดเสร็จโดยอาศัยประกาศของคณะปฏิวัติ 57 ฉบับ และประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495 ทำให้สมาชิกภาพของผู้แทนราษฎรและรัฐมนตรีสิ้นสุดลงโดยคณะปฏิวัติให้เหตุผลว่า (ยูธยา หมิ่นสาย 2546: 78)

“...มีคนบางพวกบางเหล่าที่เห็นแก่ตัว แอบอิงเอาระบบรัฐธรรมนูญเป็นทางก่อความทำลายความสงบ ใช้สิทธิเสรีภาพเป็นเครื่องมือขัดขวางความก้าวหน้าของการทำงาน ก่อความรำฉาน ยุแยงให้แตกความสามัคคีในชาติ...จำเป็นที่คณะปฏิวัติต้องทำการยึดอำนาจโดยยกเลิกรัฐธรรมนูญ...ด้วยเหตุที่บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยังไม่รัดกุมเพียงพอที่จะแก้ไขสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้...”

การรวบอำนาจทางการเมืองการปกครองภายใต้ประกาศของคณะปฏิวัติทำให้อำนาจการปกครองและอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการในเรื่องต่าง ๆ อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่เพียงผู้เดียว ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในทางการเมือง วิธีการดังกล่าวนี้เป็นการรวมศูนย์อำนาจในทางการเมือง บริหารภายใต้แนวคิดของผู้นำแบบทหารที่เน้นการมีเอกภาพในการปฏิบัติการ ดังที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กล่าวว่า “...การที่บริหารกิจการของประเทศให้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี...ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ จำต้องทำโดยเด็ดขาดและเข้มแข็ง...” บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญการปกครองฯ มี 20 มาตรา จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ชี้แจงการมีรัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศว่า...(ยูธยา หมิ่นสาย 2546: 81-82)

“...ข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่เลื่อมใสในระบอบรัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าถือว่าการมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ก็เหมือนมีหลักาคู่กันผู้มีหน้าที่ปกครอง ใครปกครองบ้านเมืองที่ถืออำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว ก็เป็นเหมือนเอาศรีษะของตนเองทะลุหลังคาแล้วแต่เพียงผู้เดียว ถ้าเกิดความผิดร้ายเสียหายอะไรขึ้น ผู้ถืออำนาจนั้นคนเดียวจะต้องรับผิดชอบต่อประเทศชาติต่อประชาชนและต่อสวรรค์ จึงไม่เป็นความผาสุกอย่างแน่นอน ข้าพเจ้าต้องทนรับความไม่ผาสุกตลอดเวลา 99 วัน...”

แม้เจตนารมณ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องการให้รัฐธรรมนูญเป็นบรรทัดฐานของสังคม แต่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองฯ 2502 ก็เป็นเพียงสัญลักษณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น เพราะประชาชนไม่มีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริง ต่อมารัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 240 คน ส่วนใหญ่เป็นนายทหารและข้าราชการประจำ โดยมีพลเอกสุทธิ สุทธิสารธรรณกร รองผู้บัญชาการทหารบกเป็นประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ และนายทวี บุญยเกษตร เป็นรองประธานสภาฯ ประธานสภาฯเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 ต่อมา มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีเข้ามาบริหารประเทศตามคำกราบบังคมทูลของนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วย

1. พลเอกถนอม กิตติขจร เป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
 2. พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นรองนายกรัฐมนตรี
 3. นายโชติ คุณเกษม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
 4. นายถนัด คอมันต์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 5. นายสวัสดิ์ มหาผล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร
 6. พลตรีพงษ์ ปุณกันท์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
 7. พลโทประสาท จารุเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
 8. พระยาอรรณการีย์นิพนธ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
 9. หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
 10. นายสุนทร หงส์ลดารมย์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ
 11. พระประกาศสหกรณ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์
 12. พระบำราศนราดูร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข
 13. นายบุญชัย เจริญไชย เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
- อย่างไรก็ตามแม้จะประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองฯ มีสภาร่างรัฐธรรมนูญและมีคณะรัฐมนตรีเข้ามาบริหารประเทศแล้วก็ตามจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังคงมีอำนาจการปกครองอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะในมาตรา 17 ในรัฐธรรมนูญฯ ซึ่งระบุว่า

“...ในระหว่างที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการระงับหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นบ่อนทำลายความมั่นคง

คงของราชอาณาจักรหรือราชบัลลังก์หรือการกระทำอันเป็นปอนทำลาย
ก่อวนหรือคุกคามความสงบที่เกิดขึ้นภายในหรือมาจากภายนอกราชอาณาจักร
จักรให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการหรือกระทำ
การใด ๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้นเป็นคำสั่งหรือการ
กระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำใดไปตาม
ความในวรรคก่อนแล้วให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภาทราบ...”

การใช้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในการสั่งประหารชีวิตผู้ต้องหา
คอมมิวนิสต์ ยาเสพติดและผู้ลอบวางเพลิงถูกนำไปอ้างอิงว่าเป็นภัยอันยิ่งใหญ่ต่อความมั่นคงของ
สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งภัยดังกล่าวทำให้ความเป็นไทยสูญสิ้นไปอย่างไรก็
ตามการมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองเป็นแนวคิดและวิธีการที่ดำเนินการมายาวนานใน
ประวัติศาสตร์การปกครองของรัฐ ดังจะเห็นได้จากความคิดของนิโคโล แมคเคียวเวรี (Nicholo
Macthiavelli, ค.ศ. 1469-1527) นักคิดชาวอิตาลีได้เสนอแนวคิดในการบริหารปกครองโดยให้
ผู้ปกครองใช้ “ความโหดร้ายอย่างรอบคอบ” เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้ปกครองไม่จำเป็นต้องห่วงหรือกังวลใจต่อการถูกกล่าวหา
ว่าโหดร้าย หากสิ่งนั้นทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและจงรักภักดี
(สมบัติ จันทรวงศ์ 2538) ตามแนวคิดดังกล่าวนี้ความโหดร้ายจึงเป็นเพียงการสร้างความปลอดภัย
มากกว่าความเกลียดชัง เพราะมนุษย์สามารถทำอันตรายคนที่ตัวเองรัก(จงรักภักดี) ได้ง่ายกว่าทำ
อันตรายคนที่ตนเองกลัว ผู้นำในการปกครองจึงต้องใช้ดุลพินิจในการบริหารปกครองว่า “สิ่งใด
ควรหรือไม่ควรกระทำ” เพื่อความเหมาะสมตามสถานการณ์

รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการเปลี่ยนแปลงคำว่า “สำนัก
คณะรัฐมนตรี” มาเป็น “สำนักนายกรัฐมนตรี” สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงอำนาจการบริหาร
ราชการแผ่นดินร่วมกันของคณะรัฐมนตรี มาเป็นบุคคลเพียงคนเดียวคือนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้
การให้อำนาจนายกรัฐมนตรีในการกำหนดหรือแบ่งส่วนราชการในสำนักนายกรัฐมนตรีทำให้
นายกรัฐมนตรีสามารถรวบอำนาจการบริหารมาไว้ที่สำนักนายกรัฐมนตรี ดังปรากฏว่ามีส่วน
ราชการที่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีในพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรี
พุทธศักราช 2502 15 หน่วยงาน คือ (ยูธยา หมิ่นสาย 2546: 85)

...มาตรา 6 สำนักนายกรัฐมนตรี มีส่วนราชการดังนี้

(1) สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี	(9) สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
(2) สำนักบริหารของนายกรัฐมนตรี	(10) สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการ

พลเรือน

(3) สำนักงบประมาณ	(11) สภาป้องกันราชอาณาจักร
(4) สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี	(12) สำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ
(5) กรมประมวลราชการแผ่นดิน	(13) สภาการศึกษาแห่งชาติ
(6) กรมประชาสัมพันธ์	(14) การพลังงานแห่งชาติ
(7) กรมตรวจราชการแผ่นดิน	(15) สำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ...
(8) สำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน	

สถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ามาสู่อำนาจเป็นภาวะที่การแข่งขันระหว่างโลกเสรีประชาธิปไตย และฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้น เนื่องจากอุดมการณ์ของฝ่ายคอมมิวนิสต์เริ่มแพร่ขยายอิทธิพลจากทวีปยุโรปเข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางด้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยผ่านมาทางจีนและลาว สหรัฐอเมริกาในฐานะผู้นำฝ่ายเสรีประชาธิปไตยจึงเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคนี้อย่างเต็มตัว

วิเทโศบายในการสนับสนุนระบบเผด็จการทหาร ที่สหรัฐอเมริกามีต่อประเทศไทยนั้น เพราะเห็นว่าเสถียรภาพทางการเมืองในประเทศไทย มีส่วนเอื้อต่อการรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นผู้นำไทยและผลประโยชน์ของนายทุนอเมริกัน เพื่อรักษาประเทศไทยและภูมิภาคในเขตแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแหล่งระบายสินค้า แหล่งป้อนวัตถุดิบ และแหล่งลงทุนระยะยาวของธุรกิจอเมริกัน (นินนาท สิ้นไชย 2544 : 29)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญซึ่งให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน ยกเลิกพรรคการเมืองซึ่งเป็นที่ยอมรับของกลุ่มอาชีพและกลุ่มผลประโยชน์ที่ทำการพิทักษ์คุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชน รวมถึงห้ามการชุมนุมทางการเมือง ออกกฎหมายควบคุมสื่อไม่ให้เสนอข่าววิพากษ์วิจารณ์หรือตำหนิรัฐบาล ยังผลให้นักการเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกจำกัดออกจากเวทีการเมือง เช่น กรณีของนายครอง จันดาวงศ์ เป็นต้น เห็นได้ว่าการเมืองไทยสมัยนั้นถูกจำกัด สิทธิของประชาชน ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อวิถีประชาธิปไตยอย่างมาก (จำนงค์ ใจเที่ยง 2521:178)

4.2 ด้านเศรษฐกิจ

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นผลให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอต่อประชากรในภาค จึงมีการอพยพไปยังแหล่งที่อุดมสมบูรณ์จึงเกิดความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่เกิดการกระจุกตัว อัตรารายได้ต่อหัวจึงลดลงตามไปด้วย สาเหตุที่ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่มากเท่าที่ควรแม้จะมีพื้นที่มากกว่าทุกภาคได้แก่(อ้างในสุวิทย์ ธีรศาสตร์ ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ 2541: 91)

- 1) สภาพดินเป็นทรายเก็บน้ำไม่อยู่ ถ้าฝนตกน้อยจะไม่ขัง
- 2) สภาพฝนทิ้งช่วงนานเกินไป ทำให้น้ำที่ขังอยู่แห้งหมดไปพื้นที่ฝนทิ้งช่วงในรอบ 25 ปี ระหว่าง 30-45 ครั้ง ช่วงที่ฝนทิ้งช่วงบ่อยที่สุดคือ สัปดาห์ที่ 2 ของเดือนมิถุนายนถึง สัปดาห์ที่ 1 ของเดือนสิงหาคม
- 3) รัฐสร้างระบบชลประทานในภาคอีสานน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่นาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต้องอาศัยน้ำฝน

ในช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวใจของการผลิตของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ที่ดิน น้ำ และป่า สามสิ่งนี้เป็นต้นกำเนิดปัจจัยสี่ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ในช่วงก่อน พ.ศ. 2504 หมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลธรรมชาติ อาหารจากป่าไม่จะเป็นผักป่า เห็ด สัตว์ป่า ปลา และสัตว์อื่น ๆ มีอย่างอุดมสมบูรณ์ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำรัฐประหารและชูนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ และนโยบายพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคม

การขยายตัวทั้งภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร หากเปรียบเทียบระหว่างภาคอีสานกับประเทศแล้ว สัดส่วนของผลิตภัณฑ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดเล็กลง ภาคเกษตรลดลงจากเดิมร้อยละ 26.59 ของผลิตภัณฑ์ภาคเกษตรของประเทศเหลือร้อยละ 22.88 ในเวลา 13 ปี นอกภาคเกษตรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลิตภัณฑ์ร้อยละ 12.82 ของผลิตภัณฑ์นอกเกษตรของประเทศลดลงเหลือร้อยละ 9.73

จำนวนธนาคารพาณิชย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มจาก 12 สาขาในปี 2500 เป็น 326 สาขาในพ.ศ. 2533 เงินฝากเพิ่มจาก 7,065 ล้านบาท ในพ.ศ. 2519 เป็น 80,344.1 ล้านบาท ในพ.ศ. 2533 สินเชื่อเพิ่มจาก 3,562.99 ล้านบาท เป็น 72,193.9 ล้านบาท ในระยะเวลาเดียวกัน

โรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มจาก 10,713 โรง ในปี 2522 เป็น 40,440 โรง ในพ.ศ. 2533 คนงานเพิ่มจาก 55,546 คน เป็น 138,698 คน และเงินทุนสะสมเพิ่มจาก 10,967.24 ล้านบาท เป็น 29,403.07 ล้านบาทในช่วงเดียวกัน

รายได้ของคนอีสาน เพิ่มจาก 1,771 บาท (ต่อคน/ปี) ในพ.ศ. 2515 (ราคาตลาด) เป็น 9,493 บาท ในพ.ศ. 2531 (เพิ่มเป็น 5.4 เท่า) ในขณะที่รายได้ของประชากรไทย/คน/ปี เพิ่มจาก 4,266 บาท เป็น 27,632 บาท ในช่วงเวลาเดียวกันหรือเพิ่มเป็น 6.48 เท่า ช่องว่างเดิมห่างกัน 2,495 บาท ก็เพิ่มเป็น ห่างกัน 18,139 บาท

รายได้ของรัฐบาลจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากสรรพสามิต สรรพากร และ ศุลกากรเพิ่มจาก 711.4 ล้านบาท ในปี 2519 เป็น 5,848 ล้านบาท ในปี 2532 หรือเพิ่มเป็น 8.2 เท่า (สุวิทย์ธีรศาสตร์ คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ 2541: 139)

กล่าวโดยสรุป มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจทุกด้าน แต่อัตราการขยายตัวของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเทียบกับส่วนอื่นของประเทศช้ากว่า ภาคเกษตรแม้จำนวนคนจะไม่ลด แต่ สัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์ลดลงเมื่อเทียบร้อยละกับนอกภาคเกษตรกร ภาคบริการ โดยเฉพาะธนาคาร พาณิชยกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วรายได้ของรัฐก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นกัน รายได้ของconiสถานแม้จะ เพิ่มขึ้น แต่ช่องว่างของรายได้ยิ่งห่างจากภาคอื่นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันการขยายตัวของ เศรษฐกิจและประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าอิสาณอย่างใหญ่หลวง

อย่างไรก็ตาม ยังพบอีกว่า การส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่จอมพลสฤษดิ์ ธานะรัชต์บอกว่าจะส่งเสริมทั้งในด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม แต่ในความเป็นจริงจะพบว่า งบประมาณการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จะเน้นหนักในด้านของการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ซึ่งได้งบประมาณ ถึงร้อยละ 52.6 ในขณะที่ ภาคการเกษตรได้เพียงร้อยละ 14.1 (จารึก สุคใจ 2529: 220) เพราะฉะนั้นจากการส่งเสริมการ พัฒนาภาคอุตสาหกรรม ทำให้รายได้ของประชาชนมีความแตกต่างกันมาก นั่นคือรายได้ของ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจะมีรายได้สูงกว่า ประชาชนที่ อาศัยอยู่ในชนบทและประกอบอาชีพการเกษตร ดังแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงการเปรียบเทียบรายได้ของประชากรในเมืองและชนบท

ปี	รายได้ชาวชนบท/บาท	รายได้ชาวเมือง/บาท	หมายเหตุ
2503	1,044	6,434	ก่อนใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1
2519	3,030	29,730	หลังใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 มาแล้ว 16 ปี

ที่มา : จารึก สุคใจ 2529: 225

จากตารางที่ 4.4 จะพบว่าการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ความแตกต่างของรายได้ของชาวเมืองกับชาวชนบทแตกต่างกันเพียง 6 เท่า แต่หลังจากใช้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 นาน 16 ปี ความแตกต่างของประชาชนทั้งสองกลุ่มมีถึงเกือบ 10 เท่า แสดง ให้เห็นผลของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้มากขึ้น

มาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ในการส่งเสริมการพัฒนาทั้งในการเกษตรและอุตสาหกรรมทำให้ภาวะเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับดังตารางที่...

การที่เกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกดึงเข้าไปสู่ระบบทุนนิยม (Commercialization) และการเข้าไปสู่กระบวนการพัฒนาของรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ รัชชัตนั้น มีผลกระทบต่อตัวเกษตรกรเอง และสิ่งแวดล้อมอย่างไม่เคยมีมาก่อน ในประเด็นแรกเกษตรกรต้องถูกดึงเข้าไปสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม ทำให้เขาต้องเปลี่ยนจุดมุ่งหมายในการผลิตจากการทำมาหากินไปเป็นการผลิตเพื่อบริโภคและขาย ซึ่งระบบนี้บังคับให้เกษตรกรต้องใช้ทุนและเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่มากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ 2541: 179) เกษตรกรที่มีที่ดินน้อยก็ตกอยู่ในสภาพเป็นหนี้เป็นสิน ใกล้เคียงละลาย ทางออกหรือการปรับตัวของพวกเขา มีหลายรูปแบบ อันได้แก่ การขายแรงงานในภาคเกษตรภาคอุตสาหกรรมและบริการ และในต่างประเทศ การอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตป่า การทำงานหัตถกรรม การเกษตรแบบผสมผสาน

ตารางที่ 4.5 การใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชในลุ่มแม่น้ำชีในช่วงปี 2475-2528 (หน่วย: ร้อยละ)

ช่วงเวลา	ปุ๋ยเคมี	ยากำจัดศัตรูพืช
	จำนวนครัวเรือนที่เริ่มใช้ ครั้งแรก	จำนวนครัวเรือนที่เริ่มใช้ ครั้งแรก
ก่อนปี 2504	1.82	8.11
ช่วงแผนฯ 1-2 (2504-2514)	24.82	29.90
ช่วงแผนฯ 3-4 (2515-2524)	35.87	42.94
ช่วงแผนฯ 5 (2525-2528)	32.49	19.05
ครัวเรือนที่ใช้ในปัจจุบัน	77.75	85.99
ครัวเรือนที่ไม่ใช้ในปัจจุบัน	22.25	14.01

ที่มา : สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และคณะ 2528 : 366-367

จากตารางที่ 4.5 จะเห็นว่าครัวเรือนที่เริ่มใช้ปุ๋ยเคมีก่อนปี 2504 มีเพียงร้อยละ 1.84 ของครัวเรือนที่ใช้ใช้ปุ๋ยเคมี (ในกลุ่มตัวอย่าง) ในช่วงแผนฯ 1-2 หรือ 10 ปีแรก มีผู้เริ่มใช้ปุ๋ยในช่วงนี้ร้อยละ 24.82 ช่วงแผนฯ 3-4 ร้อยละ 35.87 และช่วงแผนฯ 5 ซึ่งกินระยะเวลาเพียง 4 ปี (นับ

ถึงปีที่เก็บข้อมูล) มีผู้เริ่มใช้ในช่วงนี้ถึงร้อยละ 32.49 หรือประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือนทั้งหมดที่ใช้ปุ๋ยเคมี ในปัจจุบันมีร้อยละ 77.75 ที่ใช้ปุ๋ยเคมี ที่ไม่ใช้มีร้อยละ 22.25 แสดงให้เห็นถึงปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีนั้นมีมากขึ้นเมื่อใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติของท่านจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

สุวิทย์ วีระศาสตร์และคณะ (2528: 121) ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรกลุ่มแม่น้ำชี ได้ข้อสรุปสาเหตุของเกษตรกรกลุ่มแม่น้ำชีหันมาใช้ปุ๋ยเคมีดังนี้

1) ดินจืด ข้าวไม่งาม จึงทดลองซื้อมาใส่กล้า ปรากฏว่าได้ผลเร็วจึงขยายไปถึงไร่นา และพืชอื่น ๆ

2) ได้ผลดีกว่าปุ๋ยคอก

3) บางแห่งนามีดินเค็ม ซึ่งปัญหานี้ในอีสานมีมากกว่าภาคอื่น ๆ และปัญหานี้ได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผลก็คือนาบางที่ทำได้ไม่ไฉน บางที่ทำได้แต่ข้าวไม่งามชาวนาบางคนหันมาใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อให้ข้าวงาม

4) เกษตรกรบางส่วนทำไร่แดงโมด้วย ตอนแรกก็งามดี ปลูกหลาย ๆ ปี ไม่งามจึงหันมาใช้ปุ๋ยเคมีปรากฏว่างามทันใจดี

เทคโนโลยีที่มาพร้อมกับปุ๋ยเคมีคือยากำจัดศัตรูพืช ส่วนพืชที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอีสานมากที่สุดก็คือไร่ปอ กับมันสำปะหลังปี 2500 ได้มีการปลูกกันอย่างแพร่หลาย เกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกทุนนิยมโลกครอบงำผ่านการค้าพืชเศรษฐกิจสำคัญ 2 ชนิดคือ ปอกับมันสำปะหลัง ส่วนชาวนั้นไม่ค่อยมีผลนักโดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มแม่น้ำชี ซึ่งผลิตข้าวได้ใกล้เคียงกับระดับพอยังชีพ มีส่วนน้อยที่มีนามากจะถูกกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของราคาตลาดโลก แต่มันกับปอนั้นไม่ว่าปลูกมากปลูกน้อยถูกกระทบหมดเพราะเป็นพืชที่ปลูกเพื่อขายโดยเฉพาะ (สุวิทย์ วีระศาสตร์และคณะ 2528: 140)

ด้านอุตสาหกรรมได้เพิ่มปริมาณการผลิตอย่างกว้างขวางเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการลงทุนภายในประเทศ โดยเฉพาะภายหลังประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนพ.ศ.2503 และ 2505 แต่ส่วนมากยังไม่เพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศ ยกเว้นอุตสาหกรรมน้ำตาลที่ผลิตได้เกินความต้องการภายในประเทศ

การค้ากับต่างประเทศ สินค้าออกและสินค้าเข้าได้เพิ่มขึ้น โดยสินค้าออกเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 4 ต่อปี และสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 6 ต่อปี ซึ่งทำให้ขาดดุลการค้าเฉลี่ยประมาณร้อยละ 11 ต่อปี

ด้านการเงินการธนาคาร ปริมาณเงินที่ใช้หมุนเวียนในมือประชาชนเมื่อสิ้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2506 มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณร้อยละ 2.7 ขณะที่ยอดเงินฝากในธนาคารพาณิชย์ได้

เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน โดยใน พ.ศ. 2506 มียอดเงินฝาก 9,460.8 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากสิ้น พ.ศ. 2505 จำนวน 1,880 ล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 20

เงินทุนสำรองระหว่างประเทศ ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ที่มีจำนวน 5,943.4 ล้านบาท เพิ่มขึ้นเป็น 11,010 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2506 ทำให้อัตราเฉลี่ยเงินทุนสำรองเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 7 ต่อปี อย่างไรก็ตามการเพิ่มขึ้นของเงินสำรองระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่องในปริมาณสูงสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงด้านฐานะการเงินของรัฐบาล แต่ในอีกด้านหนึ่งนั้นการเพิ่มขึ้นของเงินสำรองระหว่างประเทศจำนวนมาก โดยรัฐบาลไม่ได้นำไปใช้ในการพัฒนาประเทศ อาจส่งผลเสียหายต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากรัฐบาลได้ทุ่มงบประมาณส่วนใหญ่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (คมนาคมและการชลประทาน) ทำให้เสียดุลการค้า เพราะต้องใช้จ่ายเงินซื้อเครื่องจักร วัสดุและอุปกรณ์ในการก่อสร้าง โดยมีเงินทุนชดเชยจากสินค้าการเกษตรเพียงเล็กน้อย

กล่าวได้ว่าการส่งเสริมและพัฒนาทั้งด้านเกษตรและอุตสาหกรรม โดยใช้มาตรการต่าง ๆ ทั้งในด้านกฎหมาย การตั้งหน่วยของรัฐให้เป็นศูนย์กลางชี้แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือให้คำปรึกษาในการลงทุน ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาโครงการพื้นฐานที่สำคัญต่าง ๆ ทำให้ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศมีความเติบโตทั้งมูลค่าของผลิตภัณฑ์ประชาชาติและรายได้ต่อบุคคล (บุรุษยา หมิ่นสาย 2546: 139-141) กล่าวได้ว่าจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และรัฐบาลให้โอกาสในการขยายภาคอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรมซึ่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออาชีวะของประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร จึงมีผลกระทบอย่างมากต่อวิถีชุมชน

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ มีผลต่อเศรษฐกิจของ 3 กลุ่มแม่น้ำ (ซี. มูล.และสงคราม) อย่างมากโดยพิจารณาถึงสาเหตุที่เกษตรกรหันไปใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ จากข้อมูลใน 3 กลุ่มแม่น้ำดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

1) อัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นมากเนื่องมาจากการที่ รัฐขยายบริการการแพทย์ อนามัย สาธารณูปโภคไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ว่าจะเป็นจำนวนแพทย์พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่อนามัย ทำให้อัตราการตายของประชากรต่ำลงทั้งในระดับประเทศ ระดับภาค และระดับจังหวัด เมื่อคนตายลดลง แต่คนเกิดเท่าเดิมในช่วงเวลาเดียวกัน ผลก็คืออัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นส่งผลให้พื้นที่ทำกินต่อครัวเรือนก็ตี หรือต่อคนลดลงเป็นแรงกดดันให้ต้องหาทางเพิ่มผลผลิต ซึ่งเกษตรกรได้ทำ 2 อย่างคือ การขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในเขตป่า ป่าสงวน กับเพิ่มผลผลิตต่อไร่โดยใช้เทคโนโลยี

2) เกิดจากดินจืด เนื่องจากใช้ติดต่อกันเป็นเวลานานหลายสิบปี โดยไม่ใส่ปุ๋ยหรือไม่ปล่อยให้ดินได้พักตัว ผลก็คือทำให้ผลผลิตค่อย ๆ ลดลง จึงเป็นแรงกดดันให้เกษตรกร

หันไปใช้เทคโนโลยีทางเกษตรสมัยใหม่ อันได้แก่การใช้ปุ๋ยคอก การใช้ข้าวพันธุ์เกษตร เครื่องสูบน้ำ และรถไถซึ่งทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกทุนนิยมโลกครอบงำโดยผ่านการค้าพืชเศรษฐกิจสำคัญ 2 ชนิด คือ ปอและมันสำปะหลัง ส่วนข้าวนั้นไม่ค่อยมีผลนัก โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มแม่น้ำชีซึ่งผลิตข้าวได้ใกล้เคียงกับระดับพอยังชีพ มีส่วนน้อยที่มีนามากจะถูกกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของราคาตลาดโลก แต่มันกับปอนั้นไม่ว่าปลูกมากปลูกน้อยถูกกระทบหมด เพราะเป็นพืชที่ปลูกเพื่อขายโดยเฉพาะ จากการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจผลการศึกษานอง สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2529: 69-75) ศึกษาจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจกลุ่มแม่น้ำชีในรอบห้าทศวรรษ สรุปท้าย: การเปลี่ยนแปลงการผลิตและผลกระทบพบว่าผลกระทบดังนี้

1) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีผลกระทบต่อกรรมสิทธิ์ที่ดิน จากการที่รัฐมอบอำนาจให้กำนันเป็นผู้ออกหนังสือกรรมสิทธิ์การครอบครองที่เรียกว่า ส.ค.1 เป็นครั้งแรก ตอนแรกก็ออกเฉพาะที่นา ต่อมาเมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ คือ ปอและมันสำปะหลังทำให้เกิดการหักล้างทางพงของพื้นที่ทำไร่

2) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีผลกระทบต่อจุดมุ่งหมายในการผลิต เดิมจากการทำนา ทำไร่เลื่อนลอย เมื่อนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาในทศวรรษ 2500 จุดมุ่งหมายการผลิตเปลี่ยนไป กล่าวคือ การทำนาข้าวเพื่อการบริโภค แต่การทำไร่ปอและไร่มันสำปะหลังเป็นการทำเพื่อขายเท่านั้น

3) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีผลกระทบต่อความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน เดิมหมู่บ้านพึ่งตนเองและขายพวกผักและข้าวให้แก่เมือง ต่อมาเมื่อมีการนำปอและมันสำปะหลังเข้าไปปลูกในหมู่บ้านทำให้หมู่บ้านต้องพึ่งพาเมือง ขาดความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพ่อค้าในเมืองผู้ซื้อปอและมันสำปะหลังเป็นผู้กำหนดราคารับซื้อสินค้าเหล่านี้ ขณะเดียวกันหมู่บ้านบริโภคสินค้าจากเมืองเพิ่มขึ้นอันได้แก่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ไฟฟ้า ยารักษาโรค ผลจากการบริโภคสินค้าจากในเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ หนี้สินก็เริ่มตามมาเพราะบริโภคเกินความสามารถในการหาเงิน

4) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีผลกระทบต่อแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เดิมมีความสมดุลระหว่างหมู่บ้านกับธรรมชาติรอบ ๆ หมู่บ้าน อาหารหาได้จากแหล่งธรรมชาติ ก่อนทศวรรษ 2500 ชาวบ้านเกือบไม่ต้องจ่ายเงินเป็นค่าอาหารเลย ต่อมาเมื่อมีการปลูกพืชเศรษฐกิจก็มีการทำลายป่ารอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อขยายพื้นที่ทำไร่ แหล่งน้ำเน่าและตื้นเขินเพราะการเอาปอไปแช่ผล ก็เท่ากับเป็นการทำลายแหล่งอาหารทางธรรมชาติของพวกเขาไปด้วย จึงต้องพึ่งข้าวถุงพาสติกที่มาจากเมืองส่งผลถึงรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นด้วย

5) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีผลกระทบต่อระบบแรงงาน จากการทำไร่ ปอและมันสำปะหลัง ต้องมีการจ้างแรงงานเพราะการผลิตเป็นการผลิตเพื่อหาเงินหากต้องการให้ งานเสร็จเร็วก็ต้องจ้าง ซึ่งเดิมระบบหากันเจ้าภาพ(เจ้าของที่)จะต้องเลี้ยงดูอาหารดี ๆ และยังคง เลี้ยงเหล้าด้วยผลก็คือต้นทุนสูง งานไม่มีประสิทธิภาพผู้จ้างงานไม่ได้ การจ้างทำให้ความสัมพันธ์ แบบที่ ๆ นื่อง ๆ ในหมู่บ้านจัดลงไปกลายเป็นความสัมพันธ์แบบนายจ้างกับลูกจ้างมากขึ้น

6) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีผลกระทบต่อเทคโนโลยีการเกษตร เดิมมี การใช้เทคโนโลยีน้อยมาก เมื่อมีการปลูกปอและมันก็มีการใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรดังเช่นรถ ไถเดินตามแทนการใช้ควาย ซึ่งทำให้รวดเร็วขึ้น แต่ทำให้ปุ๋ยคอกหายาก แต่ต้องเสียเงินและเวลา หากมีการซ่อมเกิดขึ้นรวมถึงรายจ่ายจากปุ๋ยเคมี ยามาแมลง ผลที่ตามมาคือหมู่บ้านต้องพึ่งเมือง มากขึ้น เมืองที่พึ่งกรุงเทพฯและต่างประเทศอีกก็ ทำให้การขาดดุลการค้าเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

จากการศึกษาของสุวิทย์ ชีรสาควัต (2527) เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจใน กลุ่มแม่น้ำชี แม่น้ำสงครามและแม่น้ำมูล ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - ปัจจุบันพบว่าเกือบสามทศวรรษ นับแต่ มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ดินแดนสามลุ่มแม่น้ำได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อย่างมหาศาล และยังคงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในดินแดนดังกล่าวสรุปเป็น 2 ประเด็น

1) การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ การนำเทคโนโลยีทางการเกษตร สมัยใหม่มีทั้งผลดีและผลเสียต่อเกษตรกร ในแง่ของผลดีที่เห็นได้ชัดคือ ทำให้ผลผลิตสูงขึ้นอันนี้ เป็นที่ยอมรับของเกษตรกร อีกประการหนึ่งทำให้รายได้เพิ่มขึ้น ในข้อนี้ไม่เสมอไป เพราะราคาต่อ หน่วยของสินค้าเกษตรแต่ละปี หรือแม้แต่ละเดือน แต่ละสัปดาห์ขึ้น ๆ ลง ๆ แล้วแต่ปริมาณสินค้า เกษตรชนิดเดียวกันทั่วโลก ถ้ามีมากราคาก็ตก ถ้ามีน้อยราคาก็สูง และปริมาณสินค้าเหล่านี้เป็นสิ่งที่ อยู่นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกรใน 3 ลุ่มแม่น้ำทั้งสิ้น

สำหรับผลเสียของการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่ของเกษตรกรใน 3 ลุ่มแม่น้ำหลายประการที่สำคัญก็ได้แก่

ประการแรก รายจ่ายเพิ่มขึ้น เพราะเทคโนโลยีดังกล่าวราคาแพง บางอย่างต้องสั่ง จากต่างประเทศ เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช รถไถใหญ่ บางอย่างแม้จะผลิตได้ในประเทศเช่น เครื่องสูบน้ำ รถไถเดินตามเป็นสิ่งที่คนไทยทำไม่ได้ต้องซื้อจากต่างประเทศ และสินค้าเทคโนโลยี เหล่านี้ราคาไม่ได้ลดลง เวลาสินค้าเกษตรราคาตก ผลเสียที่ตามมาคือ ในปีที่ราคาสินค้าเกษตร โดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจราคาตก เงินลงทุนที่ลงไปแล้วรวมทั้งค่าเทคโนโลยีดังกล่าวก็ไม่ได้คืน ถ้า เงินที่ลงทุนนี้กู้เขามา ก็ไม่มีใช้ดอกเบี้ยก็เพิ่มพูน ซึ่งถ้ากู้ในหมู่บ้านซึ่งคิดดอกเบี้ยถึงร้อยละ 60-120 ต่อปี จึงไม่มีทางใช้คืน เจ้าหนี้ก็มายึดที่ดินก็กลายเป็นเกษตรกรไร้ที่ดิน ต้อง ไปเช่าที่ดินคนอื่น ซึ่ง

ตารางที่ 4.6 หนี้ของเกษตรกรที่ปรากฏในวันเก็บข้อมูล (หน่วย:ร้อยละของครัวเรือนทั้งหมดและบาท)

รายการ	ลุ่มแม่น้ำชี	ลุ่มแม่น้ำสงคราม	ลุ่มแม่น้ำมูล
ครัวเรือนที่กำลังเป็นหนี้	39.33	39.34	33.66
หนี้ต่อครัวเรือน		8,478	4,212

ผลกระทบจากการปลูกพืชเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งก็คือ บางหมู่บ้านในบริเวณลุ่มแม่น้ำสงครามที่ในบางปีก็มีรายได้เป็นกอบเป็นกำจากการขายพืชเศรษฐกิจคือมันสำปะหลังและปอ ก็เริ่มใช้จ่ายฟุ่มเฟือย แต่หลายปีต้องผิดหวังกับการขาดทุนเพราะราคาพืชเศรษฐกิจตก รายรับไม่พอรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น จึงหันไปลักลอบปลูกกัญชา ซึ่งทำรายได้ดีกว่าพืชเศรษฐกิจเดิมหลายสิบเท่า ซึ่งขณะนี้กลายเป็นปัญหาระดับประเทศ และระหว่างประเทศ เพราะได้มีการลักลอบเอาไปขายในเมืองใหญ่และต่างประเทศ

ผลกระทบประการต่อมาก็คือ รายจ่ายต้องเพิ่มขึ้นเพราะป่ารอบ ๆ หมู่บ้านและแหล่งน้ำถูกทำลายจากการนำที่มาปลูกพืชเศรษฐกิจและใช้แหล่งน้ำในการแช่ปอทำให้น้ำเน่าและดินเงิน ปลูกก็หมดไป สัตว์ป่าและอาหารที่หาได้ตามธรรมชาติก็ค่อย ๆ หมดไป ชาวบ้านต้องหันไปซื้ออาหารจากในเมืองเพิ่มขึ้น

ผลกระทบประการสุดท้าย การทำไร่ยาสูบในบริเวณลุ่มแม่น้ำสงครามทำให้เกิดการทำลายป่าเพิ่มขึ้น เพื่อเอาฟืนมาบ่มยาสูบ ซึ่งครัวเรือนหนึ่ง ๆ จะต้องใช้ฟืนบ่มยาสูบโดยเฉลี่ยฤดูเพาะปลูกหนึ่ง ๆ 20-30 ลูกบาศก์เมตร ในเรื่องสภาพป่าที่ถูกทำลาย แม้ว่าส่วนหนึ่งจะเกิดจากนายทุนโรงเลื่อยร่วมมือกับคนในเครื่องแบบตัดไม้ทำลายป่า แต่สิ่งที่มีอาจปฏิเสธได้ก็คือป่าที่รอบ ๆ หมู่บ้านและป่าในเขตป่าสงวนส่วนมากได้ถูกชาวบ้านรุกเข้าไปบุกเบิกตัด ไม้ลงเพื่อเอาที่มาปลูกพืชเศรษฐกิจ ผลที่ปรากฏได้อย่างชัดเจนก็คือ ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วใน พ.ศ. 2504 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีป่าไม้ร้อยละ 41.99 ของพื้นที่ทั้งหมด พอถึงพ.ศ. 2528 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเหลือพื้นที่ป่าไม้เพียงร้อยละ 14.35 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเหลือน้อยที่สุดกว่าทุกภาค ในขณะที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีพื้นที่ป่าไม้เหลือร้อยละ 49.59 ร้อยละ 25.56 ร้อยละ 21.90 และร้อยละ 21.89 ตามลำดับ

4.3 ด้านสังคม

จะเห็นได้ว่า เศรษฐกิจในกลุ่มแม่น้ำชี สงคราม และมูล ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือสมัยก่อนยังอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเกือบทั้งหมด แต่เพียงสองทศวรรษเศษ เศรษฐกิจก็เปลี่ยน โจมเป็นเศรษฐกิจเงินตรา ระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพแม้จะยังไม่หมดไปเสียทีเดียวแต่ก็หลงเหลืออยู่น้อยมาก ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ

คือ ประการแรก การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรอันเกิดจากการพัฒนาการแพทย์ และ สาธารณสุข ประการที่สองการนำพืชเศรษฐกิจโดยเฉพาะปอ และมันสำปะหลังมาปลูกใน 3 ลุ่มแม่น้ำ ประการที่สาม การสร้างถนน รพช. ทางหลวงแผ่นดินและทางหลวงจังหวัด ตัวแปรทั้ง 3 ตัวนี้มีส่วนอย่างสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบหรือสร้างปัญหาขึ้นมาอีกหลายปัญหาเช่นปัญหาการทำลายป่า ปัญหาการปลูกกัญชา ปัญหาหนี้สิน ปัญหาการสูญเสียที่ดิน ปัญหาการว่างงาน และเคลื่อนย้าย แรงงานให้ไปแออัดในเมืองใหญ่ เป็นต้น สภาพเศรษฐกิจเดิมและปัจจุบันของกลุ่มแม่น้ำทั้ง 3 ในด้าน โครงสร้างนั้นมีความคล้ายคลึง จะมีความแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดซึ่งแตกต่างกันเพราะความ แตกต่างทางสภาพภูมิศาสตร์

จากอดีตโลกทัศน์ของประชาชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สอดคล้องกับ หนังสือก้อม(นิทานพื้นบ้าน) เป็นส่วนมาก ความเชื่อในศาสนา เชื่อในการดูฤกษ์ยาม ด้านการ ปกครองก็ยอมรับในคนเฒ่าคนแก่ผู้มีศีลธรรมยกย่องให้เป็นผู้ระงับข้อพิพาทต่าง ๆ ความรู้สึกของ ชาวบ้านยังต้องการผู้ปกครองที่มีศีลธรรม แม้โลกทัศน์ทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านก็ยังมีการผลิตแบบยัง ชีพ เพื่อบริโภคและช่วยเหลือกันดังคำว่า “เฮ็ดกินเฮ็ดทาน” มากกว่าที่ทำการค้า วิธีการผลิตก็ยัง อาศัยฤกษ์ยามดี เครื่องมือที่ทำได้ในพื้นที่และแรงงานคนกับสัตว์อยู่ ชาวบ้านต้องการให้ได้ผล ผลิตมากที่สุดเพื่อใช้ทำบุญทำทาน บริโภคและแลกเปลี่ยนสิ่งของกับเพื่อนบ้าน หากมีมากและ จำเป็นจริง ๆ จึงจะขาย ดังชาวบ้านจะมีหัวแจก (ศาลาการเปรียญ) ไว้สำหรับประกอบกรกุศล ทำบุญทำทานต่าง ๆ เป็นต้น (สุภณ สมจิตรศรีปัญญา 2529: 2249-250)

แต่เมื่อพืชเศรษฐกิจเข้ามาสู่ระบบการทำกินของชาวบ้านจากเดิมที่มีการผลิตเพื่อ กินใช้ในชุมชนก็กลายเป็นการผลิตเพื่อขาย มีผลให้สังคมชุมชนห่างเหินกันมากขึ้นจากเดิมที่มี ระบบแลกเปลี่ยนสิ่งของกันกับเพื่อนบ้านมีความใกล้ชิดสนิทสนมกลมเกลียวต้องแปรเปลี่ยนเป็น การซื้อขายไม่มีบุญคุณต่อกัน สังคมเครือญาติใกล้ชิดก็เกิดการห่างเหิน จากวัฒนธรรมการขอหรือ แลกเปลี่ยนกันกินกลับกลายเป็นธุรกิจต้องซื้อ-ขาย

ผลของการปฏิรูปเพื่อนำประเทศไปสู่ภาวะแห่งความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากมายในช่วงเวลาหลังจากนั้น แต่ผลที่ ตามมาก็คือ ระบบฟ่อนของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งมุ่งที่จะใช้อำนาจแบบเผด็จการ โดยมีได้ สนใจที่จะแก้ไขปัญหาการขัดแย้งทางการเมือง และในขณะเดียวกันมิได้สนใจที่จะสร้างสถาบัน ทางการเมืองขึ้นมารองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตในขณะที่ผลของการปฏิรูปได้ กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความคาดหวังและความต้องการที่จะเรียกร้องสิทธิของตน

การเข้าไปพัวพันอย่างลึกซึ้งซึ่งต่อนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาและการยอมให้ประเทศไทยเป็นเสมือน “เรือบรรทุกเครื่องบินขนาดยักษ์” เพื่อทำสงครามเวียดนาม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจอย่างมากมาย ในขณะที่เดียวกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างขนานใหญ่ สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือการเข้ามาของทหารอเมริกันได้นำไปสู่การขยายตัวของธุรกิจบริการ บาร์ ในท์คลับ อาบอบนวด ซุปเปอร์มาร์เก็ต โรงภาพยนตร์ ฯลฯ ผุดขึ้นราวกับดอกเห็ดทั้งในกรุงเทพฯ และตามเมืองใหญ่ ๆ ทั่วไป โดยเฉพาะเมืองที่เป็นที่ตั้งของฐานทัพอเมริกัน(ลิจิต ซีรเวคิน 2547: 175) ได้แก่การเข้ามาตั้งฐานทัพที่จังหวัดอุดรธานีของสหรัฐอเมริกา ทำให้วิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเปลี่ยนไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมหันมารับวัฒนธรรมต่างถิ่นดังกล่าวข้างต้น

สาเหตุดังกล่าวทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายทางสังคมครั้งใหญ่ในสังคมไทย เศรษฐีใหม่จำนวนมากเกิดขึ้นจากการทำธุรกิจกับอเมริกัน ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นโสเภณี เมียเช่า อาวุธ ยาเสพติด สินค้าหนีภาษี และอื่น ๆ จุดนี้เป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่งที่มาเสริมการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการนำประเทศไปสู่ภาวะแห่งความทันสมัย ให้มีความเข้มข้นของการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น

การได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากต่างถิ่นและต่างชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการติดต่อกับคนในภูมิภาคอื่น ตลอดจนต่างประเทศมากขึ้น เพราะการคมนาคมและการสื่อสารสะดวกขึ้น พร้อมกับได้รับการศึกษาซึ่งจัดระบบวิชาความรู้โดยคนภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ยังผลให้ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมหลายอย่างสู่ท้องถิ่นทั้งด้านภาษา การแต่งกาย การปรุงและบริโภคอาหาร ศิลปะการแสดง และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน ทำให้วัฒนธรรมที่เคยถือปฏิบัติได้รับความนิยมหรือได้รับความเชื่อถือน้อยลง (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ 2533: 223)

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระบุให้สร้างเขื่อน 7 เขื่อน ภายใน พ.ศ. 2509 คือเขื่อนลำพระเพลิง เขื่อนลำปาว เขื่อนน้ำพอง เขื่อนน้ำพุง เขื่อนลำโดมน้อย เขื่อนลำตะคอง และเขื่อนน้ำอูน สำหรับเขื่อนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สร้างเสร็จคือ โครงการน้ำพุง จ.สกลนคร และโครงการน้ำพอง จ.ขอนแก่น ซึ่งเปิดเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2508 และ 14 มีนาคม พ.ศ. 2509 ตามลำดับทั้ง 2 แห่ง เป็นเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำ นอกเหนือจะใช้ประโยชน์ทางการชลประทานแล้ว ยังใช้ป้องกันอุทกภัยและใช้เป็นพลังงานในการผลิตไฟฟ้าด้วย อย่างไรก็ตามมีอีกหลายเขื่อนที่สร้างตามแผนพัฒนาต่อ ๆ มา นอกจากโครงการสร้างชลประทานขนาดใหญ่แล้ว ยังมีโครงการชลประทานขนาดกลางและขนาดเล็กอีกด้วย

จากการศึกษาของสุวิทย์ ชีรสาควัต (2541: 55) พบว่าส่วนพื้นที่ในเขตชลประทาน มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1) ทำให้ชาวนาที่อยู่ในเขตชลประทานสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง จากสถิติจากเกษตรประเทศไทย ปีเพาะปลูก 2532/33 พื้นที่ทำนาปรังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวน 426,481 ไร่ รวมทั้งมีการปลูกพืชฤดูแล้ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของเกษตรกร ซึ่งเคยชินกับการปลูกพืชเพียงปีละครั้งมาเป็นปลูกพืชปีละ 2 ครั้ง เป็นการใช้ทรัพยากรทางการผลิตไม่ว่าจะเป็นทุนแรงงาน ที่ดิน และน้ำจากโครงการชลประทานให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

2) ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งทางด้านการผลิต และการใช้น้ำจากการใช้แบบไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์มาเป็นการใช้ที่เป็นระบบและมีแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรด้วยกันและได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำและที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ก็มีปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ ซึ่งเกิดจากความแตกต่างของระดับพื้นที่ตามเส้นทางของคูน้ำที่ผ่านไปตามกลุ่มที่คอนทำให้ระดับความลึกของเส้นทางคูน้ำแตกต่างกัน ตลอดจนปัญหาการขาดน้ำและการระบายน้ำเข้าแปลงนา

3) ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม คือมีปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้นเนื่องจากเกษตรกรขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น ในขณะที่พื้นที่ปริมาณป่าและต้นไม้ธรรมชาติอื่น ๆ ลดลงจากเดิม

4) ทำให้มีการอพยพชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณที่จะมีการก่อสร้าง โครงการชลประทานหรืออพยพออกจากบริเวณพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม เช่น การสร้างเขื่อนน้ำพองมีการอพยพชาวบ้านให้ไปอยู่ในนิคมสร้างตนเอง 2 แห่ง คือ นิคมสร้างตนเองโนนสัง จ.อุดรธานี และนิคมสร้างตนเองน้ำพอง จ.ขอนแก่น โดยทางราชการจัดสรรที่ทำกินและสาธารณูปโภคให้ อย่างไรก็ตามความมั่นคงในชีวิตของชาวบ้านไม่ได้ดีขึ้น เพราะพื้นที่ดินที่รัฐจัดสรรให้คุณภาพของดินไม่ดี อยู่นอกเขตชลประทาน ทำให้ชาวบ้านต้องทำอะไรซึ่งเป็นอาชีพที่ไม่คุ้นเคยมาก่อนเพราะแต่เดิมเคยทำนาเท่านั้น

รัฐเห็นความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังปรากฏในแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2505-2509 ครั้น พ.ศ. 2509 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโรงไฟฟ้าพลังน้ำอยู่ 2 แห่งคือโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนน้ำพอง 6.0 เมกะวัตต์ (พ.ศ. 2508) และโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ขนาด 25.2 เมกะวัตต์ (พ.ศ. 2509) สามารถจ่ายกระแสไฟฟ้าได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยกเว้นเขตอีสานใต้ที่การไฟฟ้าส่งไปไม่ถึงคือบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ และอุบลราชธานี นอกจากนี้ภายหลังเปิดจ่ายกระแสไฟฟ้าจากทั้ง 2 แห่ง พบว่าความต้องการไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเนื่องมาจาก อัตราการเพิ่มความ ต้องการของอาคารร้านค้า ที่อยู่อาศัย สถานที่ราชการและสาธารณูปโภคแล้ว ยังเนื่องมาจาก

ทางด้านเกษตรกรรมการก่อสร้างค่ายทหารและสนามบินของพันธมิตรหลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและการอุตสาหกรรม (สุวิทย์ ชีรสาควัต 2541: 56)

จากการศึกษาของสุวิทย์ ชีรสาควัต (2541: 57) พบว่าภายหลังจากการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติของจอมพลสฤษดิ์ ทำให้หมู่บ้านต่าง ๆ เริ่มมีไฟฟ้าใช้ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ในหมู่บ้านเป็นอย่างมาก กล่าวคือ

1) ทำให้ชาวบ้านเลิกใช้น้ำมันก๊าดหันมาใช้ไฟฟ้าแทน ซึ่งเดิมใช้น้ำมันก๊าดเสียค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยประมาณ 30 บาท/เดือน เมื่อใช้ไฟฟ้าทำให้ลดค่าใช้จ่ายโดยเสียค่าไฟฟ้าเฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 10-15 บาท/เดือน

2) ทำให้ระบบการพักผ่อนของชาวบ้านเปลี่ยนไปจากเดิม แต่เดิมเคยพักผ่อนตอนเย็น โดยการพูดคุยกันหรือบางครั้งก็นอนแต่หัวค่ำ ก็เปลี่ยนมาเป็นการฟังวิทยุ-เทป และดูโทรทัศน์ทำให้มีการพูดคุยกันหน้าจอโทรทัศน์และนอนดึกกว่าเดิม นอกจากนี้หัวข้อสนทนาที่เคยพูดเรื่องชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน ก็เริ่มมีเรื่องของตัวละครที่ดูจากโทรทัศน์เข้ามาพูดคุย รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่ได้พบเห็นจากโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่เปลี่ยนไปจากเดิมอีกก็คือ แต่เดิมชาวชนบทเคยดูภาพยนตร์ทั้งจากที่รถขายยาและรถฉายภาพยนตร์เคลื่อนที่เข้ามา ก็เปลี่ยนมาเป็นนิยมดูโทรทัศน์มากกว่า

3) ทำให้ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นแบบสังคมเมืองและซื้อสินค้าประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าเข้าสู่ครัวเรือน เป็นค่านิยมทางสังคมอย่างหนึ่งของชาวบ้านชนบทที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปสู่ความทันสมัย และแสดงควมมีฐานะ ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งฐานะหรือชนชั้นในหมู่บ้าน โดยดูฐานะว่าร่ำรวยหรือยากจน โดยใช้เกณฑ์การมีเครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ มาเป็นเกณฑ์ประการหนึ่ง นอกเหนือจากเกณฑ์อื่น ๆ นอกจากนี้แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยุ เทป โทรทัศน์ ยังสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดและทัศนคติของชาวบ้านได้อีกด้วย

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านโดยทั่วไปยังขาดความรู้ในเรื่องสุขภาพอนามัยเป็นเหตุให้เจ็บป่วยอยู่เสมอ เนื่องจากอาหารหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีคุณค่าเพียงพอ กับความต้องการของร่างกาย เช่น จะรับประทานข้าวเหนียวกับปลาร้าเป็นอาหารหลักประจำวัน มีผักหรือปลาบ้างแล้วแต่จะหาได้ นอกจากนี้การขาดแคลนน้ำที่ใสบริโภคและใช้ชำระล้างร่างกาย ยังผลให้ชาวบ้านเป็นโรคผิวหนัง และโรคท้องเดินกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง รวมทั้งยังเป็นโรคหลอดลมอักเสบ หัด โลหิตจาง ไอกรณ โรคเชื้อตาอักเสบ มาเลเรีย พยาธิใบไม้ในตับ เป็นต้น (ทิพย์รัตน์ วานิชชา 2519: 144) และเมื่อถึงคราวเจ็บป่วยส่วนใหญ่ก็มักจะรักษาตนเองด้วยยาพื้นบ้านหรือซื้อยามารับประทานเอง ส่วนผู้ที่เชื่อสรรพคุณของยาและวิธีการรักษาพยาบาลแผน

ใหม่ก็จะพยายามเดินทางไปขอรับการรักษาจากสุขศาลา ซึ่งให้บริการรักษาได้อย่างจำกัด ชาวบ้าน ยังไม่มีโอกาสได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์ที่ผ่านการศึกษอบรมมาอย่างได้มาตรฐาน ยังผลให้ช่วง พ.ศ. 2503-2504 พบอัตราการเกิดร้อยละ 3.6 อัตราการตายร้อยละ 0.9 อัตราทารกตาย ร้อยละ 6.4 อัตรามารดาตายร้อยละ 0.6

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จึงได้ตั้งหน่วย พัฒนาการเคลื่อนที่เข้าไปปฏิบัติการในพื้นที่ที่ห่างไกล โดยได้รับคำสั่งให้ถือหลักว่า การให้ สวัสดิการการรักษาพยาบาล การให้เครื่องใช้หรืออุปกรณ์การศึกษา เป็นการโฆษณาด้วยการกระทำ (ทิพย์รัตน์ วานิชชา 2519: 215) เป็นเครื่องมือเพื่อหวังผลทางจิตวิทยาจากประชาชนอันสืบ เนื่องมาจากนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ จากนโยบายดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนที่อยู่ห่างไกลเริ่ม ได้รับการรักษาพยาบาลตามแบบการแพทย์แผนใหม่ นอกเหนือจากสุขศาลาหรือสถานอนามัย ประจำตำบล

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะ การพัฒนาถนนนี้ เอื้ออำนวยต่อการถ่ายเททรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งผลผลิตขั้นปฐมจากชุมชน ท้องถิ่นในภาคอีสานไปสู่ส่วนกลาง และมีส่วนเอื้อให้วิถีชีวิตในชุมชนหมู่บ้านอีสานถูกผนวกเข้า ไปสู่ระบบเศรษฐกิจระดับชาติและเศรษฐกิจโลก รวมทั้งมีส่วนเอื้อในการขยายตัวของรัฐในการ ผนวกชุมชน ระดับหมู่บ้านโดยใช้แผน “พัฒนา” ในการขยายบทบาทของตน

ภายหลังการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 รัฐบาลของจอม พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ให้ความสำคัญของการจัดการศึกษามากขึ้น นอกจากนี้ยังได้จัดตั้ง สถาบันการศึกษาชั้นสูงระดับอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น รวมทั้งปรับปรุงขยาย โรงเรียนมัธยมตอนปลายสายอาชีพแขนงต่าง ๆ โรงเรียนเกษตรกรรม วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยครูมีผลให้การจัดการศึกษาในภาคอีสานขยายตัวมากขึ้น

ตารางที่ 4.7 จำนวนนักเรียนเตรียมอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2499-2501

ประเภทโรงเรียน	2499	2500	2501
โรงเรียนรัฐบาล	371	417	698
โรงเรียนราษฎร์	-	155	382
รวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	371	572	1,070
รวมทั้งประเทศ	13,957	17,245	23,199
อัตราส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อทั้งประเทศ (%)	2.66	3.32	4.61

หมายเหตุ : ปี พ.ศ. 2499 โรงเรียนราษฎร์ยังไม่เปิดสอนชั้นเตรียมอุดม

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ (อ้างจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ 2504 : 79)

จากตารางจะเห็นได้ว่าจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมากหลังปีที่จอมพลสฤษดิ์ รัชต์เข้ารับบริหารประเทศ แต่ก็ยังเทียบปริมาณระดับประเทศแล้ว อัตราส่วนยังถือว่าน้อยมาก ดังจะเห็นได้จากการเปรียบเทียบอัตราส่วนต่อทั้งประเทศแล้วอยู่ที่ พ.ศ. 2499 มีจำนวนนักเรียนร้อยละ 2.66 มาในปี พ.ศ. 2500 จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 3.32 และ พ.ศ. 2501 จำนวนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 4.61 เท่านั้น

จอมพลสฤษดิ์ รัชต์เป็นผู้บุกเบิกภาคตะวันออกเฉียงเหนือสู่การ "พัฒนา" เมื่อจอมพลสฤษดิ์ รัชต์ได้ทำการรัฐประหารสำเร็จใน พ.ศ. 2500 และต่อมาได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจนับตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นพื้นที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมมากขึ้น ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาเขื่อน ความเจริญต่างๆ ได้ค่อยๆ เข้าไปในภาคอีสาน ซึ่งผลที่ตามมาคือภาคอีสานได้รับการ "พัฒนา" มากขึ้น พืชเศรษฐกิจใหม่ที่เริ่มปลูกนอกจาก ข้าว คือ ปอ และตามมาด้วย มันสำปะหลัง รวมทั้งพืชอื่น ๆ ในเวลาต่อมา ทำให้ชาวอีสานมีทางเลือกมากขึ้น แต่พืชเศรษฐกิจเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เกิดรายได้แน่นอนและมั่นคงให้กับชาวอีสาน ผลที่ตามมาคือราคาพืชไร่เหล่านี้มีราคาดีในระยะแรกๆ แต่ต่อมาราคาคงต่ำลงจนผู้ผลิตประสบกับความขาดทุน จึงได้เปลี่ยนการผลิตพืชไร่ชนิดใหม่อยู่เรื่อยๆ จากการปลูกพืช ไร่นี้ป่าจำนวนมากถูกถากถางให้เป็นพื้นที่เพาะปลูก รวมทั้งมีการทำธุรกิจการค้าไม้ของกลุ่มนายทุนกลุ่มต่างๆ ในภาคอีสาน และเหตุผลทางการเมืองที่ใช้ปราบปรามกลุ่มนิคมลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อแหล่งที่พึ่งพิงทางธรรมชาติหมดไป ประกอบกับในเมืองมี "โอกาส" ที่จะสร้างฐานะ

คนอีสานจำนวนมากเริ่มอพยพเป็นระยะๆ ไปตามเมืองใหญ่ๆ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ คนอีสานที่เดินทางไปตามเมืองต่าง ๆ เพื่อประกอบอาชีพมีหลายกลุ่ม กลุ่มที่ไปเพื่อการศึกษาและมีการศึกษา กลุ่มที่เป็นแรงงานรับจ้าง กลุ่มที่ประกอบอาชีพขอทาน ซึ่งคนพวกนี้มักนำเครื่องดนตรีพื้นบ้านคือ แคน พิณ ใช้ประกอบในการขอทานด้วย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าช่วงแรกๆ ของการอพยพเข้าสู่กรุงเทพฯ ได้มีทัศนคติเกี่ยวกับคนอีสานว่า ยากจน และเกียจคร้าน ซึ่งความคิดดังกล่าวได้ค่อยๆ ได้รับการชี้แจงจากทั้งคนต่างถิ่นและคนในท้องถิ่นเอง (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ 2548: 15-16)

สมัยจอมพลสฤษดิ์ รัชต์ ราว พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ซึ่งนิยมความทันสมัยโดยการ "สั่งเข้า" ของแนวความคิดในการพัฒนาแบบตะวันตก ซึ่งยังผลให้เกิดการเจริญเติบโตทางด้านวัตถุ มีการจัดสร้างถนนหนทางและสิ่งอำนวยความสะดวกสบายขึ้นมากมายในยุคนี้ รวมไปถึงการนำเข้าของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการส่งเสริมการลงทุนขึ้นอย่างมากมาซึ่งเป็นการระดมสรรพกำลังเพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อหวังผลทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองอย่างมาก ซึ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กลายเป็นเป้าหมายแห่งการพัฒนาครั้งนี้อย่างมาก นับได้ว่า การไหลบ่าของ

ความทันสมัย (แต่ไม่พัฒนา) ในครั้งนี้ได้เป็นจุดเริ่มที่ดึงเอาอิทธิพลของความทันสมัยเข้ากระทบกับ โครงสร้างในระดับหมู่บ้านไม่น้อย ภาพปรากฏเห็นชัดเจนหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สิ้นชีวิต และรัฐบาลชุดต่อมาได้ยึดเอกแนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในการบริหารประเทศ อย่างต่อเนื่อง

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดและบทบาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏผลชัดเจนภายหลังจากสิ้นรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แล้ว สืบเนื่องจากรัฐบาลชุดต่อ ๆ มาได้สานต่อแนวคิดในการพัฒนาภาค ตะวันออกเฉียงเหนือต่อมาอีกจนเป็นภาพที่เห็นในปัจจุบัน และเห็นผลกระทบอย่างชัดเจนซึ่งควร ค่าต่อการศึกษาดังกล่าว